MAKEDONYA COĞRAFYASI

Doç. Dr. Alaattin Kızılçaoğlu

Aktüel

MAKEDONYA COĞRAFYASI

Doç. Dr. Alaattin Kızılçaoğlu

"Bu çalışma, Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından BAP 2013/125 kodlu proje ile desteklenmiştir. Teşekkür ederiz."

MAKEDONYA COĞRAFYASI

Doç. Dr. Alaattin Kızılçaoğlu

1. Baskı Haziran 2014
ISBN 978-975-253-252-6

Dizgi Alfa Aktüel
Kapak Tasarım : Belkiye ERCAN

Copyright © 2014, ALFA AKADEMİ Ltd. Şti.

Kitabın bu basımının tüm yayın hakları
ALFA AKADEMİ Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanmaz.

AKTÜEL YAYINLARI ALFA AKADEMİ LTD. ŞTİ'NE AİTTİR
e-mail: aktuelyayinlari@hotmail.com

ALFA AKADEMİ Basım Yayım Dağıtım Ltd. Sti.
Dumlupınar Mah. Atatürk Cad. Yeşiloba Plaza No:86
Görükle-Nilüfer/BURSA
Tel: 0224 223 60 16
Sertifika No: 16143

Baskı ve Cilt

TARCAN MATBAA
Zübeyde Hanım Mh. Samyeli
Sk. No: 15
İskitler / ANKARA
Tel: 0312 384 34 35
Sertifika No: 25744

ÖNSÖZ

Makedonya Cumhuriyeti, Balkan Yarımadası'nda yer alan 25.713 km^2 yüz ölçüme ve 2 milyon nüfusa sahip nispeten küçük bir Balkan ülkesidir. Ülke toprakları 500 yıldan uzun süre (1394-1912) Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Bu süre zarfında Anadolu'dan çok sayıda insan Makedonya'ya göç etmiştir. Balkan Savaşları'ndan günümüze değin Makedonya'dan Türkiye'ye göçler olmuştur. Makedonya kuvvetli akrabalık bağlarımızın olduğu ve ata yadigârı eserlerin var olduğu bir ülkedir. Makedonya'da Türklerin sayısı 78.000 civarında olup, ülke nüfusu içerisindeki payı %4'e yakındır.

Bu kitap soydaş, dindaşların yaşadığı Evlad-ı Fatihan diyarı Vardar Makedonya'sının coğrafi özelliklerini tanıtmak amacıyla yazılmıştır.

Bu kitabın hazırlanmasında; metni baştan sona inceleyerek, metnin son halini almasına katkı sağlayan Prof. Dr. İbrahim Atalay'a ve Doç. Dr. Emin Atasoy'a, Bulgarca metinlerin çevrilmesini sağlayan Doç. Dr. Sami Özgür'e, kitabın görsel tasarımını düzenleyen ve haritaları çizen Doç. Dr. İsa Cürebal'e, kitabın kapağını hazırlayan Belkiya Ercan'a teşekkürlerimi sunarım.

Kitabın, Makedonya'da yaşayan Türklere, Türkiye'de Makedonya ile akrabalık bağları olan insanlarımıza, akademisyen coğrafyacılara, coğrafya öğretmenlerine ve coğrafya öğrencilerine, saha ile ilgili lisansüstü araştırma yapan araştırıcılara, Makedonya'ya turist olarak gidecek olan Türk vatandaşlarına bir nevi coğrafi rehber olarak katkı sağlayacağı kanaatindeyim.

Alaattin Kızılçaoğlu

Haziran - 2014

Balıkesir

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ iii

İÇİNDEKİLER v

Giriş 1

Makedonya Cumhuriyeti'nin Coğrafi Konumu 1

1. BÖLÜM: MAKEDONYA'NIN DOĞAL COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ. 3

1.1. Yeryüzü Şekilleri 3
1.2. İklim Özellikleri 6
1.3. Hidrografik Özellikleri 7
1.3.1. Akarsular 7
1.3.2. Göller 9
1.3.3. Yeraltı Suları ve Kaynaklar 13
1.4. Bitki Örtüsü 13

2. BÖLÜM: MAKEDONYA'NIN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ 15

2.1. Makedonya'nın Tarihi 15
2.2. Nüfus ve Yerleşme Özellikleri 17
2.3. Makedonya'nın Başlıca Kentleri 21
2.3.1. Üsküp (Skopje) 21
2.3.2. Kumanova (Kumanovo) 26
2.3.3. Manastır (Bitola) 27
2.3.4. Pirlepe (Prilep): Tütün ve Mermer Şehri 30
2.3.5. Kalkandelen (Tetova) 31
2.3.6. Köprülü (Veles): Köprüler Kenti 33
2.3.7. İştip (Stip) 34
2.3.8. Ohri (Ohrid): UNESCO Doğal ve Kültürel Mirası Ohri Bölgesi 35
2.3.9. Gostivar 38
2.3.10. Ustrumca (Strumica) 40
2.3.11. Kavadar (Kavadartsi): Üzüm ve Şarap Kasabası 41
2.3.12. Koçana (Kochani): Pirinç Diyarı 41
2.3.13. Kırçova (Kichevo) 43
2.3.14. Struga: Şairler ve Köprüler Kenti 43
2.3.15. Radoviş (Radovish) 45
2.3.16. Gevgeli (Gevgelija) 46
2.3.17. Eğri Palanka (Kriva Palanka) 47
2.3.18. Debre (Debar) 48
2.3.19. Delçova (Delchevo) 49
2.3.20. Vinica (Vinitsa) 50
2.3.21. Resne (Resen): Elma Diyarı 50
2.3.22. Berova (Berovo) 51

2.3.23. Kratova (Kratovo): Kuleler ve Köprüler Kasabası 52
2.3.24. Kruşova (Krusevo) 53
2.3.25. Doyran (Dojran) 54
2.4. Makedonya'nın Ekonomik Coğrafya Özellikleri 54
2.4.1. Tarım, Hayvancılık ve Balıkçılık 55
2.4.2. Madenler ve Enerji Kaynakları 58
2.4.3. Sanayi 59
2.4.4. Ulaşım 60
2.4.5. Turizm 62
2.4.6. Ticaret 68
2.5. Kültür Coğrafyası 68
2.6. Makedonya Türkleri 70
KAYNAKÇA 75

Giriş

Makedonya Cumhuriyeti, Balkan Yarımadası'nda yer alan 25.713 km^2 yüz ölçüme ve 2 milyon nüfusa sahip nispeten küçük bir Avrupa ülkesidir. Ülke toprakları 1394 ile 1912 tarihleri arasında Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Makedonya kuvvetli akrabalık bağlarımızın olduğu ve ata yadigârı eserlerin var olduğu bir ülkedir. Makedonya Cumhuriyeti'nin coğrafi özelliklerinin tanıtıldığı bu eser; kaynak tarama, arazi çalışmaları ve yazım aşaması olmak üzere 3 aşamada hazırlanmıştır.

1.Kaynak Tarama Aşaması: 2013 yılının ilk 5 ayını kapsayan süre zarfında ülkeye ilişkin yazılı ve görsel dokümanlar toplanmıştır. Ulusal coğrafya kaynaklarında coğrafyacı akademisyenlerin (Atalay, Erinç, Ertürk, Güner, Güngördü, Güney, Gözenç) Makedonya'nın coğrafi özellikleri hakkında yazmış oldukları bilgilerden yararlanılmıştır. Türkiye'de hazırlanmış Makedonya'nın coğrafi özelliklerine ait bilgiler içeren lisansüstü tezler taranmıştır. Ulusal televizyon kanallarının (Trt, Stv, Tek Rumeli Tv, Beyaz Tv) ve belediyelerin (Bursa, Gaziosmanpaşa) Makedonya'ya ilişkin yayınladığı belgesel ve benzeri çekimlerden yararlanılmıştır. Makedonya'ya ilişkin kamu kurum ve kuruluşların resmi web siteleri (Makedonya İstatistik Bürosu, belediye web siteleri) ile turistik tanıtımlar içeren web sitelerdeki bilgiler derlenmiştir.

2.Arazi Çalışmaları Aşaması: Bu aşama, 2013 yazında 2 aylık sürede ülke içinde gerçekleştirilen seyahat ve araştırma çalışmalarını kapsamaktadır. Bu çalışmalar esnasında yazar otomobili ile ülkede 4.000 km mesafe kat etmiş ve 6.000 civarında fotoğraf çekmiştir. Yazar başta Makedonyalı Türkler olmak üzere ülkedeki diğer etnik unsurlarla yaptığı görüşmelerin bir kısmını ses kayıt cihazları aracılığıyla kayda almıştır. Makedonya'daki Türkçe yayınlanan gazetelerin arşivlerini incelemiştir. Makedonya Coğrafyasına ilişkin ülkede yayınlanan kitapları ve turist rehber eserlerini temin etmiştir. Turistik mekânlardaki panolardaki bilgilerden yararlanmıştır. Tefeyyüz İlköğretim Okulu'ndan Makedonya'ya ilişkin Türkçe hazırlanmış coğrafya ve sosyal bilgiler ders kitaplarını temin etmiştir.

3.Yazım Aşaması: Arazi çalışmaları sonrası 10 ay süren yazım aşamasında Makedonya'nın coğrafi özelliklerine ilişkin bilgiler içeren İngilizce, Bulgarca, Makedonca, Arnavutça kaynaklardan yararlanılmıştır. Kitabın 2/3'lük kısmı bu kaynaklardan derlenerek ve alıntılar yapılarak hazırlanmıştır. Toplanan veriler ve arazi gözlemleri neticesinde ulusal literatürümüze Makedonya'nın Coğrafyasına ilişkin özelliklerini tek bir kaynakta toplayan bilimsel bir kitap kazandırılmaya çalışılmıştır.

Makedonya Cumhuriyeti'nin Coğrafi Konumu

Tarihi Makedonya Bölgesi; kuzeyde Şar ve Osogova Dağları, batıda Ohri Gölü ve Pindus Dağları, doğuda Rodop Dağları, güneyde Ege Denizi ve Olympos Dağı ile çevrilidir (Evans, 2007). 1912 yılına kadar Osmanlı egemenliğinde kalan Makedonya Bölgesi 68.451 km^2'lik bir alanı

kaplamaktaydı. Balkan Savaşları sonrasında Makedonya Bölgesi; Yunanistan (Ege Makedonyası), Sırbistan (Vardar Makedonyası), Bulgaristan (Pirin Makedonyası) ve Arnavutluk arasında paylaşıldı (Harita 1). Vardar Makedonyası'nda 1991'de Yugoslavya'nın dağılmasıyla bağımsız Makedonya Cumhuriyeti kuruldu.

Makedonya Cumhuriyeti, 2 milyon nüfusu ve 25.713 km^2 yüzölçümü ile küçük bir Balkan ülkesidir. Avrupa Kıtası'nın güneydoğusunda Balkan Yarımadası'nda merkezi bir konumda yeralan ülke, Ege sahillerini Orta Avrupa'ya ve Adriyatik'e bağlayan önemli kara ve demiryolu güzergâhları üzerinde bulunur. Ülkenin denize kıyısı yoktur. Ancak yakın çevredeki denizlere olan mesafesi nispeten azdır.

Makedonya Cumhuriyeti'nin kara sınırı komşularını; kuzeyde Kosova ve Sırbistan, doğuda Bulgaristan, güneyde Yunanistan ve batıda Arnavutluk oluşturmaktadır (Harita 2). Komşularından Yunanistan ve Bulgaristan Avrupa Birliği'ne üye ülkelerdir. Makedonya'nın komşuları ile olan sınır sahaları genellikle dağlık ve engebelidir. Ülkenin toplam 896 km olan sınırlarının 835 km'sini kara, 14 km'sini akarsu, 47 km'sini göl sınırları oluşturmaktadır. Sınır uzunlukları; Arnavutluk ile 186 km, Bulgaristan ile 173 km, Yunanistan ile 256 km, Kosova ile 179 km ve Sırbistan ile 102 km'dir.

Makedonya Cumhuriyeti 14 sınır kapısı ile kara sınır komşularına bağlanır. Sınır kapılarından dördü ile Arnavutluk'a, üçer kapı ile Yunanistan ve Bulgaristan'a, ikişer kapıyla Sırbistan ve Kosova'ya ulaşılır. Arnavutluk sınırında; Kafasan, Sv. Naum, Blato ve Stenje, Bulgaristan sınırında; Deve Bair, Delçova ve Yeni Köy, Sırbistan sınırında; Tabanovce ve Pelince, Kosova sınırında; Blace ve Jazhince, Yunanistan sınırında; Bogorodica, Doyran, Mecitli (Medzitlija) sınır kapıları (Foto 1, 2) bulunmaktadır. En yoğun trafiğe konu olan sınır kapısı Tabanovce'dir. Demiryolu sınır geçişi; Sırbistan ile Kumanova yakınlarında Tabanovce'de, Kosova ile Üsküp yakınlarında Volkovo'da, Yunanistan ile Gevgeli yakınlarında Bogorodica'da sağlanır.

1. BÖLÜM: MAKEDONYA'NIN DOĞAL COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

1.1. Yeryüzü Şekilleri

Makedonya, Alp-Himalaya Dağ Kuşağı içerisinde bulunan dağlık bir ülkedir (Harita 3). Ülke arazisinin yaklaşık %80'ini dağlık, %20'sini düzlük alanlar meydana getirir. Ortalama yükseltisi 829 m olan Makedonya'da yükseltisi 500 m'ye kadar olan yerler ülkenin %25'ini, 1000 m'ye kadar yerler %69,4'ünü, 1000 m'den yüksek yerler ise %31'ini oluşturur (Tablo 1). Ülkenin en yüksek yeri Arnavutluk sınırında Korab Dağı'ndaki 2.764 m rakımlı Golem Korab Zirvesi, en alçak yeri Vardar Vadisi'nde Gevgeli yakınlarında 44 m rakımlı yerdir.

Tablo 1. Makedonya Cumhuriyetinde Arazinin Yükselti Basamaklarına Göre Kapladığı Alan ve Yüzdesi

Yükselti Basamağı(m)	Kapladığı Alan (km^2)	% Oranı
44-200	744	2,89
201-500	5769	22,44
501-1000	11317	44,01
1001-1500	5742	22,33
1501-2000	1787	6,95
2001 ve üstü	354	1,38
Toplam	25.713	100

** Kaynak: State Statistical Office of The Republic of Macedonia, 2002.*

Ülkenin batı kesimindeki genç dağlar dışındaki dağların tümü Rodop kütlesinin bir parçasıdır. Paleozoik'te Hersinyen Orojenezi döneminde yükselen Rodop kütlesi, batıdaki Şar dağlık bölgesinden farklı olarak Balkan Yarımadası'nın en eski masif yapılı dağıdır. Batı Makedonya'daki dağlar Alp Orojenezi sırasında oluşmuş, genç sıradağlardır (Markoski, 2009; Doykov-Dimitrov, 2008).

Makedonya'da 4.900 km^2 alan kaplayan ovaların en önemlileri; Pelagonya (Manastır ile Pirlepe arasında uzanan Makedonya'nın tahıl ambarı), Üsküp, Polog, Ovçe Pole, Ustrumca, Kumanova, Ohri-Struga, Gevgeli-Valandova, Prespa ve Koçana Ovası'dır.

Ülke 4 morfolojik bölgeye ayrılmaktadır: Rodop Bölgesi, Vardar Bölgesi, Batı Vardar-Pelagonya Bölgesi ve Batı Makedonya Bölgesi (Markoski, 2009; Doykov-Dimitrov, 2008).

A. Rodop Bölgesi (Doğu Vardar Grubu Dağları Bölgesi): Bu bölge ülkenin doğusunda, doğuda Bulgaristan sınırı ile batıda Vardar Vadisi arasında yer almaktadır. Bölgenin kuzeyinde Sırbistan, doğusunda Bulgaristan, güneyinde Yunanistan bulunmakta olup, bu ülkelerle sınırı genellikle bu dağların su bölümü çizgileri belirlemektedir. Rodop Bölgesi'ndeki başlıca dağlar: German, Kozyak ve Bilina Dağı, devamında Osogova, Piyanec,

Plaçkovica, Maleşova, Ograjden ve Belasiça Dağı'dır (Markoski, 2009:12; Doykov-Dimitrov, 2008:11, 12).

B. Vardar (Povardarye ya da Alçak Makedonya) Bölgesi: Ülkenin merkezi kısmında Vardar Vadisi'nin iki tarafında uzanan bu bölge Povardarye adı ile de anılmaktadır. Bölge kuzeyde Dervent Boğaz'ından başlayarak güneyde Yunanistan sınırına kadar uzanır. Vardar Bölgesi'ndeki başlıca dağlar; Vardar Vadisi'nin doğusunda; Üsküp Karadağı (Skopska Crna Gora), Kozyak, Radiştanska, Koneçka, Gradişka, Plauş, Serta ve Mingovica dağları ve Vardar Vadisi'nin batısında; Kojuf, Klepa, Mokra (Goleşnica, Kitka, Karacica), Vodno ve İvanye Dağı'dır. Vardar Bölgesi'nde Üsküp Havzası, Köprülü Havzası, Tikveş Havzası, Gevgeli-Valandova Havzası, Kumanova Havzası, Ovçe Pole, İştip Lakavica, Raeçka Havzası ve Doyran Hendeği yer almaktadır. Üsküp Ovası, 361 km^2'lik yüzölçümü ile Pelagonya'dan sonra ülkenin en geniş ovasıdır. Üsküp Ovası'nın kuzeyinde Üsküp Karadağı, güneyinde ise Vodno Dağı yer almaktadır. Üsküp Ovası batıda Polog çöküntü sahasından Jeden Dağı aracılığıyla ayrılmaktadır (Markoski, 2009:14, Markoski, 2013:40; Doykov-Dimitrov, 2008:14).

C. Pelagonya (Batı Vardar-Pelagonya) Bölgesi: Vardar'ın batısındaki dağlık ve düzlük alanları kapsayan bu bölgede; Baba Dağı, Suva Gora Dağı, Jeden Dağı ve bu dağların doğusunda Nice Dağı, Seleçka Dağı, Babuna Dağı, Yakupica Dağı ve Karacica Dağı bulunmaktadır. Makedonya'daki ovalık sahaların 1/4'ünü oluşturan Pelagonya, 1.206 km^2 yüzölçümü ile ülkenin en büyük ovasıdır. Pelagonya, kuzey-güney doğrultusunda uzanır (Doykov-Dimitrov, 2008:16).

D. Batı Makedonya (Şar Dağı) Bölgesi: Bu bölge, batıda Arnavutluk sınırından başlayarak doğuda Pelagonya Bölgesi'ne kadar devam eder. Bölgenin Şar, Korab, Deşat, Bistra, Krçin, Dobra Voda, Stogova, Kara Orman, Yablanica, Baba ve Galiçica dağlarında yüksekliği 2.500 m'yi aşan zirveler görülür. Bu dağların zirveleri alpin relief ve buzul şekilleri, daha alçak kesimleri orman ve otlaklar bakımından oldukça zengindir. Bu dağlık alanların arasında Polog, Kırçova, Prespa, Ohri, Struga, Debarca ve Debre Ovası yer almaktadır (Markoski, 2009:18; Doykov-Dimitrov, 2008:17).

Makedonya'nın kuzeybatısında kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan Şar Dağları kütlesi 80 km uzunluğunda ve 12 km genişliğindedir. 1.600 km^2'lik bir alana yayılan Şar Dağlarında 2.500 m'nin üzerinde 15'den fazla zirve bulunmaktadır. Bu zirvelerden açık hava koşullarında Osogova, Korab ve Pelister'in zirveleri görülmektedir. Şar Dağı'nda 2.748 m rakımlı ülkenin ikinci en yüksek zirvesi olan Tito Zirvesi yer almaktadır. 2.200 m'den sonra Alpin kuşağın başladığı Şar Dağı, Balkan Yarımadası'nda Rila Dağı'ndan sonra en fazla göle ve su kaynağına sahip dağdır (Markoski vd., 2013:169; Macedonia, 2011:82; Doykov-Dimitrov, 2008:17).

Bitki örtüsü bakımından oldukça zengin olan Şar Dağlarında alt kuşakta meşe ve kestane ormanları bulunmaktadır. Yapraklarını döken türler arasında en yaygın olanı kayın, koniferler arasında ise köknar ve karaçamdır (Marinoski-Korunovski, 2008:23). Şar Dağlarında orman kuşağının üzerinde yer alan zengin

çayır ve otlaklar koyun sürülerinin otlatılmasında kullanılmaktadır. Dağlık alanda Kasımdan-Marta kadar hatta Nisan'a kadar yoğun kar yağışı olur. Şar Dağları; kış sporları merkezi, avcılık, balıkçılık ve alpinizm sahasıdır (Doykov-Dimitrov, 2008:17; Mitovska vd.; 2010:37). Şar Dağlarının devamında Korab, Bistra ve Yablanica Dağları yer alır

Makedonya'nın batısında Arnavutluk sınırında uzanan Korab Dağı, 2000 m'nin üzerinde 16 zirveye sahiptir. Korab Dağı'nın yüksek kesimleri Alpin kuşakta yer almakta olup, bu dağlık seri olağanüstü manzaralara ve çok sayıda şelaleye sahiptir (Doykov-Dimitrov, 2008:18; Macedonia Guide). Bistra, Batı Makedonya'da yer alan genç ve yüksek bir sıradağdır. Bistra Dağı; Kırçova Vadisi ile Radika Vadisi arasında yer alır. En yüksek yeri 2.163 m rakımlı Medenica Zirvesidir. Kireçtaşlarının geniş yer tuttuğu Bistra Dağı, karstik şekiller bakımından zengindir. Bistra Dağı'nda asırlık ormanlar ve binlerce koyunun otladığı alpin çayırlık alanlar bulunmaktadır. Bu dağın büyük bir kısmı Mavrovo Milli Parkı'nın sınırları içerisinde yer alır (Markoski vd., 2013:201; Doykov-Dimitrov, 2008:18; Sharevski, 2013:48).

Makedonya'nın kuzeybatısında yer alan Polog Ovası (Foto 3); Şar, Jeden, Suva Gora ve Bistra Dağları ile çevrilidir. Şar Dağlarının doğusunda kuzey-güney doğrultusunda uzanan Polog Ovası 332 km^2 yüz ölçüme sahiptir. Polog, Yukarı ve Aşağı Polog diye iki kısma ayrılır. Yükseltinin 380-600 m'ler arasında değiştiği Polog Ovası'nın uzunluğu 55 km, genişliği 10 km kadardır. Bu ova ülkenin en yoğun yerleşmeye konu olan alanlarından biridir ve aynı zamanda önemli bir tarım sahasıdır (Markoski vd., 2013:159; Markoski, 2013:12; Doykov-Dimitrov, 2008:19,63).

Alp Kuşağında yer alan Makedonya'da sık sık depremler yaşanmaktadır (Güney, 2006:91). Mercalli ölçeğinde 1904'de Pehçova'da 10.derecede, 1931'de Valandova'da 10.derecede, 28 Temmuz 1963'de Üsküp'te 9.derecede ve 1967'de Debre'de 9.derecede depremler olmuştur. Ülkede bir asırdır 1904'den bu yana 10 adet 8-10 Mercalli ölçeğinde depremler yaşanmıştır. Üsküp merkezde, Ohri ve Valandova'da deprem ölçümleri yapılmaktadır (Doykov-Dimitrov, 2008:11).

Ülkede bilinen mağara sayısı 163'dür (Doykov-Dimitrov, 2008:9). Ülkenin özellikle batı ve orta kesimlerindeki karstik sahalarda mağaralar yaygındır. Mağaralar genellikle Korab, Bistra, Karaorman, Yakupica, Jeden Dağlarında ve Porece Bölgesi'nde yer alır. Makedonya'nın başlıca mağaraları; Ubavitsa (Güzellik) Mağarası (Bukoviç Dağı), Momicek, Slatino (Makedonski Brod), Solunska Glava, Dona Duka (Jeden Dağı), Spela Bozguni, Zmejovec (Gevgeli), Gorna Stalinska (Makedonski Brod), Pesna (Makedonski Brod), Slatinski İzvor (Makedonski Brod), Vrelo (Matka), Sarkova Dupka (Mavrova), Leskoecka (Galiçica), Crna (Galiçica), Samotska Dupka (Galiçica), Meckina Dupka (Galiçica), Bela Voda (Demirkapı), Gjonovica (Gostivar) ve Alicica mağarasıdır (Web 1; Macedonia Guide; Marinoski-Korunovski, 2008). Bu mağaraların çoğu sarkıt, dikit ve sütunlarla süslüdür. Bazı mağaralarda yeraltı akarsuları, şelaleler ve küçük göller yer almaktadır.

1.2. İklim Özellikleri

Makedonya'nın iklim şartlarını belirleyen başlıca temel unsurlar; coğrafi konum, topografya (Yükselti, bakı ve dağların uzanış doğrultusu), denize yakınlık-uzaklık ve genel atmosfer dolaşımıdır. Ülkede etkili olan 3 iklim tipini; ılıman karasal iklim, Akdeniz geçiş iklimi ve dağ iklimi oluşturmaktadır. Ayrıca bu üç iklim tipi arasında geçiş iklimleri de vardır. Ülkenin batısında ve kuzeyinde ılıman karasal iklim, güneyinde ve doğusunda Akdeniz geçiş iklimi hüküm sürmektedir (Mitovska vd.; 2010; Doykov-Dimitrov, 2008:22).

Makedonya'da yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve genellikle kar yağışlı geçen nemli karasal iklim egemendir. Üsküp, Maleşevo, Kumanova, Ovçe Pole, Polog, Pelagonya, Prespa, Berova, Delçova, Poreche, Kırçova, Ohri-Struga ovasında ve bazı tepelik alanlarda ılıman karasal iklim etkilidir. Sözü edilen bu sahalarda yıllık ortalama sıcaklıklar 9°-13° C'ler, yıllık ortalama yağış miktarları 500-700 mm'ler arasında değişmektedir (Markoski, 2009:28; Markoski vd., 2013:15; Mitovska vd.; 2010:36; Gözenç, 1995:111).

Akdeniz geçiş iklimi; Doyran'da ve Vardar Vadisi boyunca Gevgeli-Valandova'dan Demirkapı'ya kadar olan sahada etkilidir. Bu iklim tipi Tikveş'te, hatta Üsküp'e kadar da etkisini hissettirir. Ayrıca Bregalnica Irmağı Vadisi boyunca Koçana'ya kadar olan kesimde ve Ustrumca (Strumica) Irmağı Vadisi boyunca yine Akdeniz geçiş ikliminin etkisinden nispeten söz etmek mümkündür. Bu iklim tipi çok zayıfta olsa Kara Drim Irmağı Vadisi boyunca Debre, Ohri ve Struga'da da etkilidir (Doykov-Dimitrov, 2008:22). Ülkede Akdeniz geçiş ikliminin hüküm sürdüğü sahalarda yazlar sıcak, kurak ve nispeten uzun, kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Bu sahalarda yıllık ortalama sıcaklık 14°C civarındadır (Markoski, 2009: 28).

Makedonya'da dağlık alanların 1.000 m'den yüksek kesimlerinde dağ iklimi etkilidir. Bu sahalarda kışlar uzun, soğuk ve kar yağışlı, yazlar kısa ve serin geçmektedir. Dağlık alanlar Kasım-Nisan arasında genellikle karla kaplıdır. Dağ ikliminin etkili olduğu yerlerde yıllık yağış miktarı 1.000 mm'nin üzerindedir (Markoski vd., 2013:15; Markoski, 2009:29). Şar, Korab, Bistra, Yablanica, Galiçica, Baba, Kojuf, Nice, Osogova, Mokra Dağı'nda ve diğer dağların yüksek kesimlerinde tipik dağ iklimi hüküm sürmektedir.

Ülkede yıllık ortalama sıcaklık genellikle kuzeyden güneye doğru artmaktadır (Eğri Palanka'da 10,1°C, Kalkandelen'de 11°C, Üsküp'te 12°C, Kavadar'da 13,6°C, Yeni Doyran 14,2°C, Gevgeli'de 14,2°C). Makedonya Cumhuriyeti'nde son 50 yılda ekstrem sıcaklıklar 44,5^{O}C ile Demirkapı'da, 31°C ile Berova'da ölçülmüştür (Doykov-Dimitrov, 2008).

Makedonya'da yağış miktarının dağılışı düzensizdir. En fazla yağış Batı Makedonya'nın dağlık alanlarına düşer. Bu durum yükseltiye ve Adriyatik'e yakınlığa bağlıdır. Bu kesimlere Adriyatik'ten sokulan nemli hava kütleleri bol yağışa yol açar. İkinci sırada Doğu Makedonya'daki dağlık bölge yer alır. En az yağışı ülkenin orta kesimi almaktadır (Doykov-Dimitrov, 2008:23). Makedonya'da yıllık yağış miktarları genellikle 500 mm ile 1.000 mm arasında değişmektedir. Ülkede ortalama yağış miktarı 680 mm'dir. Dağlık alanlarda ve

bilhassa Batı Makedonya'da yağış değerleri 1.000 mm'nin üzerine çıkmaktadır. Radika Deresi Vadisinde yağış miktarı 1.400 mm civarındadır (Markoski, 2009:26; Markoski vd., 2013:14). 700-1.000 mm arasında yağış alan yerler; Polog, Kırçova, Ohri-Struga, Prespa çevresi, Gevgeli ve Valandova'dır. 500-700 mm arasında yağış alan yerler; Pelagonya, Maleşova, Osogova, Kumanova ve Üsküp'tür. 500 mm altında ülkenin en az yağış alan yerleri; Köprülü, Tikveş, Ovçe Pole ve Vardar Nehri Vadisinin merkezi kısımlarıdır. Kar örtüsünün kalınlığı; Şar Dağları, Bistra ve Korab Dağı'nda 2 metrenin üstüne çıkar. Kar bu kesimlerde birkaç ay zeminde kalır. Ülkede kuraklıklar, sel baskınlarından daha etkili olup, daha sık yaşanmaktadır. Kuraklığın 3-4 ay sürmesi ürünlere zarar vermektedir. Ülkede kuraklığın en sık yaşandığı yerler Tikveş ve Ovçe Pole'dir. Üsküp çöküntü sahasında yıllık ortalama sisli gün sayısı 72 gün, Ohri'de ise 5 gündür (Doykov-Dimitrov, 2008:23; Markoski, 2009).

Ülkede etkili olan 2 önemli rüzgâr sistemi, Vardar (Vardarak ya da Vardarec) ve Güney (Yugo) Rüzgârı'dır. Vardar Rüzgarı, kışın Şar Dağlarından Selanik Körfezi'ne doğru esmektedir (Mitovska vd., 2010:36; Doykov-Dimitrov, 2008:23). Vardar Rüzgârı, Vardar Vadisi boyunca kuzeyden güneye doğru eserek soğuk, kuru hava getirmektedir (Markoski, 2009). Bu rüzgâr kışın zaman zaman sıcaklığı 10°-15°C düşürür (Güney, 2006:92). Tam tersi yönde Vardar Vadisi boyunca Yugo (Güney) Rüzgârı esmektedir. Bu rüzgârda sıcak ve kuru hava getirmektedir. En fazla geçiş sezonlarında esmektedir. Sahra'dan doğarak, Akdeniz ve Ege'de hafif nemle yüklenen bu rüzgâr en kuvvetli Gevgeli-Valandova'da hissedilir. Ülkede dağlarla çöküntü sahaları arasında esen yerel rüzgârlar vardır. Örneğin, Pelister Rüzgârı yazın Baba Dağı'ndan Manastır'a doğru eserek serinlik ve ferahlık getirir (Doykov-Dimitrov, 2008:23).

1.3. Hidrografik Özellikleri

1.3.1. Akarsular

Makedonya Cumhuriyeti 3 akarsu havzasına (Harita 4) ayrılır. Bunlar; Ege, Adriyatik ve Karadeniz'dir. Ege Havzası, 22.319 km^2 yüzölçümü ile en geniş havza olup, ülke arazisinde %87'lik bir paya sahiptir. Bu havzada Vardar Nehri'ne düşen 20.535 km^2'dir. Bu da akarsu havzalarının %80'ini oluşturur. Ege Denizi'ne dökülen Struma'nın kolu olan Ustrumca (Strumica) Irmağı, akarsu havzalarında %7'lik bir paya sahiptir. Adriyatik Havzası dâhilindeki Kara Drim Irmağı Havzası ülke arazisinin %13'ünü kapsamaktadır. Ülkede Karadeniz'e ulaşan Binak (Binachka) Morava Irmağı'nın havzasının genişliği sadece 36 km^2 dir (Doykov-Dimitrov, 2008:24; Kostova vd.; 2012:15; Markoski vd., 2013:19; Markoski, 2009).

Vardar Nehri'nin adının anlamı Arnavutçada beyaz, temiz nehirdir (Doykov-Dimitrov, 2008:24). Vardar Nehri ve Vadisi ülke ekonomisinde ve ulaşım şisteminde önemli bir yere sahiptir. Vardar Nehri; ülkede havzası en geniş olan, en uzun ve en önemli nehirdir (Güney, 2006:91). Vardar Nehri'nin uzunluğu 388 km olup, 301 km'si Makedonya Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalır. Vardar Nehri, ülkenin kuzeybatısında Şar Dağları'nın eteklerinde Gostivar

yakınlarında bulunan Vrutok Köyü'ndeki kaynaktan (Foto 4) doğar (Markoski, 2009:32). Nehir Vrutok'ta doğduktan sonra kabaca güneybatı-kuzeydoğu istikametinde akışını sürdürür. Ardından Kalkandelen'in kuzeydoğusunda kabaca batıdan doğuya doğru akarak, Üsküp'e ulaşır. Üsküp'ten itibaren Yunan sınırına kadar kuzeybatı-güneydoğu istikametinde akışını sürdürür. Vardar Nehri olağanüstü güzellikte görülmeye değer boğazlar oluşturmuştur. Bu boğazlar; Taor, Köprülü, Tikveş, Demirkapı, Gevgeli-Valandova boğazlarıdır. Demirkapı Boğazı, Makedonya'nın en uzun boğazıdır (Foto 5). Ülkenin en önemli karayollarından biri bu boğazdan geçmektedir (Doykov-Dimitrov, 2008; Markoski vd., 2013:11). Vardar Nehri, Gevgeli yakınlarında Yunanistan'a geçerek, Kuzey Ege'de Selanik Körfezi'ne dökülür. Vardar Nehri Vadisi'nde 20. yy'da 1900, 1916, 1937, 1962 ve 1999 yıllarında 5 büyük taşkın yaşanmıştır. Vardar Nehri'nin 15'i sağ kol, 22'si sol kol olmak üzere 37 kolu vardır. Nehrin başlıca sağ kolları yatağı boyunca sırasıyla Treska, Kadina, Topolka, Babuna, Kara Irmak, Boşova ve Doşnıca akarsularıdır. Vardar Nehri'nin başlıca sol kolları; Pena, 75 km uzunluğunda Lepeneç, 191 km uzunluğunda Pçinya, Bregalnica ve Luda Mara akarsularıdır (Doykov-Dimitrov, 2008:25; Markoski, 2009:32).

Makedonya'nın doğusunda yer alan Bregalnica Irmağı, Vardar Nehri'nin en uzun (225 km) koludur. 1.720 m yüksekliğinde Maleşova Dağı'ndaki kaynaktan doğarak, 237 m rakımda Gradsko yakınlarında Vardar Nehri'ne katılır. Vardar'ın sağ kolu olan Treska Irmağı, Stogova Dağı'nın eteklerinde, İzvor Köyü yakınlarında doğarak Üsküp'te Vardar Nehri'ne dökülür. 138 km uzunluğa sahip olan Treska Irmağı üzerinde Kozyak ve Matka barajları bulunur. Treska Irmağı Vadisi'nde bulunan Matka Kanyonu, başkent Üsküp'e 15 km mesafede, muhteşem manzaralara sahip bir kanyondur (Foto 6). Matka Kanyonu ve Matka Gölü ülke nüfusunun yaklaşık 1/4'ünün toplandığı Üsküp kenti sakinlerinin en önemli rekreasyon alanlarının başında gelir. Vardar Nehri'nin sağ kollarından biri olan Kara Irmak (Çırna Reka) 207 km uzunluğa sahip olup, Demirhisar yakınlarında Jeleznec Köyü'nden doğar. Kara Irmak önce güneye doğru bir süre aktıktan sonra bir dirsek çizerek, kabaca kuzeye doğru yönelir ve Stobi yakınlarında Vardar Nehri'ne katılır. Kara Irmak üzerinde Tikveş Barajı ve hidroelektrik santrali yer alır (Foto 7). Doğu Makedonya'da yer alan Ustrumca (Strumica) Irmağı 75 km uzunluğunda olup, Struma'nın sağ koludur. Suları Struma aracılığıyla Ege Denizi'ne ulaşmaktadır. Bu ırmak, Plaçkovica Dağı'ndan kaynağını alarak, Bulgaristan'ın güneybatısındaki Petriç Bölgesi'ne yönelir (Doykov-Dimitrov, 2008:25; Markoski, 2009:33).

Adriyatik Havzası'nda yer alan Kara Drim (Drin) Irmağı 122 km uzunluğunda olup, Struga'da Ohri Gölü'nün gideğeni olarak 695 m rakımlı yerde doğar. Ülke topraklarında 56 km boyunca güneyden kuzeye doğru akar. Arnavutluk'a ulaşmadan ülkede Kara Drim Vadisi'nde barajlar (Globoçica ve Debre) ve hidroelektrik santraller oluşturulmuştur. Kara Drim Irmağı'nın başlıca kolları; Radika ve Sateska dereleridir. Şar Dağları'ndan doğan Radika Deresi 67 km uzunluğundadır. Hızlı akışı ile tipik bir dağ akarsuyu olan Radika Deresi, Makedonya'nın en güzel ve en temiz deresidir. Bu dere zaman zaman muhteşem

manzaralar veren derin kanyonlarda akışını sürdürür (Mitovska vd.; 2010:16; Doykov-Dimitrov, 2008:24-25; Markoski vd., 2013:197).

Ülkede Karadeniz'e ulaşan Binak (Binachka) Morava Irmağı, Üsküp Karadağ'dan doğar (Markoski, 2009). Morava'ya bağlanarak Tuna Nehri aracılığıyla Karadeniz'e açılır.

Makedonya'da Belasiça, Yakupica, Bistra ve Korab Dağlarında şelaleler mevcuttur. Belasiça Dağı'nın kuzey yamaçlarında Ustrumca (Strumica) Irmağı Vadisi'nin güney kolları (Lomnica ve Baba Dereleri) üzerinde Smolari Köyü yakınlarında Smolari Şelalesi (Foto 8) ve Kolesino Köyü yakınlarında Kolesino Şelalesi yer alır. Smolari Şelalesi'nde sular 38 m'den, Kolesino Şelalesi'nde 16 m'den düşmektedir. Yakupica Dağı'nda Babuna Deresi Vadisi'nde Bogomila Şelalesi, Mavrova Milli Parkı'nda Duf Şelaleleri, Korab Dağı'nda Dlaboka Deresi Vadisi'nde Korab Şelaleleri yer alır.

1.3.2. Göller

Makedonya'da göllerin kapladığı alan toplam 487,81 km^2'dir. Göller ülke yüzölçümünün %1,9'unu oluşturur. Ülkedeki doğal göllerden oluşumu tektonik kökenli olanların kapladığı alan 434 km^2, glasyal kökenli olanların kapladığı alan 0,22 km^2'dir. Ayrıca ülkede çok sayıda yapay göl bulunmaktadır. Yapay göllerin kapladığı alan ise 53,59 km^2'dir.

Makedonya'nın güneyinde Arnavutluk ve Yunanistan sınırlarında tektonik kökenli Ohri, Prespa ve Doyran (Dojran) gölleri yer alır. Sınırda yer alan bu göllerin bir bölümü komşu ülkelere aittir.

1.3.2.1. Doğal Göller

Ohri (Ohrid) Gölü

Ohri Gölü, Makedonya'nın güneybatısında Arnavutluk sınırında yer alan ülkenin en büyük doğal gölüdür. 349 km^2 yüz ölçüme sahip olan Ohri Gölü'nün 230 km^2'si (%66) Makedonya'ya, 119 km^2'si (%34) Arnavutluk'a aittir. Gölün sahip olduğu 86 km'lik sahilin, 50 km'si Makedonya'ya, geri kalanı Arnavutluk'a aittir. Ohri Gölü'nün fazla suları Kara Drim Irmağı aracılığıyla Adriyatik'e boşalır. Oval bir şekle sahip gölün kıyıları arasında en uzun mesafe, Sveti Naum ile Struga arasında 31 km kadardır. Balkanların en derin gölü olan Ohri'de en derin yer 286 m, gölün deniz seviyesinden yükseltisi 695 m'dir.

Ohri Gölü'nün suyu temiz, berraktır. Gölün sahil kesiminde zeytin yeşili, orta kesiminde gökyüzü mavisi rengi hâkimdir. Ohri Gölü, 158 m daha yüksekte olan Prespa Gölü'nden yer altı su kanalları aracılığıyla gelen sularla beslenir. Göl, Galiçica Dağı'nın batı eteklerinde Sv. Naum Kaynağından, Ohri yerleşim biriminin sınırları içerisinde yer alan Biljana Kaynağından ve Arnavutluk'ta Tushemishte Köyü yakınlarındaki bir grup kaynaktan beslenir. Gölün en büyük kaynağı Sv. Naum Manastırı'nın yanındaki Sveti Naum (Aya Naum ya da Ostrovo) Kaynağıdır. Bu kaynağın çıktığı yerde hidrobiyolojik özelliklerinden dolayı mükemmel panoramik bir görünüme sahip küçük bir göl meydana

gelmiştir. Ohri Gölü'nün sularının yıllık ortalama sıcaklığı 13,6°C'dir. Ortalama su sıcaklığı Haziranda 18,6°C, Temmuzda 21,3°C, Ağustosta 22,5°C, Eylülde 19,8°C'dir. Gölde yüzme sezonu 4 ay sürmektedir. Ohri Gölü suları kışın donmamaktadır (Doykov-Dimitrov, 2008:25; Markoski vd., 2013:23, 263; Stojmilov, 2011:194; Gavaz vd.; 2000:3, 4).

Ohri Gölü; Avrupa'nın en eski ve en temiz göllerinden biridir. Gölün oluşumu 2-3 milyon yıl öncesine dayanır. Ohri Gölü, Makedonya'nın tatlı su denizi ve temiz suyu ile Avrupa'nın Baykal'ı olarak tanınır. Göl sahip olduğu eşsiz flora ve faunası ile Avrupa'nın en önemli biyolojik rezervlerinden birini oluşturmaktadır. Gölde çok sayıda endemik bitki ve hayvan türü yaşar. Koyları, yarımadaları ve çevreleyen dağların güzelliğiyle, göle özgü 140 türü aşkın bitki çeşidine sahip olması nedeniyle Ohri Gölü, 1979'da UNESCO tarafından Dünya Mirası listesine dâhil edilmiştir (Mitovska vd.; 2010:17; Pavlovski-Pavlovski, 2005:116; Markoski vd., 2013:261; Doykov-Dimitrov, 2008:25).

Balık popülasyonu yönünden zengin olan Ohri Gölü'nde 17 balık türü yaşamaktadır. Bu türler içerisinde önde gelenler; paşita balığı, Ohri alabalığı ve yılan balığıdır. Paşitanın pulları, meşhur ohri incisinin yapımında kullanılır. Ohri alabalığı oldukça lezzetli endemik bir tatlı su balığı türüdür. Makedonya'nın adeta bir markası olarak, Makedonya madeni paralarında Ohri alabalığı görüntüsüne yer verilmiştir (Markoski vd., 2013:260, 263, 264; Doykov-Dimitrov, 2008:25).

Prespa Gölü

Makedonya'nın güneybatısında yer alan Prespa Gölü ülkenin ikinci büyük gölüdür. Gölün batısında Galiçica Dağı ve Suva Dağı, doğusunda Baba Dağı yer almaktadır. Prespa Gölü, Büyük ve Küçük Prespa gölleri olmak üzere iki kısımdan oluşur. Büyük Prespa Gölü Makedonya, Yunanistan ve Arnavutluk, Küçük Prespa Gölü ise Yunanistan ve Arnavutluk'un sınırları arasında yer almaktadır. Sadece 10 m yüksekliğindeki bir kum şeridi iki gölü birbirinden ayırmaktadır. Su seviyesi yükseldiğinde iki göl birleşir. Göl kıyısında yükselti 853 m'dir. Prespa Gölü 274 km^2 yüz ölçüme sahip olup, 177 km^2'si Makedonya Cumhuriyeti'ne, 49 km^2'si Arnavutluk'a, 48 km^2'si Yunanistan'a aittir. Ortalama 18 m derinliğinde olan gölün en derin yeri 54 m'ye ulaşır.

Göl suyu sıcaklığı Haziranda 17,7°C, Temmuzda 20,7°C, Ağustosta 21,7°C, Eylülde 18,8°C'dir (Stojmilov, 2011:199). Prespa Gölü suyunu ancak yeraltı karstik mecralarla akıtabilmektedir (Gözenç, 1985:136). Prespa Gölü'nün sularının bir kısmı Galiçica Dağı altından kireçtaşları aracılığıyla 158 m daha alçakta olan Ohri Gölü'ne akmaktadır (Doykov-Dimitrov, 2008:26, 80).

Gölde canlı bir ornitolojik yaşam vardır (Güney, 2006:91). Göl sahasında çok sayıda kuş türü ve bazı ender memeli türleri yaşamaktadır. Gölde 96 kuş türü kayda geçirilmiş olup, nesli tükenmek üzere olan bazı türler koruma altına alınmıştır (Kostova vd.; 2012:154). Göl balık bakımından zengin olup, gölde 13 tür balık yaşamaktadır. Prespa Gölü, 1995 yılından bu yana uluslar arası önem taşıyan sular kapsamında Ramsar listesine dâhil edilmiştir (Pavlovski-Pavlovski, 2005:117).

Büyük Prespa Gölü'nde Golem Grad (Büyük Şehir) Adası ile Mal Grad (Küçük Şehir) Adası yer alır. Golem Grad (Büyük Kent), Makedonya'nın tek göl adasıdır. Adada yılan bol olduğundan Yılan Adası olarak da bilinir. 2 km^2 lik bir alanı kapsayan ada çeşitli sürüngen ve kuş türlerine ev sahipliği yapar. Mal Grad Adası Arnavutluk'un sınırları içerisinde kalır. Hem Golem Grad hem de Mal Grad Adası'nda çok sayıda kilise ve mezar kalıntıları vardır. Yerleşmenin bulunmadığı bu adalara turistik amaçlı tekne turları düzenlenmektedir.

Doyran (Dojran) Gölü

Doyran Gölü, Makedonya'nın güneydoğusunda Yunanistan sınırında yer almaktadır. Ülkenin üçüncü büyük tektonik gölüdür. Gölün kuzeyinde Belasiça Dağları yer alır (Foto 9). Doyran Gölü toplam 43 km^2 yüz ölçüme sahip olup, gölün batı kesimi Makedonya'ya (27 km^2'si), doğu kesimi Yunanistan'a (16 km^2'si) aittir. Gölün deniz seviyesinden yüksekliği 148 m'dir. Oval bir şekle sahip olan Doyran, en derin yeri 10 m olan sığ bir göldür. Kuzeyden güneye en uzun yeri 8 km, batıdan doğuya en geniş yeri 6 km uzunluğundadır.

Akdeniz İklimi'nin etkisi ile nispeten yüksek sıcaklığın varlığı, yükseltinin düşük olması ve gölün sığ olması göl suyunun yıllık ortalama sıcaklığının nispeten yüksek (14,8°C) olmasını sağlamaktadır. Doyran Gölü'nde su sıcaklığı Haziranda 22,4°C, Temmuzda 24,3°C, Ağustosta 24,2°C ve Eylülde 20°C'dir. Ülkede en yüksek sıcaklıklar bu çevrede görüldüğünden güneşlenme, su sporları ve plaj yürüyüşleri için uygun şartlara sahiptir (Macedonia, 2011:232; Marinoski-Korunovski, 2008:57; Stojmilov, 2011:203).

Doyran Gölü'nün suyundan cilt tedavisinde şifa kaynağı olarak yararlanılır. Makedon dinarında göle özgü bir kuşun resmine yer verilmiştir (Doykov-Dimitrov, 2008). Doyran Gölü'nde plankton bol olduğundan balık bakımından zengindir. Gölde 15 balık türü yaşamaktadır (Markoski vd.; 2013; Macedonia, 2011). Doyran yakın zamana kadar Avrupa'nın en zengin balık kaynağına sahip gölü idi. Yakın geçmişte 1 hektardan 125 ton balık avlanırken, bu değer günümüzde tüm gölden avlanan toplam miktara eşittir. Gölde en çok sazan balığı avlanır. Yunanistan gölden haddinden fazla su çektiğinden gölün su seviyesi düşmüştür. Yunanistan ardından yapılan anlaşma ile gölden aldığı su miktarını bir hayli düşürmüştür (Doykov-Dimitrov, 2008:26, 88, 90).

Glasyal Göller

Makedonya'nın dağlık alanlarının son buzul çağında buzullaşmalardan etkilenmesiyle çok sayıda buzul gölü meydana gelmiştir. Şar, Korab, Deşat, Pelister, Yablanica, Yakupica ve Stogovo dağlarında glasyal göller bulunmaktadır. Şar dağlarında bulunan 27 glasyal göl Şarın gözleri diye anılır. Şar Dağları'ndaki göllerin en büyüğü Bogovinje Gölü'dür (Doykov-Dimitrov, 2008, Markoski vd., 2013). Mavrova Milli Parkı'nı 14 glasyal göl süslemektedir. Bunların 8'i Korab Dağı'nda, 5'i Deşat Dağı'nda ve 1'i Şar Dağı'nda yer alır (Sharevski, 2013:19). Pelister Dağı'nın zirvelerinde Büyük Göl ve Küçük Göl isimli 2 glasyal göl mevcuttur (Markoski, 2009). Ayrıca Yablanica Dağı'nda 4 glasyal göl (Vevçani, Podgorci, Yüksek ve Alçak

Labunişta), Yakupica Dağı'nda 2 glasyal göl (Büyük Salakovsko Gölü ve Küçük Göl), Stogovo Dağı'nda 3 glasyal göl (Gorno, Dolno ve Marusa) yer alır (Gavaz vd.; 2000:4, Marinoski-Korunovski, 2008:29, 59).

1.3.2.2. Yapay Göller

Makedonya'da çok sayıda yapay göl mevcuttur. Ülkenin başlıca yapay gölleri; Kara Irmak vadisinde Tikveş Gölü, Kara Drim Irmağı ve Radika Deresi vadisinde Debre (Spilje)-Globocica gölleri, Mavrova Deresi vadisinde Mavrova Gölü, Treska Irmağı vadisinde Kozyak Gölü ve Matka Gölü, Bregalnica Irmağı vadisinde Kalimanci Gölü, Ratevska Deresi vadisinde Berova Gölü'dür. Bu göller; elektrik enerjisi üretimi, sulama, içme kullanma suyu temini, rekreasyonal ve turizm amaçlı kullanılmaktadır.

1968'de inşa edilmiş olan Tikveş Barajı, Kavadar'ın 12 km güneybatısında yer alır. Gölün deniz seviyesinden yüksekliği 165 m'dir. Tikveş Gölü, kapladığı alan (14 km^2), derinlik (105 m) ve uzunluk (28,5 km) bakımından ülkenin en büyük göllerinden biridir. Göl balık türleri bakımından zengindir. Balıkçılık ve yelken sporu için uygun koşullara sahiptir (Markoski vd.; 2013:406; Macedonia, 2011:204; Markoski vd., 2013:23). Tikveş Gölü'nün sularından sulamada ve elektrik üretiminde yararlanılmaktadır.

Debre (Spilje) Gölü (Foto 10, 11); Makedonya-Arnavutluk sınırı yakınlarında Kara Drim ve Radika Deresi Vadisi üzerinde yer alır. Kara Drim Vadisi'nde 13 km, Radika Deresi Vadisi'nde 8 km boyunca uzanır. 13 km^2'lik bir alanı kapsayan gölün en derin yerinde derinlik 94 m'dir. Barajın yapımında temel amaç elektrik üretimidir. Ayrıca Debre'de 2.000 hektarlık verimli alan göl suları ile sulanmaktadır (Markoski vd., 2013:208; Macedonia, 2011:87). Gölde bol miktarda balık bulunmaktadır. Debre Gölü; balık tutkunları, tekne turları ve yüzme için ideal bir ortam sunar.

Mavrova Gölü (Foto 12), Makedonya Cumhuriyeti'nin kuzeybatısında yer almaktadır. Mavrova Deresi vadisinde Polog'un elektrik ihtiyacını karşılamak maksadıyla 1952 yılında bu baraj gölü inşa edilmiştir. Göl, 13,7 km^2'lik bir alana sahiptir (Markoski vd., 2013:198). En derin yeri 50 m derinliğindedir. Gölün deniz seviyesinden yüksekliği 1.233 m olup, göl her kış donmaktadır (Macedonia, 2011:86). Balıkçıların uğrak yeri olan gölde alabalık avlanmaktadır.

Treska Irmağı Vadisi'nde ülkenin en büyük baraj göllerinden biri olan Kozyak (Kozjak) Gölü yer alır. Dar, uzun ve kıvrımlı bir göldür. Derinliği bazı yerlerde 130 m'ye iner. Elektrik üretmek maksadıyla inşa edilmiştir (Markoski vd., 2013:237). Göl balık bakımından zengin olup, gölde 9 balık türü yaşamaktadır (Macedonia, 2011:111). Ülkedeki yapay göllerin en eskisi 1938'de inşa edilen Treska Irmağı üzerindeki Matka Kanyonunda yer alan Matka Barajı'dır (Foto 13).

Kalimanci Gölü (Foto 14), Makedonski Kamenica yakınlarında, Bregalnica Irmağı üzerinde yer alır. 4 km^2'lik bir alanı kapsayan gölün sularından Koçana'daki pirinç tarlalarını ve Ovçe Pole'deki tarım arazilerini sulamada yararlanılır (Markoski vd.; 2013:505). Berova Gölü (Foto 15); Berova'nın 6 km

güneydoğusunda yer alır. 1970'de inşa edilen Berova Gölü 0,57 km^2'lik alanı kapsar.

1.3.3. Yeraltı Suları ve Kaynaklar

Makedonya Cumhuriyeti'nde Pelagonya, Ustrumca, Polog ve Üsküp ovaları ile Vardar, Kara Irmak, Bregalnica, Treska, Pçinya akarsu vadilerinin yakınlarındaki araziler yeraltı suları bakımından zengindir. Bu kesimlerdeki yeraltı sularından artezyen kuyuları açılarak yararlanılmaktadır. Artezyen kuyuları; Manastır, Koçana ve Ustrumca ovalarında yaygındır (Markoski, 2009:30-31).

Makedonya'da dağlık, tepelik alanlarda su kaynaklar mevcuttur. Ülkenin en önemli kaynakları; Ohri Gölü'nü besleyen Sv. Naum ve Bilyana (Biljana) kaynakları, Vevçan kaynağı (Foto 16), Vardar Nehri'nin kaynağı Vrutok, Treska Irmağı'nın kaynakları, Poreche'deki Belica kaynakları, Babuna kaynakları, Kara Irmak kaynakları ve Üsküp'te Raşçe kaynağıdır. Bu kaynak sahalarının tümü rekreasyonal faaliyetler için uygun ortamlar oluşturmaktadır (Markoski vd., 2013:18; Markoski, 2009:31).

Makedonya'da tedavi ve rekreasyonal amaçlı ve seraların ısıtılmasında kullanılan termal ve mineral kaynaklar mevcuttur (Mitovska vd.; 2010:16). Bu kaynakların bulunduğu yerlerde konaklama ve tedaviye ilişkin tesisler inşa edilmiştir. Makedonya Cumhuriyeti'nde en tanınmış termal kaynaklar şunlardır: Üsküp'te Katlanova, Kumanova'da Proevce, İştip'te Kejovica (Kezhovica), Ustrumca'da Bansko, Gevgeli'de Negorci, Koçana'da Banye, Debre'de Banjishte ve Kosovrasti'dir. Mineral kaynaklar Manastır, Üsküp ve Gevgeli bölgelerinde yaygındır (Markoski, 2009:31).

1.4. Bitki Örtüsü

Makedonya; Akdeniz ile Avrupa-Sibirya Fitocoğrafya Bölgeleri arasındaki konumundan dolayı flora ve fauna çeşitliliği bakımından zengindir. Ülkede 3.500'ün üzerinde bitki türü vardır (Evans, 2007:31). Akdeniz Fitocoğrafya Bölgesi; Vardar Nehri çevresindeki Alçak Makedonya kesiminde ve Kara Drim Vadisi'nde yayılmıştır (Doykov-Dimitrov, 2008:27). Makedonya'da geçmişte daha geniş yer tutan ormanlar tahrip edilerek alanları daraltılmıştır. Ülkede günümüzde ormanlık alanların yayıldığı sahanın genişliği 950.000 hektardır. Ormanlardaki ağaçların çoğu yapraklarını döken türlerdendir. Ülke genelinde yaprağını dökenlerin alanı 800.000 ha, iğne yapraklıların yayıldığı alan 100.000 hektardır. Ormanlık alanlarda geniş yapraklılardan en yaygın türler meşe ve kayın ağaçlarıdır (Markoski, 2009:72). Baba Dağı'nda endemik bir tür olan Makedon Çamı (Molika) görülür. Kendine özgü kozalaklı bir ağaç cinsi olan Molika, Pelister'de 1893 yılında keşfedilen o yöreye has bir çam türüdür (Pavlovski-Pavlovski, 2005:7). 1948'de bilhassa bu çamın varlığından dolayı bu dağlık alan milli park ilan edildi (Doykov-Dimitrov, 2008:16). Makedonya'da bilhassa 1.200-1.500 m yükseltiler arasında geniş yapraklı (kayın, kestane, akçaağaç), yüksekte ise iğne yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar mevcuttur.

Vadi tabanlarında Akdeniz Bölgesi'ne özgü maki görülür (Atalay, 2013:64). Ülkede otlaklar, 670.000 hektar alana yayılmıştır. Alpin çayırlık sahalar; Şar, Bistra, Yakupica, Galiçica, Baba, Kozjuf, Plaçkovica ve Osogova Dağlarında görülür (Doykov-Dimitrov, 2008:28). Ülkede 53.000 hektar alan kaplayan çayırlar hayvanların yem ihtiyacını kısmen gidermektedir (Markoski, 2009:37). Prespa, Ohri ve Doyran göllerinde sazlık alanlar mevcuttur.

2. BÖLÜM: MAKEDONYA'NIN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

2.1. Makedonya'nın Tarihi

Antik Makedon Krallığı'nın kurucusu Kral Perdika'dır (M.Ö. 707-659). Makedonya Krallığı en parlak dönemini, Makedon kralları II. Filip (M.Ö. 359-336) ve Makedonyalı Büyük İskender'in (III. Aleksandar) (M.Ö. 336-323) hükümdarlığı sırasında yaşamıştır. O dönemde Makedonya büyük bir dünya gücüne dönüşüp, antik çağ yazarları tarafından "Dünya Hâkimi" olarak anılıyordu (Mitovska vd.; 2010:18). Büyük İskender'in ölümü ile krallık parçalanarak, Roma İmparatorluğu'na dâhil oldu. Makedonya topraklarında M.Ö. 168-M.S. 395 arası Roma Dönemi, 395-1204 yılları arası Bizans Dönemi yaşanmıştır (Evans, 2007:3-4).

Slavlar, 6. yy'ın sonu ile 7. yy'ın başında Makedonya Bölgesi'ne yerleşerek, yerli halkla karışmışlardır. Aziz Kiril (M.S.826/827-869) ve Aziz Metodiy (810/820-885) kardeşler ilk Slav alfabesi olan Glagol (Glagolitic) alfabesini kurgulamışlar, öğrencileri Ohrili Aziz Kliment (840-916) ve Ohrili Aziz Naum (830-910) ise glagol alfabesini basitleştirip, bu kurguladıkları yeni alfabeye kiril alfabesi adını vermişlerdir. Alfabenin kurgulanmasıyla ve Slav okuryazarlığı ve edebiyatının gelişmesiyle Makedonya dünya kültürüne önemli bir katkıda bulunmuştur. X. yy.'ın ortalarına doğru Samuil'in (976-1018) liderliğinde Ortaçağ Makedonya Devleti kurulmuştur. Samuil yaptığı fetihlerle devletinin sınırlarını kuzeye doğru Tuna ve Sava nehirleri boyunca Adriyatik Denizi ve Karadeniz'e kadar genişletmiştir. Orta Çağ Makedon Devleti varlığını 1018'e kadar sürdürmüş ve ardından Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmiştir (Mitovska vd.; 2010:19, 20). Ülkede 1371-1394 yılları arasında Kral Marko'nun Makedonya Krallığı dönemi yaşanmıştır (Evans, 2007:3-4).

XIV. yy'ın sonlarına doğru Makedonya, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetine altına girdi ve 500 yıllık Osmanlı idaresi başladı (Mitovska vd.; 2010). Orhan Gazi (1326-1360) döneminde Makedonya Türk akınlarıyla yavaş yavaş Osmanlı mülkü haline geldi (Güney, 2006:97). Türkler 1387 yılında İştip, Köprülü, Pirlepe ve Manastır'ı, 1392 yılında Üsküp'ü fethetti (Pavlovski-Pavlovski, 2005:29, 30). Makedonya'da Osmanlı döneminde (1394-1912) yeni köyler, kasabalar kuruldu, ticaret gelişti. Türkler verimli Makedon ovalarına yerleşerek, tarım ve hayvancılıkla meşgul oldu (Erinç, 1992).

Makedonlar 17. asrın sonlarından itibaren sıkça isyan ediyor ve Osmanlı hükümdarlığından kurtulmak için ayaklanmalar çıkarıyordu. Ülkedeki Hıristiyanlar silahlı bir şekilde karşı çıkmanın en eski şekli olan haydutlukla (eşkıyalık) Osmanlı güçleri ile çarpışıyorlardı. Makedonya'da ilk önemli ayaklanma Karpoş isimli haydudun önderliğinde 1689 yılında yapılmıştır (Mitovska vd.; 2010:20). Makedonya'nın bağımsızlık hareketi XIX. yy'da hızla gelişme sürecine girmiş, bu dönemde çok sayıda ayaklanma (Neguško, Razloveçko, Kresnensko) olmuştur. Tüm karşı koymalar ve ayaklanmalardan en önemlisi 2 Ağustos 1903 yılındaki İlinden (Aziz İliya Günü) Ayaklanmasıdır.

Ayaklanma sırasında Kruşova isyancılarının karargâhı bir bildiri yayınlamıştır. Kruşova'da Kruşova Cumhuriyeti kurulmuştur. Kruşova Cumhuriyeti varlığını 3-10 Ağustos 1903 tarihleri arasında sürdürmüştür. Osmanlı ayaklanmanın bastırılması için büyük askeri güç kullanmıştır (Mitovska vd.; 2010: 20, 21; Pavlovski-Pavlovski, 2005).

Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı İmparatorluğu Makedonya topraklarını kaybetti. 1913'de imzalanan Bükreş Anlaşması ile Makedonya'nın Vardar, Ege ve Pirin bölgeleri Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan arasında paylaşıldı (Macedonia, 2011:21). Makedonya, I. Dünya Savaşı sırasında (1915-1918) Bulgaristan'ın, 1918-1941 yılları arasında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının himayesine girdi. II. Dünya Savaşı sırasında Vardar Makedonyasını Bulgaristan işgal etti. 1944'de Makedonya, Yugoslavya'ya bağlı federal cumhuriyet oldu (Doykov-Dimitrov, 2008, Evans, 2007). Makedon tarihinde ilk defa Makedon ırkı, devleti, dili Tito zamanında tanındı. Köprülü'nün adı Tito Veles olarak değiştirildi. Tito'nun adı Şar Dağlarında Titov Zirvesinde yaşatılmaktadır. Ülkenin önemli şehirlerinde pek çok caddeye Mareşal Tito adı verilmiştir (Doykov-Dimitrov, 2008:32).

Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte Makedonya Özerk Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiştir. Makedonyalılar 8 Eylül 1991'de yapılan halk oylamasında bağımsız, egemen ve özerk Makedonya Cumhuriyeti yönetimini seçmiştir. 8 Eylül günü ülkenin resmi bayram günüdür. 17 Kasım 1991 tarihinde Makedonya Cumhuriyeti meclisinde bağımsız ve özerk Makedonya Cumhuriyeti'nin ilk anayasası onaylandı. Makedonya'nın bağımsızlığını 1992-93 yıllarında birçok batı ülkesi tanıdı. Türkiye'de bağımsız devleti ilk tanıyan ülkelerin başında geliyordu. Makedonya, 8 Nisan 1993'de Eski Yugoslav Makedon Cumhuriyeti adıyla 181. ülke olarak Birleşmiş Milletlere üye oldu (Mitovska vd.; 2010:25). Makedonya parlamenter cumhuriyet sistemi ile yönetilmektedir. 120 milletvekilinden oluşan parlamento kanunları çıkarmaktadır (Doykov-Dimitrov, 2008:36).

1991'de Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Yunanistan ile aralarında isim krizi yaşandı. Yunanistan ülkenin adının Makedonya Cumhuriyeti olarak ilan edilmesine karşı çıkarak, Makedonya'ya ambargo uyguladı. Yunanistan'ın uluslar arası girişimleri neticesinde uluslar arası camiada ülkenin resmi adı "Eski Yugoslav Makedon Cumhuriyeti" olarak kabul gördü. Yunanistan, Antik Makedon devletinin mirasçılarının kendileri olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca Yunanistan'ın kuzeyinde oldukça geniş sayılabilecek bir coğrafi bölgenin adının Makedonya olmasından dolayı bu adın yeni kurulan ülke tarafından kullanılmasını engellemektedir. Makedonya Cumhuriyeti'nin 1991'de bağımsızlık sonrası kabul gören resmi bayrağı Yunanistan ile yeni bir krize yol açtı. Makedon Kralı Philip'in mezar taşındaki yıldız, güneş ışınları ile değiştirilerek 1995'de günümüzde kullanılan bayrak kabul edildi. 2007'de Üsküp'teki havaalanına Büyük İskender Havalimanı adının verilmesi Yunanistan ile yeni bir krizi gündeme getirdi (Doykov-Dimitrov, 2008).

Makedonya Cumhuriyeti'nin dış siyasetinin stratejik hedefi, Avrupa Birliği ve NATO gibi Avrupa-Atlantik kurumları ile bütünleşmesidir. 15 Aralık

2005'de Makedonya'ya Avrupa Birliği aday statüsü verilmiştir. Yunanistan, ülkenin Makedonya adı ile Avrupa Birliği ve NATO'ya girmesine engel olmaktadır (Pavlovski-Pavlovski, 2005; Evans, 2007; Doykov-Dimitrov, 2008). Makedonya'nın Yunanistan ile yaşamış olduğu hemen her türlü krizde Türkiye, Makedonya'nın yanında yer almıştır. Türkiye, ülkenin Makedonya adını kullanmasını ve NATO'ya girmesini desteklemektedir.

2001 yılı başlarında Makedonya'daki Arnavutlar, devlet yönetiminde daha etkili olmak için Makedon kuvvetleri ile çatışmaya başlamıştır (Atalay, 2013: 64). Arnavutlar Makedonya'da kendileri için daha fazla özerklik ve özgürlük istediler. Devlet güvenlik güçleri ile Halk Kurtuluş Ordusu (Etnik Arnavutlar-ONA ya da Arnavutça UÇK) arasında iç çatışmalar, 13 Ağustos 2001 Ohri Çerçeve Anlaşmasının imzalanması ile sona ermiştir (Evans, 2007:3-4; Pavlovski-Pavlovski, 2005:57). Bu anlaşma ile Makedonya'da nüfusun %20'den fazlasının konuştuğu dil ya da diller Makedonca ile birlikte resmi dil özelliği kazanmıştır. Kasım 2001'de Makedon Parlamentosu Arnavut azınlığa daha geniş haklar tanıyan anayasa değişikliğini kabul etti. Arnavutça ülkenin iki resmi dilinden biri oldu (Web 2). Anlaşma ile Makedonya'da yaşayan Arnavutların siyasi ve sosyal hakları genişletilmiştir. Anlaşma hazırlanırken ülkede yaşayan Türklere danışılmamış, Türklerin düşünceleri alınmamıştır (Pavlovski-Pavlovski, 2005:58).

Türkiye dost ülke Makedonya'ya hem ekonomik hem de diplomatik alanda büyük destek vermektedir. Güçlü kültürel bağlarımızın olduğu Makedonya ile ilişkilerimiz iyidir. Türkiye, Makedonya Cumhuriyeti'ni anayasal ismiyle tanıyan ve Üsküp'te büyükelçilik açan ilk ülkedir. Ülkemiz Makedonya Cumhuriyeti ile her alanda iyi ilişkiler sürdürmektedir. Makedonya ile siyasi, ekonomik, ticari, kültürel ve sosyal ilişkileri geliştirme konusunda çabalar sürmektedir. Makedonya'da yaşayan soydaşlarımız iki ülke arasında sağlam bir köprü görevi görmektedir. Türkiye, Türk kökenli Makedon vatandaşlarını bu ülkenin kültürel yaşamına zenginlik kazandıran bir unsur, ülkeleri birbirine yakınlaştıran önemli bir bağ olarak görmektedir (Web 8).

2.2. Nüfus ve Yerleşme Özellikleri

Makedonya'da XX. ve XXI. yy'da 10 resmi nüfus sayımı (1921, 1931, 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 1994 ve 2002 yıllarında) yapılmıştır (Tablo 2). Makedonya'nın ilk 3 resmi nüfus sayımında toplam nüfusu; 1921'de 808.724, 1931'de 949.958, 1948'de 1.152.986'dır. Makedonya Devlet İstatistik Bürosu'nun 2011 yılı nüfus tahminine göre ülkenin toplam nüfusu 2.059.794 olup, erkek sayısı 1.031.926, kadın sayısı 1.027.868'dir. Toplam ulusal nüfusta ciddi bir cinsiyet farkı yoktur. Ülkede 1921 yılı nüfus sayımına göre km^2'ye 31 kişi düşen nüfus yoğunluğu, 2002'de 78 kişiye ulaşmıştır.

Tablo 2. Makedonya Nüfusunun Etnik Dağılımı

	1953	1961	1971	1981	1991	1994	2002*
Makedon	860.699	1.000.854	1.142.375	1.279.323	1.328.187	1.295.964	1.297.981
%	65,97	71,18	69,34	67,01	65,30	66,60	64,17
Arnavut	162.524	183.108	279.871	377.208	441.987	441.104	509.083
%	12,45	13,02	16,99	19,75	21,73	22,67	25,17
Türk	203.938	131.484	108.552	86.591	77.080	78.019	77.959
%	15,63	9,35	6,58	4,53	3,79	4,00	3,85
Roman	20.462	20.606	24.505	43.125	52.103	43.707	53.879
%	1,57	1,46	1,49	2,26	2,56	2,24	2,66
Sırp	35.112	42.728	46.465	44.468	42.775	40.228	35.939
%	2,69	3,04	2,82	2,33	2,10	2,07	1,77
Boşnak						6.829	17.018
%						0,35	0,84
Ulah (Vlah)	8.668	8.046	7.190	6.384	7.764	8.601	9.695
%	0,66	0,57	0,43	0,33	0,38	0,44	0,48
Diğerleri	13.111	19.177	38.350	72.037	84.068	31.480	20.993
%	1,03	1,36	2,32	3,77	4,13	1,62	1,06
TOPLAM	1.304.514	1.406.003	1.647.308	1.909.136	2.033.964	1.945.932	2.022.547

Kaynak: State Statistical Office of The Republic of Macedonia, 2002.

**Makedonya'da en son resmi nüfus sayımı 2002 yılında yapılmıştır.*

Makedonya'da 1921'de nüfusun %39,4'ü 0-14, %53,4'ü 15-64, %7,2'si 65 yukarısı yaşta idi (Stojmilov, 2011:291). 2012 yılı itibarıyla 0-14 yaş grubu %17,1, 65 üstü ise %11,9'luk paya sahiptir. Ülkede canlı doğum oranı binde 11,4, ölüm oranı binde 9,8'dir (Republic of Macedonia State Statistical Office, 2013). 2011 yılı itibarıyla ülkede ortanca yaş 37,5'dir. Ortalama yaşam süresi erkekler için 69,9, kadınlar için 74,4 olup, kadınlar ülke genelinde erkeklerden 4,5 yıl daha fazla yaşamaktadır (Web 3, State Statistical Office of The Republic of Macedonia, 2012).

Makedonya Cumhuriyeti'nde yıllık nüfus artışında sürekli düşüş görülmektedir. 1948 yılında nüfus artışı binde 26 iken, 2002 yılında binde 5'e düşmüştür (Markoski, 2009:47). Okuryazarlık oranı % 97,3, erkeklerde % 98,7, kadınlarda %95,9'dur (Web 4). Ülkede 1953'de tarım sektöründe çalışanlar %62,7, tarım dışı sektörlerde çalışanlar %37,3'lük paya sahipken, 1994'de tarımda çalışanlar %11,6, tarım dışı sektörlerde çalışanlar %88,4'lük paya sahiptir (Stojmilov, 2011:317, 309).

Makedonya Devlet İstatistik Bürosu ülkeyi 8 istatistik bölgesine ayırmıştır. Bu istatistik bölgelerinde yer alan idari birimler Tablo 3'de gösterilmiştir. Makedonya'da toplam idari birim sayısı 84'tür (Harita 5).

Tablo 3. Makedonya İstatistik Bölgeleri ve İdari Birimleri

İstatistik Bölgesi	İdari Birimler
1. Üsküp	Aerodrom, Butel, Gazi Baba, Karposh, Kisela Voda, Saray, Centar, Çayır, Shuto Orizari, Gjorche Petrov, İlinden, Chucher-Sandevo, Studenichani, Sopisthe, Petrovets, Zelenikovo, Arachinovo
2. Doğu	Zmovtsi, İştip, Cheshinovo-Obleshevo (merkez yerleşmesi Obleshevo), Probiştip, Pehçova, Kamenitsa, Karbintsi, Delçova, Vinica, Berova, Koçana
3. Kuzeydoğu	Eğri Palanka, Kratova, Kumanova, Lipkovo, Rankovtse, Staro Nagorichane
4. Pelagonya	Manastır, Demir Hisar, Dolneni, Krivogashtani, Kruşova, Mogila, Novatsi, Pirlepe, Resne
5. Polog	Bogovinje, Kalkandelen, Teartse, Mavrova Rostusha (merkez yerleşmesi Rostusha), Jegunovtse, Zhelino, Gostivar, Brvenitsa, Vrapçişte
6. Güneydoğu	Radoviş, Bogdanci, Bosilovo, Valandova, Vasilevo, Gevgeli, Doyran, Konche, Ustrumca, Yeni Köy
7. Güneybatı	Makedonski Brod, Vevçan, Merkez Zupa, Struga, Plasnitsa, Ohri, Oslomej, Kırçova, Zajas, Drugovo, Debartsa (merkez yerleşmesi Belcista), Vraneshtitsa, Debre
8. Vardar	Gradsko, Demirkapı, Kavadar, Lozovo, Negotin, Rosoman, Sveti Nikole, Chashka, Köprülü

Makedonya çeşitli etnik unsurların (Makedon, Arnavut, Türk, Roman, Sırp, Boşnak, Ulah vd.) yaşadığı nispeten az nüfusa sahip bir Balkan ülkesidir. Makedonya'da yüzyıllardır birlikte yaşayan etnik unsurların nüfus içerisindeki payı çeşitli nedenlerle değişim göstermiştir. Ulusal nüfusun etnik dağılımı günümüzde Makedon ve Arnavutların lehine olmuştur. Ülkedeki Türk nüfusun son 50-60 yılda azalması, Türkiye'ye olan göçlerden kaynaklanmaktadır. Makedonya'da nüfusun çoğunluğunu Makedonlar ve Arnavutlar oluşturmaktadır. Etnik Makedonlar ülke nüfusunun yaklaşık 2/3'ünü, etnik Arnavutlar ise 1/4'ünü oluşturmaktadır. Bu iki etnik unsur toplam nüfusun hemen hemen %90'ını meydana getirmektedir. En büyük pay %64 ile Makedonlara aittir (Tablo 2). İkinci büyük etnik grup olan Arnavutlar ülke nüfusunun %25'ini oluşturmaktadır. Evlad-ı Fatihan soydaşlarımızın sayısı 80.000 civarında olup, toplam nüfus içindeki payı ise %3,85'dir. Türkler nüfus olarak ülkenin üçüncü büyük etnik topluluğunu oluşturmaktadır (Tablo 2).

Etnik Makedonlar ülkenin hemen her yerine dağılmışlardır. Etnik grupların istatistiksel bölgelere sayısal dağılımına bakıldığında Makedonların Polog Bölgesi (%18,4) dışında kalan 7 bölgede nüfusun en az yarısını oluşturduğu anlaşılmaktadır (Tablo 4). 1780'den itibaren Makedonya'yı yurt edinmeye başlamış olan Arnavut nüfus ülkenin batı kesiminde toplanmış olup, genellikle tarım ve ticaret ile meşguldür. Polog Ovası'nda 2 asırdan beri Arnavutlar hızla çoğalmaktadır. Arnavutlar önce köylere sonra Kalkandelen, Gostivar ve Üsküp'e yayılmıştır (Doykov-Dimitrov, 2008:32). Arnavutlar; genellikle Üsküp Bölgesi (%23,2), ülkenin batısında Polog Bölgesi (%73,2), Güneybatı Bölgesi'nde (%36,9) ve Kuzeydoğu Bölgesi'nde (%31) toplanmıştır.

1953-1961 arasında ülkede yaşayan Makedonya Türklerinin büyük çoğunluğu Türkiye Cumhuriyeti'ne göç etmiştir (Doykov-Dimitrov, 2008:32). Türklerin sayısı göçlerle sürekli azaldığından, Türkler ülkede bir hayli azınlıkta kalmış durumdadır. Makedonya Türkleri ülkenin değişik yerlerine dağınık olarak yerleşmiş durumdadır. Özellikle Güneybatı (%9,7), Polog (%5,7), Güneydoğu (%7,4) ve Üsküp (%2,1) bölgelerinde yaşayan Türk sayısı diğer

bölgelere nazaran daha fazladır (Tablo 4). Bu 4 bölgede ülkedeki Türk nüfusun %83'ü, diğer bölgelerde (Pelagonya, Doğu, Vardar) ise %17'si yaşamaktadır. Kuzeydoğu Bölgesinde soydaşlarımızın toplam sayısı sadece 302'dir.

Tablo 4. Etnik Grupların İstatistik Bölgelerine Sayısal Dağılımı

	Üsküp	Doğu	Kuzeydoğu	Pelagonya	Polog	Güneydoğu	Güneybatı	Vardar
Makedon	367.413	168.858	102.108	204.471	56.079	154.957	107.387	137.520
%	63,6	92,4	59,1	85,9	18,4	90,4	48,5	89
Arnavut	133.893	*	53.650	11.634	222.679	*	81.863	5.127
%	23,2		31	4,9	73,2		36,9	3,3
Türk	12.123	2.794	302	7.150	17.386	12.661	21.431	3.026
%	2,1	1,5	0,17	3	5,7	7,4	9,7	2
Roman	23.903	6.876	5.132	7.230	4.594	*	2.826	1.259
%	4,1	3,8	3	3	1,4		1,3	0,8
Sırp	18.051	*	10.461	*	*	1.194	*	1.386
%	3,1		6,1			0,7		0,9
Boşnak	10.880	*	*	2.380	*	*	*	2.871
%	1,9			1				1,9
Diğer	11.881	4.142	1.134	4.558	3.387	2.604	8.039	3.346
%	2,1	2,2	0,6	2	1,1	1,5	3,6	2,2
TOPLAM	571.040	203.213	173.814	221.019	304.125	171.416	221.651	133.248

**Diğerin içerinde yer alıyor.*
Kaynak: State Statistical Office of The Republic of Macedonia, 2002.

Romanların %46'sı Üsküp Bölgesi'nde, Sırpların %92'si Üsküp ve Kuzeydoğu Bölgesi'nde, Boşnakların yarıdan fazlası Üsküp'te yaşamaktadır. Hıristiyan olan Ulahlar, genellikle Manastır, Ohri ve Demirhisar'ın köylerinde yaşamaktadır. Ulahların dilleri Latin kökenlidir. Ülkede Bulgarca konuşan Müslüman Pomaklar da yaşamaktadır (Doykov-Dimitrov, 2008:33).

Ermeniler Osmanlı egemenliği sırasında Makedonya'ya yerleşerek, ticaretle meşgul olmuşlardır. Makedonya'ya 1544'de İspanya'dan 87 Yahudi aile gelmiştir. Yahudilerin 1900'lü yıllarda sayıları 8.000 kişi olup, Üsküp, Manastır ve İştip bölgelerinde yaşıyorlardı. II. Dünya Savaşı'nda Almanlar tarafından tamamı ölüm kamplarına götürüldü. 2002 yılında Makedonya'da Yahudi sayısı sadece 53'dür (Doykov-Dimitrov, 2008:34).

Makedonya'da toplam 1.650 yerleşmenin 34'ü şehir, 1.616'sı köy yerleşmesidir. Nüfusun %61'i şehirlerde, %39'u köylerde yaşamaktadır. Makedonya'da şehirler nüfusa göre 3 grupta toplanır. Ülkede büyük şehir (nüfusu 50.000 üstü) sayısı 5, orta şehir (nüfusu 10.000-50.000 arası) sayısı 18 ve küçük şehir (nüfusu 10.000-2.000 arası) sayısı 11'dir (Tablo 5), (Stojmilov, 2011:332, 338).

Makedonya köyleri nüfus miktarına göre büyük, orta ve küçük diye ayrılır. Büyükler 801 kişi ve üzeri nüfusludur. 347 köyün nüfusu bu gruba girmektedir. Bu da köylerin %21'ini oluşturur. Evlerin konumuna göre toplu ve dağınık köyler vardır (Doykov-Dimitrov, 2008:35). Makedonya'da köylerde yaşayanlar genellikle tarım ve havyancılıkla uğraşmaktadır. Dağ köyleri ova köylerine nazaran çok daha fazla göç vermiştir (Markoski, 2009:57).

Tablo 5. Makedonya Şehir Nüfusları

Şehir	Nüfus	Şehir	Nüfus	Şehir	Nüfus	Şehir	Nüfus
Üsküp	467.257	Ustrumca	35.311	S. Nikole	13.746	Valandova	4.402
Kumanova	78.602	Kavadar	34.252	Negotin	13.284	Pehçova	3.237
Manastır	74.550	Koçana	28.330	Delçova	11.500	Bogdanci	6.011
Pirlepe	69.704	Kırçova	27.067	Vinica	10.863	M.Kamenitsa	5.147
Kalkandelen	52.915	Struga	16.559	Probiştip	10.816	M. Brod	3.740
Köprülü	46.714	Radoviş	16.223	Resne	8.748	Demirkapı	3.275
İştip	43.652	Gevgeli	15.685	Berova	7.002	Demirhisar	2.593
Ohri	42.033	Eğri Palanka	14.558	Kratova	6.924		
Gostivar	38.917	Debre	14.561	Kruşova	5.330		

Kaynak: Stojmilov, 2011:338

Ülkede nüfus bilhassa Üsküp'te ve batıdaki düzlük alanlarda toplanmıştır. Makedonya'da; başkent Üsküp'te, verimli Polog Ovası'nda, güneydoğudaki verimli ovalarda, Kumanova, Struga ve Ohri'de nüfus yoğunluğu ülke ortalamasının çok üzerindedir. Bistra, Korab, Nice, Kozhuf, Karadjica, Yakupica, Osogova, Demir Hisar, Mariova, Poreçe ve Kozyak dağlık sahalarında nüfus seyrektir. Dağ köylerinde az sayıda insan yaşamaktadır. Ayrıca Ovçe Pole, Prespa Gölü çevresi de seyrek nüfuslanmıştır.

Ekonomik bunalım ülkedeki Makedonların, Arnavutların, Sırpların gelişmiş Avrupa ülkelerine göç etmelerine yol açmıştır. Avustralya'ya, Kuzey Amerika'ya da göçler sürmektedir (Güney, 2006:92-93). Yaklaşık 500.000 Makedon Avrupa ülkelerinde yaşamaktadır. Almanya'da 300.000, Kanada'da 190.000, Arjantin ve Avustralya'da 150'şer bin Makedon yaşamaktadır. Makedonların yurt dışında yoğun olarak yaşadığı şehirler; Toronto, New York, Detroit, Perth ve Sydney'dir. Dünyadaki tüm Makedonlara bakıldığında komşular ve diğer yerler dâhil toplam sayıları 3,5 milyondur (Doykov-Dimitrov, 2008:34). Makedonya'ya kara sınırı komşusu olan tüm ülkelerde etnik Makedonlar yaşamaktadır. On binlerce Arnavut; Almanya, İsviçre, İsveç, Avusturya, Danimarka, İtalya, Slovenya, Amerika Birleşik Devletleri'nde işçi olarak çalışarak, ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır.

2.3. Makedonya'nın Başlıca Kentleri

2.3.1. Üsküp (Skopje)

Makedonya'nın başkenti olan Üsküp (Skopje), Balkan Yarımadası'nın merkezinde, ülkenin kuzeyinde yer almaktadır. Üsküp, yedi dağ ile kuşatılmış düzlük bir alanda kuruludur. Bu dağlar; Vodno, Üsküp Karadağı, Suva Gora, Kitka, Zeden, Katlanovska ve Şar Dağlarıdır. Kent, Vardar Nehri Vadisi'nin iki yakasına kurulmuştur. Vardar Nehri kıyısında yükselti 250 m civarındadır. Yıllık ortalama sıcaklığın 12°C ve yıllık ortalama yağış miktarının 500 mm

olduğu Üsküp'te ılıman karasal iklim hüküm sürmektedir (Markoski, 2013:20; Markoski vd.; 2013:75).

Üsküp yakınlarında Zlokukani Köyü civarındaki Skupi antik yerleşmesi, Ege ile Tuna (Vardar-Morava) ve Adriyatik ile Karadeniz arasında önemli yolların kavşak noktasında yer almasından dolayı hızla gelişerek ekonomik ve kültürel bir merkez haline geldi. Skupi, tipik bir Roma şehri görünümüne büründü. 518 yılında büyük bir depremle Skupi yerle bir olduktan sonra Üsküp bugünkü konumunda kurulmuştur. Yeni Üsküp'ün temelleri I. Justinian (527-565) tarafından 6. yy'ın ikinci yarısında atıldı. Sonraki iki, üç yüzyılda şehir Kumanlar ve Slavlar tarafından istila edilerek, yağmalandı. Bundan dolayı gelişimi yavaşlayan şehir, 9. yy'dan sonra önemli bir Bizans yerleşmesi haline geldi. Şehir 9. yy'ın sonunda, 10. yy'ın ilk yarısında ilk Bulgar Krallığı tarafından ele geçirildi. 10. yy'ın sonunda Üsküp Samuil'in imparatorluğunun sınırları içerisinde kaldı. 1004'de Bizans imparatoru II.Basil, Üsküp'ü tekrar Bizans hâkimiyetine soktu. Şehir İmparator Dushan yönetimi sırasında büyük bir ilerleme kaydederek, bir kültür ve yönetim merkezi haline gelmiştir (Markoski, 2013:27-29; Markoski vd., 2013:78-80).

Üsküp İstanbul'un fethinden 61 yıl önce 1392 yılında Türklerin egemenliğine girdi. Ardından Üsküp'te ciddi bir kültürel değişim yaşandı. İslami yapılar oldukça yaygınlaştı ve Üsküp'ün görünümü değişti (Pavlovski-Pavlovski, 2005; Marinoski-Korunovski, 2008:17). Osmanlı döneminde de Üsküp'ün zenginliği sürdü. Anadolu'dan Türkler Üsküp'e göç ettiler. 17. yy'da şehir, zanaatçılık, ticaret ve dericiliğin geliştiği ekonomi ve kültür merkeziydi. Vebadan dolayı Avusturyalı General Piccolomi'nin emriyle 1689'da Üsküp tamamen tahrip edildi ve yakıldı. Şehrin toparlanması güç oldu. 1873'de Vardar demiryolu inşasından sonra şehir tekrar canlandı. Şehirde 1836'da 10.000 kişi yaşıyordu, 1858'de bu sayı 20.000 kişi oldu. 19. yy'ın sonunda 32.000 kişiye ulaştı. Üsküp'te Balkan Savaşları öncesinde 47.000 kişi yaşıyordu (Markoski vd., 2013:80). 1912'de aradan geçen 520 yıl sonrasında Üsküp'te Türk yönetimi sona erdi. Sırplar kenti işgal etti. 1915'de şehre Bulgarlar el koydular. 1918'de müttefik orduları kenti yeniden Sırplara teslim etti (Güney, 2006:93). II. Dünya Savaşı'nda Alman güçleri Üsküp'ü işgal etti. 6 Nisan 1941'de Üsküp, Almanlar tarafından bombalandı. 60 kişi öldü, 1.000 kişi yaralandı. Kamu binaları ve konutlar büyük zarar gördü. Ardından kent Bulgarların eline geçti. 1944'de Üsküp Makedon Partizan güçleri tarafından özgürleştirildi (Markoski, 2013:36). Kent, 1946'da Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti içinde yer alan Makedonya Cumhuriyeti'nin yönetsel merkezi oldu (Güney, 2006:93). 16 Kasım 1962'de Üsküp'te büyük bir sel felaketi yaşandı. 26 Temmuz 1963'de kentte Mercalli ölçeğinde 9. derecede şiddetli bir deprem meydana geldi. 1.070 kişi öldü ve 3.500 kişi yaralandı. Şehirdeki binaların %45'i zarar gördü ve yıkıldı (Markoski, 2013:36; Markoski vd., 2013:78). Depremde çoğu Türk yapısı yıkıldı. Yıkılan Türk Mahalleleri eski durumuna getirilemedi ve ortadan kaldırıldı. Kentin Türk Kimliği ağır bir yara aldı (Güney, 2006:93). II. Dünya Savaşı'ndan sonra Üsküp ülkenin en büyük, en modern kenti haline geldi. Nüfusu arttı, ekonomisi gelişti ve şehir etrafına doğru hızla yayıldı (Markoski vd., 2013:81).

Günümüzde Makedonya'da nüfusun yaklaşık 1/4'ü Üsküp'te yaşamaktadır. Üsküp'te farklı etnik unsurlar bir arada yaşamaktadır. Üsküp'te yaşayanların yaklaşık 2/3'ü Makedon, 1/4'ü Arnavut'tur. Kentte Roman, Sırp ve Boşnaklarda yaşamaktadır. Üsküp'te Türk nüfusun payı %2 civarındadır. Vardar Nehri'nin sol kesiminde yani kentin kuzeyinde ağırlıklı olarak Müslüman Türkler ve Arnavutlar, sağ kesiminde yani güneyinde ise Hıristiyanlar yaşamaktadır.

Üsküp, önemli yol güzergâhları üzerinde kavşak bir noktada yer alır. Üsküp'ün Kumanova üzerinden Belgrat'a ve Sofya'ya, Köprülü üzerinden Selanik'e, Kalkandelen üzerinden Gostivar, Debre ve Ohri'ye karayolu ile bağlantısı bulunmaktadır. Şehir yakın çevresindeki yerleşmelerle bağlantısını otoyollar ile sağlamaktadır. Üsküp, ülkenin en önemli demiryolu ulaşım merkezidir. Kırçova'ya, Manastır'a, Gevgeli'ye, Koçana'ya giden trenlerin kalkış istasyonu Üsküp İstasyonu'dur. Başkent, Yunanistan ile Sırbistan-Hırvatistan-Slovenya arasında işleyen demiryolu hattı üzerinde yer alır. Şehir merkezine 22 km mesafede yer alan Büyük İskender Havaalanı bir Türk Şirketi tarafından işletilmektedir. Modernizasyonla havaalanının yıllık yolcu kapasitesi 4,3 milyona çıkarıldı. Havaalanından dünyanın pek çok önemli yerleşmesine uçuşlar gerçekleşmektedir. Türkiye'den Üsküp'e her gün tarifeli uçuş seferleri düzenlenmektedir.

Üsküp doğumlu Yahya Kemal Beyatlı Kaybolan Şehir adlı şiirinde Üsküp'ten şu şekilde bahsetmektedir:

"Üsküp ki Yıldırım Beyazıd Han diyarıdır,
Evlâd–ı Fâtihâna onun yâdigârıdır.
Fîruze kubbelerle bizim şehrimizdi o;
Yalnız bizimdi, çehre ve rûhiyle bizdi o.
Üsküp ki Şar Dağı'nda devâmıydı Bursa'nın.
Bir lâle bahçesiydi dökülmüş temiz kanın."

Ecdat yadigârı çok sayıda eserin bulunduğu Üsküp, günümüzde hâlâ Osmanlının izlerini taşımaktadır. Osmanlı Üsküp'te yollar, köprüler, camiler, hamamlar, hanlar, çeşmeler, konaklar inşa etmiştir. Üsküp'te Türk mimarisine özgü evler inşa edilmiş, çeşitli zanaatkârlara ait dükkânların yer aldığı çarşı kurulmuş, ibadet için camiler, tekkeler, mescitler yapılmıştır. Yerli yabancı tüccarların konaklamaları için hanlar inşa edilmiştir (Web 13). Üsküp'ün ambleminde kentin simgelerinden taş köprü (Foto 17), kale ve Vodno Dağı'na yer verilmiştir.

Üsküp'ün sembolü olan taşköprü (Foto 18) Vardar Nehri üzerinde 15. yy'ın ilk yarısında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır (Markoski vd., 2013:83). Köprü Müslümanların yaşadığı tarihi kesim ile Hıristıyanların yaşadığı yeni kesimi birbirine bağlamaktadır. Taşköprü üzerinde bir mihrap (Foto 19) yer almaktadır. Köprü zaman zaman depremlerden zarar görse de onarılarak, kullanılmaya devam etmiştir.

Üsküp Kalesi (Foto 20) günümüzde kentin en dikkat çekici yapılarından biridir. Kale İmparator I. Justinian tarafından 518 yılında feci bir depremle yıkılan Skupi şehrinin taşları kullanılarak inşa edilmiştir. Kale stratejik konumundan dolayı sık sık işgallere ve saldırılara maruz kalmıştır. Üsküp Kalesi Türkler tarafından fethedilince büyütülerek, içinde adeta bir şehir kurulmuştur. Evliya Çelebi seyahatnamesinde Üsküp'ün cilalanmış gibi parlayan taştan yapılmış çifte surlarıyla sağlam ve güçlü bir kaleyle tahkim edilmiş bir şehir olduğundan söz etmektedir (Markoski vd., 2013:82; Pavlovski-Pavlovski, 2005:115). 1963 depreminde kalenin önemli bir kısmı tahrip olmuştur (Markoski, 2013:46). Üsküp Kalesi, Vardar Nehri'nin sol tarafında, Üsküp Çarşısının batısında ve çarşının yanı başında yer almaktadır. Kale kente hâkim tepelik alandaki konumu ile şehrin en iyi seyir yerini (Foto 21) oluşturmaktadır.

Kentin güneyinde yer alan Vodno Dağı Üsküplülerin ziyaret ettiği yerlerin başında gelir. Dağın Üsküp'e dönük yamacında seyir terasları vardır. Vodno'dan Üsküp kenti ve yakın çevresi panoramik olarak net bir şekilde gözlemlenebilir. Vodno Dağı'nın zirvesinde Üsküp'ün en yeni sembollerinden biri olan Milenyum Haçı (Foto 22) yer alır. Milenyum Haçı Vodno Dağı'nın 1.061 m yüksekliğindeki zirvesine dikilmiştir. Makedon topraklarında ve Dünyada Hıristiyanlığın 2000. yılı anısına 2002 yılında inşa edilmiştir. 2 milyon dolara mal olan çelikten yapılmış Milenyum Haçı, 66 m yüksekliğe, 46 m kanat açıklığına sahiptir. 40 km mesafeden görülebilen devasa haç geceleri yüzlerce ampulle aydınlatılmaktadır. Üsküp'ün her yerinden görülebilecek bir yere haçın dikilmesi kentte yaşayan Müslüman kesim tarafından hoş karşılanmamıştır. Milenyum Haçına Vodno Dağı'nın yamaçlarından teleferik ile ulaşılır (Foto 23). Vodno Dağı'nın yamaçlarında şehrin varlıklı ailelerinin villaları bulunmaktadır.

Kentte Müslümanların yaşadığı kesimde Osmanlı yadigârı birçok cami bulunmaktadır. Üsküp'teki tarihi çarşıda; Mustafa Paşa Camii (Foto 24), Yahya Paşa Camii, İshak Bey Camii, Sultan Murat Camii, İsa Bey Camii, Murat Paşa Camii ve Arasta Camii yer alır. Kalenin ana girişinin doğusunda 1492'de Vezir Mustafa Paşa tarafından inşa ettirilen İslam mimarisinin eşsiz eserlerinden biri olan Mustafa Paşa Camii yer alır. Cami avlusunda Mustafa Paşa'nın türbesi bulunmaktadır. Mustafa Paşa Camii 1912'den sonra askeri depo olarak kullanılmıştır. Cami yakın geçmişte Türkiye tarafından yenilenmiştir. 1504 yılında Yahya Paşa tarafından inşa ettirilen farklı mimarisi ve çevresindeki türbe ve mezarlarıyla Yahya Paşa Camii, Üsküp'ün en eski camilerindedir. İshak Bey tarafından 1438/1439 tarihinde inşa ettirilen İshak Bey Camii, 1519 ve 1963 depremlerinden sonra yenilenmiştir. Sultan II. Murat tarafından 1436'da inşa ettirilmiş olan Sultan Murat Camii, Sultan Camii olarak da bilinir. Cami avlusunda 16. yy'dan kalma 40 m yüksekliğinde saat kulesi bulunmaktadır. Sultan Murat Camii'nin yanı başında yer alan 1475 yılında inşa edilen Gazi İsa Bey Camii, İslam mimarisinin en önemli yapılarından biridir. Bu caminin avlusunda kentin en eski çınar ağacı bulunur. Üsküp çarşısının ortasında Murat Paşa Camii (Foto 25) yer almaktadır (Markoski, 2013: 70, 71; Macedonia Guide). Üsküp'te çok sayıda evliyanın yaşadığı ve bunlara ilişkin türbelerin bulunduğuna inanılır. Üsküp'ü fetheden komutan Paşa Yiğit Bey'in ve Gazi

Baba'nın türbeleri bulunmaktadır. Üsküp'teki belediyelerden birinin adı Gazi Baba'dır.

Üsküp Türk Çarşısı, tarihi ve kültürel eserleri ile Balkanlardaki Osmanlı mimarisinin en büyük çarşılarından biridir (Zaman Makedonya, 2012). Tarihi Üsküp Çarşısı ya da Türk Çarşısı (Foto 26, 27, 28), Vardar Nehri'nin ve kalenin yanı başında yer almaktadır. Üsküp'te Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan en belirgin izleri çarşı ve çevresinde görmek mümkündür. Bu çarşı labirent biçimli taş döşeli dar sokakları, camileri, hanları, hamamları ve bitişik nizamda 1-2 katlı dükkanları ile eski Anadolu kentlerinde var olan çarşılara çok benzemektedir. Deprem ve yangınlar geçiren çarşı tekrar tekrar yenilenerek Üsküplülerin hizmetine devam etmiştir. Çarşıdaki yüzlerce dükkân arasında kuyumcular, hediyelik eşya dükkânları (Foto 29), eğlence mekânları, kafe, bar, pastaneler, kıyafet dükkânları, tuhafiyeciler, kıraathaneler, köfteciler ve börekçiler yer alır. Dükkânları işletenlerin bir bölümü Türk'tür ve dükkân tabelalarında Türkçe yazılarla karşılaşılır. Çarşıda ticaretin canlandırılabilmesi için planlanan proje çalışmaları sürdürülmektedir. Eski çarşının arka girişinde yer alan bitpazarı Üsküp'ün en eski ve en büyük pazarıdır. Her gün açık olan bitpazarında (Foto 30) tekstil ürünleri ve her türlü meyve-sebze (Foto 31) satılmaktadır.

Tarih boyunca yerli ve yabancı tüccarların uğrak yeri olan Üsküp hanlar şehriydi. Tarihi çarşıda Osmanlı eseri olan Kurşunlu Han, Kapan Han (Foto 32) ve Sulu Han bulunmaktadır. Kurşunlu Han, 16. yy'ın ortalarında Müslimittin Abdülgani tarafından yaptırılmıştır. Damı kurşundan yapıldığından bu adın verildiği sanılmaktadır. 2 katlı Kurşunlu Hanın alt katında 25, üst katında 30 konaklama odası vardı. Tüccarların konakladığı, malların depolandığı bir yerdi. Hanın hemen yanında burada konaklayan tüccarların kervanlarındaki atlar ve develer için yer ayrılmıştır. Kurşunlu Han'ın akustiği iyi olduğundan handa günümüzde konserler, tiyatro gösterileri ve özel partiler düzenlenmektedir (Web 14). Kurşunlu Han'da arkeolojik, etnolojik, tarihi ve sanatsal eserlerin sergilendiği müze bulunmaktadır. Kapan Han, 15.yy'da İshak Bey'in oğlu İsa Bey tarafından, Sulu Han ise 15 yy.'da İshak Bey tarafından inşa ettirilmiştir (Markoski, 2013:52, 53). 2 katlı Sulu Han 1689'da büyük bir yangından sonra restore edilmiştir. 1963 depreminde yıkılınca yeniden inşa edilmiştir. Günümüzde Üsküp Eski Çarşı Müzesinin bulunduğu handa arkeoloji, tarih, etnoloji ve sanat tarihine ilişkin eserler sergilenmektedir.

Eski çarşıda tarihi Davutpaşa Hamamı (Foto 33) ve Çifte Hamam bulunmaktadır. 15.yy'ın ikinci yarısında Rumeli Veziri Davutpaşa tarafından yaptırılan İslam mimarisinin en etkileyici yapılarından biri olan Davutpaşa Hamamı, taş köprünün yanında eski pazarın girişinde yer almaktadır. Hamam, 1948'deki onarımdan beri sergi salonu olarak kullanılmaktadır. İsa Bey tarafından 15. yy'ın ortalarında inşa ettirilen Çifte Hamam, Osmanlı sonrasında depo olarak kullanılmıştır. 2002'de ulusal galeriye dönüştürülmüştür (Markoski, 2013:54).

Üsküp, Makedonya'nın siyasi, kültürel, eğitim, endüstri, ticaret ve sağlık merkezidir (Mitovska vd.; 2010:13). Üsküp büyük ve orta ölçekte sanayi

işletmelerine sahiptir. Kentte; gıda, metal işleme, kimya, kereste, tekstil, deri ve baskı sanayine ilişkin işletmeler, petrol rafinerisi, şarap fabrikaları ve çimento fabrikası vardır.

Üsküp günümüzde eski ve yeni yüksek binaları, bulvar ve parkları olan çağdaş bir şehirdir. Kentte birçok kültür kurumu (Tiyatro, opera, sinema, kütüphane, müze ve tarihi eserler), eğitim amaçlı kurumlar ve dini yapılar vardır (Mitovska vd.; 2010:13).

Vardar Nehri, başkenti eski ve yeni Üsküp diye iki kısma ayırmaktadır. Yeni Üsküp'te modern binalar, alışveriş merkezleri, bulvarlar, heykeller, Eski Üsküp'te ise çarşı, minareler ve kubbelerin bol olduğu tarihi binalar bulunmaktadır. Üsküp'ün yeni şehir denilen kısmı geniş caddeleri, modern mimari yapıları ile bir Avrupa şehri görünümündedir. Yeni kesimde her türlü gereksinimin karşılanabileceği alışveriş merkezleri bulunmaktadır.

Üsküp, bir üniversite kentidir. Yerli ve yabancı binlerce öğrenci Üsküp'teki devlet üniversitelerinde ve özel üniversitelerde eğitim görmektedir. Makedonya'daki en eski devlet üniversitesi 1949'da kurulan Slav eğitimcilerin adını taşıyan St. Kiril ve Metodiy Üniversitesi'dir. Üsküp'te tarihi çarşı yakınlarında yer alan Tefeyyüz İlköğretim Okulu'nda eğitim dili Türkçe olup, öğrenciler genellikle Türk ailelerinin çocuklarıdır.

1979 yılında Nobel Barış Ödülü alan Rahibe Teresa'nın doğum yeri Üsküp'tür. Üsküp şehir merkezinde Makedonya Caddesi'nde Rahibe Teresa (1910-1997) anı evi ve anıtı (Foto 34) yer almaktadır. Üsküp Kalesi'nin yanındaki tarihi çarşıda yer alan 17.yy'ın sonunda inşa edilmiş olan St. Spas Kilisesi, eski şehrin en önemli dini yapılarından biridir (Markoski vd., 2013: 90, 97). Üsküp'te 1990'da görkemli St. Kliment Ohridski Kilisesi (Foto 35) inşa edilmiştir.

Taşköprü'nün yanı başında yer alan Makedonya Meydanı heykel ve anıtlarla (Foto 36) süslenmiştir. Üsküp'teki tarihi demiryolu istasyon binasının dış cephesindeki saat depremin oluş anında, 5.17'de durmuş vaziyettedir (Foto 37).

Üsküp'te tarihi çarşıda çok sayıda börek (Foto 38) ve köfteci dükkânı bulunmaktadır. Konuklar bu dükkânlarda kıymalı ve peynirli börekleri, İnegöl köftesine benzeyen Üsküp Kebabını ya da köftesini, üzerinde ızgara köfte ile servis edilen kuru fasulyeyi tadabilirler. Eski çarşıda baklava, tulumba tatlısı satan dükkânlar bulunmaktadır. Çarşıda Türk çayının yudumlanabileceği çay ocakları mevcuttur.

2.3.2. Kumanova (Kumanovo)

Kumanova, Makedonya'nın kuzeyinde Sırbistan sınırında yer alan bir idari ünitedir. Ülkenin kuzeye açılan kapısı olan kent, Üsküp Karadağ'ın doğu eteklerinde Kumanova Ovası'nda yer alır. Kumanova kentinin yayıldığı alanda yükselti 300 m civarındadır. Kent merkezi Üsküp'e 35 km, Sırbistan sınırına 15 km mesafededir. Kumanova'da ılıman karasal iklim şartları hüküm sürmektedir.

Kumanova, 1660'da zayıf ekonomiye sahip 600 haneli bir yerleşim birimiydi. 19. yy'da gelişme sürecine girdi ve önemli bir sığır ve buğday pazarı

haline geldi. 1876/78 Osmanlı-Sırp Savaşı sonrasında 3.000 civarında Sırp Kumanova'ya göç etmiştir. Kumanova, Vardar demiryolunun yapımı ile daha da gelişerek çevre yerleşmelerden nüfusu kendine çekmiştir. 20. asrın başında kent nüfusu 15.000'e erişti. Kumaova, II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla gelişerek, ticaret ve kültür merkezi haline geldi. Kent merkezinin nüfusu, 1948'de 20.000 iken, 2002'de 78.000'e ulaştı. Kumanova ülkenin en fazla nüfusa sahip ikinci büyük kentidir (Markoski vd.; 2013:527; Web 15; Doykov-Dimitrov, 2008:18; Stojmilov, 2011:338). Kumanova idari biriminde nüfusun %60'ı Makedon, %26'sı Arnavut, %9'u Sırp'tır. Türk sayısı sadece 292'dir (Foto 39). Kumanova; farklı dinleri, dilleri, kültürleri ve gelenekleri bir arada barındıran bir kenttir.

Kumanova kenti, ülke ulaşımında önem arz eden kara ve demiryolu güzergâhları üzerinde yer alır. Kentten; Adriyatik ile Ege Denizi ve Karadeniz arasında bağlantıları kuran önemli karayolları geçmektedir. Kumanova, Morava Vadisi ile Vardar Vadisi'ni birbirine bağlayan uluslar arası karayolu ve demiryolları güzergâhında yer alır. Belgrat'tan gelen karayolu taşıtları ve trenler; Kumanova'nın kuzeyindeki Tabanovce sınır kapısından Makedonya'ya girerek, Kumanova üzerinden E-75 karayolu ve raylar aracılığıyla Üsküp'ten Gevgeli'ye, oradan da Selanik ve Atina'ya erişebilmektedir. Kumanova ayrıca Üsküp-Sofya E-871 karayolu güzergâhı üzerinde yer alır.

Kumanova; verimli topraklara, su kaynaklarına, orman ve maden yatakları gibi çeşitli doğal zenginliklere sahip bir idari birimdir (Web 16). Kumanova Ovası; kuzey Makedonya'nın tahıl ambarıdır. Kumanova sanayi ve hizmetler sektörünün geliştiği önemli bir şehir yerleşmesidir. Kentte metal işleme, tekstil, gıda, tütün, ayakkabı ve deri işletmeleri vardır (Doykov-Dimitrov, 2008:18; Markoski vd.; 2013:527).

Kentte günümüzde genellikle modern mimariye sahip yapılar mevcuttur. Eski, geleneksel tarzda yapıların sayısı azdır (Doykov-Dimitrov, 2008:63). Kumanova kent merkezinde Tatar Sinan Bey tarafından 1532'de inşa ettirilmiş Tatar Sinan Paşa Camii (Foto 40) yer alır. Ayrıca bir de saat kulesi bulunmaktadır (Macedonia, 2011:292, 293). Balkanların en eski gözlem evi olan Kokino gözlemevi Kumanova idari biriminin sınırları içerisinde yer alır.

2.3.3. Manastır (Bitola)

Manastır, Makedonya'nın ve Pelagonya'nın güneyinde yer almaktadır. Manastır Kenti, Baba Dağı'nın eteği ile Dragor Deresi civarındaki düzlük alanda yayılım göstermiştir. Kent merkezinden Kara Irmak'ın (Crna Reka) batı kolu olan Dragor Deresi (Foto 41) geçmektedir. Dragor Deresi Vadisi'nde yükselti 600 m iken, kentin batısında Baba Dağı'na doğru olan tepelik alanda yükselti 750 m'ye erişir. Manastır, Yunan sınırında Mecitli (Medzitlija)-Niki sınır geçişinin 15 km kuzeyinde yer alır.

Manastır ve Pelagonya'da ılıman karasal iklim hüküm sürmektedir. Manastır'da yıllık ortalama sıcaklık 11,4°C, yıllık yağış ortalaması 614 mm'dir. Sisli gün sayısı ortalaması 23 gündür (Web 18). En sıcak yaz günlerinde bile

sıcaklık 30°C yi geçse de Manastır'a Baba Dağı'ndan serin hava gelir (Doykov-Dimitrov, 2008:78).

Günümüz Manastır'ı 6. yy'da eski antik kentin (Heraklea) 2 km uzağında Slavlar tarafından kurulmuştur (Doykov-Dimitrov, 2008:79). Manastır; Ortaçağ'da Obitel, Türk yönetiminde çok sayıda manastır ve kiliseye sahip olduğundan Manastır adı ile ifade edilmiştir (Markoski vd., 2013:335). Kent, Osmanlı mülkü olduktan sonra Balkanlarda Türklerin en çok yerleştiği, benimsediği beldelerinden biri olmuştur (Güney, 2006:94). Manastır 1382/83 ya da 1385/86 yıllarında Türklerin egemenliğine girdi. 1492'de İspanya ve Portekiz'den çıkarılan Yahudilerin bir bölümü Manastır'a yerleştirilmiştir. Yahudi nüfus ticareti geliştirdi. Kent, etnik ve kültürel bakımdan zenginleşti. Osmanlı'nın kenti fethetmesinden sonra şehrin peyzajı değişti. Şehre gelen Müslümanların gereksinimleri için camiler, medreseler, hamamlar ve konaklar inşa edildi. Osmanlı döneminde stratejik konumu ile ulaşım açısından kavşak bir özelliğe sahip yerleşmenin önemi daha da arttı (Web 19). 17. yy'da Manastır'da 3.000 hane, 900 dükkân, 40 meyhane, buğday, deri, yün, pamuk, gümüş ve altın tüccarları vardı. Önemli bir ekonomi ve kültür merkezi idi. Fransız seyyah Ami Boue 1836'da kasabada 40.000 kişinin yaşadığını, 2.150 dükkânın olduğunu ifade etmektedir. 19. yy'ın ortasında altın çağını yaşayan Manastır "Konsolosluklar Kenti" haline geldi. Kent, Selanik ile birlikte Osmanlı'nın Balkanlardaki en önemli yerleşim birimiydi. 19. yy'ın ortasında kentte Müslüman, Hıristiyan ve Yahudiler bir arada yaşıyordu ve hoşgörü kenti olarak ifade ediliyordu. Kentte çok sayıda caminin yanında kilise, manastır, sinagog ve dini okul vardı. 20.yy'ın başında kentte 72.000 kişi yaşıyordu. 3 hastane, 14 eczane, 5 kumarhane, 12 fabrika, 16 otel, 106 han, 15 okuma salonu, 10 çeşme ve 13 köprü vardı. Balkan Savaşları ve özellikle I. Dünya Savaşı'nda kentte 2.000 ev ve dükkân yıkıldı. Şehrin nüfusu 28.000 kişi azaldı. Manastır 530 sene egemenliğimizde kaldıktan sonra Balkan Savaşları ile 1912'de elimizden çıktı. Balkan Savaşları ve I.Dünya Savaşı'ndan sonra Makedonya bölündü ve çeşitli ülkeler tarafından paylaşıldı. Manastır bir sınır yerleşmesi haline geldi. Böylece ekonomik, ticari, kültürel ve yönetsel açıdan önemi azaldı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Manastır kenti yeniden canlandı ve çevre yerleşmelerden göç alarak nüfusu çoğaldı. Manastır nüfus bakımından Üsküp ve Kumanova'dan sonra ülkenin üçüncü büyük şehridir. Manastır'da nüfusun %91'i Makedon'dur.

Manastır, kuzeyde Pirlepe ve Köprülü'ye, batıda Resne, Ohri ve Struga'ya, güneyde Yunanistan'a, kuzeybatıda Kırçova'ya ve Mariovo'ya giden önemli bölgesel yolların güzergâhında yer alır. Manastır yerleşmesi 1894'de demiryolu ile Selanik'e bağlanmıştır. Günümüzde Üsküp, Köprülü ve Pirlepe'den gelen demiryolu hattı Manastır üzerinden Yunanistan'ın Selanik yerleşmesine ulaşmaktadır (Markoski vd., 2013:335). Manastır, başkent Üsküp'e 180 km ve ülkenin en önemli turistik yeri olan Ohri'ye 75 km mesafededir.

Manastır, eski ve yeninin harmanlandığı renkli bir şehirdir. Tarihi yapılar ile modern binaların iç içe olduğu bir Avrupa kenti görüntüsü vermektedir. 530 yıl Osmanlı idaresinde kalan şehirde göze çarpan önemli mimari eserler vardır (Doykov-Dimitrov, 2008:79). Osmanlı eserleri olan şehir meydanındaki ihtişamlı İshak Çelebi Camii (Foto 42) ve Yeni Camii (Foto 43) Türkiye

tarafından restore edilmektedir. Mimar Sinan tarafından 1562'de inşa edilen Haydar Kadı Camii'nin (Foto 44) kapısına zincir vurulmuş ve bakımsız bir durumdadır. Caminin restore edilmesi gerekmektedir. Dragor Deresi'nin sol kıyısında yer alan İshak Çelebi Camii 1508-1509'da inşa edilmiştir. 50 m yüksekliğinde minaresi vardır. Kadı Mehmet Efendi tarafından 1558-1559'da Dragor Nehri'nin sağ kıyısında Mehmet Efendi Yeni Camii inşa ettirilmiştir. Kubbesi 19 m ve minaresi 39 m yüksekliğinde olan Yeni Camii günümüzde sanat galerisine dönüştürülmüştür. Yeni Cami'nin önünde Atatürk'ün çok sevdiği Manastır türküsünün sözlerinde geçen küçük bir havuz ve çeşme vardır.

Manastır şehir merkezinde yer alan saat kulesinin (Foto 45) 16.yy'da ya da 17.yy'da inşa edildiği sanılmaktadır. Taştan yapılmış olan kulenin yüksekliği 32 m'dir. Kulenin içerisinde yer aldığı park yerel halkın yoğun ilgi gösterdiği bir rekreasyon alanıdır (Markoski vd., 2013). Efsaneye göre kulenin yapımında 60.000 adet yumurta kullanılmıştır (Macedonia, 2011:191). Saat kulesinin üstüne 1992 yılında haç yerleştirilmiştir. Manastır merkezinde geçmişi 16. yy'a dayanan bir kapalı çarşı (Foto 46) yer alır. Kentte bazı bey ve paşaların tarihi köşkleri korunmuştur (Doykov-Dimitrov, 2008:79).

Manastır kenti, Osmanlı döneminden beri pek çok Avrupa ülkesinin konsolosluklarına ev sahipliği yaptığından dolayı "Konsolosluklar Kenti" (Foto 47) olarak bilinir. Manastır'ın en önemli ve en işlek sokağı konsolosluk binalarının da yer aldığı Sirok Sokak'tır (Foto 48, 49). Manastır'daki en büyük alışveriş yerleri, mağazalar, hediyelik eşya dükkânları, en meşhur restoranlar, tiyatro ve opera binası, sanat galerileri, kafe barlar ve kulüpler bu sokakta yer alır (Markoski vd., 2013). Sirok Sokak'ta değişik mimari stilde çok sayıda tarihi yapı mevcuttur.

Yüce Önder Mustafa Kemal, Manastır'daki Askeri İdadi'de (lisede) 1896-1899 yılları arasında eğitim görmüştür. Ulu önder yaşamının 3 yılını Manastır'da geçirmiştir. Manastır İdadisi Mustafa Kemal için yeni düşünce, yeni görüşler ve yeni ufuklara açılma yeri olmuştur. 1983'de Atatürk'ün eğitim gördüğü bina (Foto 50) kültürel ve tarihsel unsurlar içeren bir müze haline getirilmiştir. Bu müzede Atatürk Anı Odası (Foto 51) bulunmaktadır. Anı odasında Atatürk'ün balmumundan yapılmış heykeli, Atatürk'e ait bazı kişisel eşyalar, madalyalar, Atatürk'ün ilk gençlik aşkı olan Eleni Karinte'nin Atatürk'e yazdığı aşk mektubu sergilenmektedir.

Sirok Sokak'ta Fransızların finansal desteği ile 1856'da bir Katolik kilisesi inşa edilmiştir. Yine Manastır'da 1830 yılında Türk yönetiminin izniyle ve Hıristiyan halkın desteğiyle Makedonya'nın en büyük kiliselerinden biri olan Sv Dimitrie Kilisesi (Foto 52) inşa edilmiştir. Manastır'da görülmeye değer tarihi binalar arasında; Eleni Karinte'nin yaşadığı konak, postane binası, tarihi Stopanska banka binası, St Kliment Ohridski Üniversitesi'nin tarihi rektörlük binası yer alır. Kent merkezinde ilk sinemacı Milton Manaki'nin heykeli (Foto 53) bulunur.

Manastır, hem Pelagonya'nın hem de Makedonya'nın önemli tarım, sanayi, ticaret, yönetim, kültür ve eğitim merkezlerinden biridir. Manastır; madencilik, elektrik üretimi (Bitola I, II, III termik santralleri), tekstil, inşaat sektörü ve tütün

işleme endüstrisi açısından önemli bir merkezdir (Markoski vd., 2013:336). Makedonya'nın ikinci büyük endüstriyel merkezi olan kentte şeker, buzdolabı, kumaş, hazır giyim ve deri fabrikaları vardır. Ülkenin elektrik üretiminin yarısı Manastır'dan sağlanır (Doykov-Dimitrov, 2008:79).

2.3.4. Pirlepe (Prilep): Tütün ve Mermer Şehri

Pirlepe Kenti, Babuna Dağı'nın güneyinde, Seleçka Dağı'nın ve Pelagonya'nın kuzeyinde yer almaktadır. Pirlepe Deresi'nin (Foto 54) katteği kent merkezi, 650 m ila 700 m'ler arasında bir yere kurulmuştur. Pirlepe'de ılıman karasal iklim şartları hüküm sürmektedir.

Pirlepe, 14. yy'ın sonunda Makedonya'nın ünlü efsanevi savaşçısı Ortaçağ Kralı Kral Marko'nun yaşadığı yerdi (Web 20). Yerleşmenin Kral Marko zamanından kalan harabe halinde bir kalesi vardır. Pirlepe 1394'de Osmanlı egemenliğine girdi. Türk döneminde Pirlepe'de 11 cami ve saat kulesi inşa edilmiştir. Sonra saat kulesinin etrafına eski çarşı kurulmuştur. Geçmişte Pirlepe; bakırcı, urgancı, merdivenci zanaatkârları ile mezar taşı ve balta yapımı ile ün salmıştı. Türk hâkimiyetindeki Pirlepe 19. yy'da Balkan Yarımadası'nda büyük bir panayıra sahip, önemli bir pazaryeriydi. Pirlepe'de II. Dünya Savaşı'ndan sonra nüfus sürekli olarak artış göstermiştir. Kentte 1948'de 24.000 olan nüfus, 2002'de 70.000'in üzerine çıktı (Doykov-Dimitrov, 2008:84; Markoski vd.; 2013:366). Pirlepe, nüfus bakımından ülkenin dördüncü büyük kentidir. Pirlepe'de nüfusun %92'si Makedon'dur. Pirlepe; Üsküp-Köprülü-Manastır demiryolu ve karayolu güzergâhı üzerinde yer almaktadır. Kent, Üsküp'e 128 km, Manastır'a 41 km mesafededir.

Pirlepe denilince Makedonya'da ilk akla gelen tütün tarımıdır. Tütün tarımı için uygun toprak ve iklim koşullarına sahip olan Pirlepe'de kaliteli tütün yetiştirilir. Osmanlı döneminde ilk tütün deposu 1873'de Pirlepe'de kurulmuştur. Makedonya Cumhuriyeti'nin en büyük sigara fabrikası (Foto 55) Pirlepe'dedir. Kentte tütün müzesi bulunmaktadır.

Pirlepe günümüzde Makedonya'nın en büyük kentlerinden biridir ve bölgesel öneme sahip önemli bir yönetim, eğitim, kültür, sağlık ve ticaret merkezidir. Ülkenin darphanesi Pirlepe'de yer alır. Şehrin yakınlarında kaliteli mermer yatakları mevcut olup, kentte çok sayıda mermer işletmesi bulunmaktadır. Mermerler pek çok ülkeye ihraç edilir. Pirlepe metal, gıda, tekstil ve elektronik sanayine ilişkin işletmelere sahiptir. Üniversite ve festivaller kentidir. Kentte bira, tiyatro ve folklor festivalleri düzenlenir (Markoski vd.; 2013:366-367; Doykov-Dimitrov, 2008).

Pirlepe şehir merkezinde saat kulesi, Türklerden kalma hamam ve eski mimari stilde dükkânlara sahip tarihi bir çarşı yer alır (Foto 56). Eski çarşıda bulunan saat kulesi 19. yy'da inşa edilmiştir. Eski cami harabesinin yanı başında yer alan kulenin yüksekliği 38,5 m'dir (Foto 57) (Macedonia Guide; Markoski vd.; 2013; Macedonia, 2011:191). Pirlepe'nin yakın çevresindeki en önemli dini yapılar; Treskavec Manastırı ve St. Arhangel Mihail Manastırı'dır (Foto 58).

Pirlepe'ye komşu idari birimlerden biri olan Dolneni'ye bağlı Pirlepe-Makedonski Brod karayolu üzerinde Debreşte Türk Köyü kurulmuştur (Foto 59). Debreşte'de tütüncülük (Foto 60), büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Köyde Türkçe eğitim veren okul bulunmaktadır.

2.3.5. Kalkandelen (Tetova)

Türklerin Kalkandelen olarak adlandırdığı Tetova, Makedonya'nın kuzeybatısında yer almaktadır. Şehir, Polog Ovası'nın batısında Şar Dağlarının eteklerine doğru uzanan bir sahada kurulmuştur. Şar Dağındaki kaynaklardan beslenen Vardar Nehri'nin yukarı mecrasında en büyük kolu olan Pena Deresi kenti iki kısma ayırmaktadır. Kentin yayıldığı alanda yükselti 450 m ile 550 m arasında değişmektedir.

Kalkandelen'de yıllık ortalama sıcaklık 11°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 738 mm'dir. Kalkandelen, dört tarafı dağlarla çevrili korunaklı bir yerde yer alır. Kalkandelen'de ılıman karasal iklim şartları hüküm sürer. Yazları Şar Dağlarından gelen esintiler, kentteki sıcak havanın etkisini hafifletir (Markoski vd., 2013; Stojmilov, 2011; Doykov-Dimitrov, 2008:63).

Kalkandelen, Aşağı Polog'un merkezinde (Foto 61) elverişli bir konumda ve birkaç önemli yolun kavşak noktasında yer almaktadır. Şehir, otoyol aracılığıyla Üsküp ve Gostivar'a bağlanır. Ayrıca Adriyatik sahiline giden yollar üzerinde yer alır (Markoski vd., 2013:161). Başkent Üsküp'ten gelen E-65 karayolu Kalkandelen üzerinden önce Gostivar'a, ardından Kırçova üzerinden Ohri ve Manastır'a uzanır. Üsküp'ten Kırçova'ya giden trenler Kalkandelen tren istasyonunda duraklar. 43 km uzaklıkta yer alan başkent ile Kalkandelen arasında yılın her günü sık sık otobüs ve tren seferleri düzenlenir.

Balkan Savaşlarından sonra Kalkandelen'de nüfus arttı. Ancak nüfusun artması ve kentin ekonomisinin gelişmesi bilhassa II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşti. Şehir; idari, ekonomik, kültürel ve eğitim merkezi haline geldi (Markoski vd., 2013:162). Kalkandelen, nüfusunun çoğu Arnavut olan Kosova sınırında yer alır. Gostivar ve Debre gibi Arnavut nüfusun çokça bulunduğu bir yerdir. Kalkandelen'de nüfusun %70'i Arnavut, %23'ü Makedon'dur. Kalkandelen, nüfus olarak ülkenin beşinci büyük kentidir. Kentte en yaygın konuşulan dil Arnavutçadır. Kalkandelen'de ana dili olmamasına rağmen Türkçe konuşabilen bir hayli insan yaşamaktadır.

Kalkandelen ve çevresi, elverişli konumu ve zengin doğal kaynakları ile tarih boyunca değişik medeniyetlerin ilgisini çekmiş, fetih ve işgallere maruz kalmıştır. Kalkandelen 15.yy'da Türkler tarafından fethedildikten sonra önemli değişme ve gelişmelere maruz kaldı. Kalkandelen; bir tarım, ticaret, el sanatları merkezi ve Osmanlı'nın Balkanlardaki önemli bir askeri üssü haline geldi. Türkler Kalkandelen'e İslam kültürünü taşıdı ve camiler, tekkeler, yoksullar için aşevleri kurdular, hamamlar, çeşmeler inşa ettiler (Web 21, 22). Şehirde Osmanlı döneminden kalma en önemli tarihi yapılar; Alaca Cami, Arabati Baba Tekkesi, tarihi hamam, kale, taş köprü ve bey konaklarıdır.

Kalkandelen'in en önemli simgesi değişik mimari yapısı, renk cümbüşü ile İslam mimarisinin eşsiz eserlerinden biri olan Alaca Camii'dir (Foto 62, 63, 64). Alaca (Paşa) Camii, Kalkandelen'in tarihi kesiminde Osmanlı hamamının hemen karşısında, Pena Deresi'nin sağ kenarında yer alır. Caminin içi ve dışı Debreli becerikli ustalar tarafından duvar yazıları ve resimleri ile süslenmiş, çok estetik bir zevkle inşa edilmiştir (Doykov-Dimitrov, 2008; Markoski vd., 2013:164). Caminin giriş kısmındaki türbe taşlarının kitabelerine dayanarak bu camiinin 1495 yılında Kalkandelen Paşası'nın kızı Hüsniye Hanım tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Caminin kuzeybatısında 16. yy'da inşa edilen Hürşide ve Mensure hanımlara ait sekiz kenarlı bir türbe bulunmaktadır. Alaca Camii 1833-1834 yıllarında Recep Paşa'nın oğlu Kalkandelen Valisi Abdurrahman Paşa tarafından tadilata tabi tutulmuştur. Bu yüzdendir ki bu cami halk arasında Paşa Camii olarak da adlandırılmaktadır. Alaca Camii çok önemli sanatsal ve mimari bir değere sahiptir. Bu caminin iç süslemelerine baktığımızda bu bölgede ve hatta Balkanlarda başka bir eşi benzeri yoktur.

Kalkandelen'de Osmanlı yadigârı Arabati-Baba Tekkesi, Recep Paşa ve oğlu Abdurrahman Paşa tarafından 19.yy'da inşa ettirilmiştir. Tekke Makedonya'da en iyi korunmuş İslam eserlerinden biridir. Arabati-Baba Tekkesi, 16. yy'da Kalkandelen'de yaşayan Bektaşi Dedesi Sersem Ali Paşa'nın türbesi civarında toplanmış dini yapılardan oluşur. Tekkede etrafı yüksek duvarlarla çevrili geniş bir bahçe içerisinde cami, türbe, şadırvan, kule, aşevi ve konak bulunmaktadır. Tekkede aktif derviş yaşamı 1912'ye kadar sürdü. Tekkede ayrı odalarda ahşap oymacılığı ile süslenmiş türbede ahşaptan oyma lahitlerde Sersem Ali Paşa, Recep Paşa, Fatma Hanım ve 11 dervişin mezarı vardır (Macedonia, 2011:93; Markoski vd., 2013:165). Tito döneminde tekkedeki yapılarda kumar oynanıyor, düğünler yapılıyor, alkol alınıyor ve domuz eti yeniyordu. Arabati Tekkesi 2002'de İslam Birliği'ne devredilince İslam dinine uygun amaçlar doğrultusunda değerlendirilmeye başlanmıştır.

Kalkandelen'de atalarımız tarafından Pena Deresi kıyısında 15. yy'da inşa edilmiş, günümüzde sanat galerisi olarak kullanılan bir hamam (Foto 65) bulunmaktadır. Kalkandelen şehir merkezinde Pena Deresi üzerindeki tek gözlü taş köprü (Foto 66) görülmeye değerdir. Türk beylerin geçmişte kentte inşa ettirdiği konakların çok azı günümüze erişebilmiştir. Şehrin saat kulesi Tito döneminde yıkılmıştır.

Kalkandelen Kalesi, kentin 300 m yukarısında 800 m yüksekliğindeki Baltepenin zirvesinde yer alır. Kalenin yapımına Recep Paşa döneminde başlanılmış ve 1820'de oğlu Abdurrahman Paşa döneminde tamamlanmıştır (Markoski vd., 2013:162). Yapımında travertenlerin kullanıldığı Osmanlı mimarisinde inşa edilen kale, çatışmalar esnasında bir hayli harap düşmüştür (Web 23, Macedonia, 2011:92).

Kalkandelen'in yanı başında yer alan Şar Dağları zengin su kaynaklarına, ormanlara ve otlaklara sahiptir. Şar Dağı'nın köylerinde lezzetli, yağlı beyaz peynirler üretilir ve bu ürünler Kalkandelen pazarında satılır (Doykov-Dimitrov, 2008:63).

Kalkandelen; ticaret, kültür, sanayi, eğitim ve yönetim merkezidir. Kalkandelen, yoğun bir biçimde tarımın yapıldığı Polog Ovası'nda yetişen ürünlerin pazarlandığı bir pazar kentidir. Kentte gıda, sanayi ve tekstil işletmeleri mevcuttur. Kentte ayrıca mobilya işletmeleri ve yapı malzemesi üreten işletmeler yer alır. Kalkandelen binlerce öğrencinin öğrenim gördüğü iki üniversiteye sahiptir.

2.3.6. Köprülü (Veles): Köprüler Kenti

Köprülü, Makedonya'nın merkezi kısmında, konum olarak adeta kalbinde yer alır. Kent, Topolka Deresi'nin Vardar'a bağlandığı yerde, Vardar Nehri'nin iki yakasına yayılım göstermiştir. Kentin yayıldığı alanın yükseltisi 165 m ile 300 m'ler arasında değişmektedir. Kentte ılıman karasal iklim etkilidir. Ancak Akdeniz geçiş ikliminin etkisi kısmen de olsa hissedilir.

Türkler Veles'e 1413'de Köprülü adını verdiler. Veles, köprüler kenti (Foto 67) olarak tanınır. Köprülü 17. ve 18.yy'da çok sayıda zanaatkarın bulunduğu önemli yollar üzerinde nispeten gelişmiş bir ticari ve dini merkezdi. Eski Köprülü yerleşmesi; ahşap köprüsü ile 3 manastır, 6 cami ve 7 tekkesi, 4 kilisesi ve 2 kulesi ile bilinirdi. Tüccar ve ustalıkları ile anılan Velesliler; İtalya, Avusturya ve Macaristan ile ticaret yapar ve ürettiklerini Viyana, Selanik ve İstanbul'a satarlardı (Doykov-Dimitrov, 2008:85, 86; Markoski vd.; 2013:396). Şehir deri, tahıl ve şarap ticareti ile nam salmıştı. Deri ticareti zamanla zayıfladı ve yerini tahıl ticaretine bıraktı (Web 24). Yugoslavya lideri Tito döneminde kentin adı Tito Veles ve bağımsızlıktan sonrasında ise Veles oldu (Doykov-Dimitrov, 2008). II. Dünya Savaşı'ndan sonra şehir bir endüstri, yönetim ve kültür merkezi haline geldi. Göçle nüfusu arttı (Markoski vd.; 2013:396). Köprülü günümüzde ülkenin altıncı büyük kentidir. Köprülü'de nüfusun %85'i Makedon'dur. Türklerin nüfustaki payı %3'dür.

Üsküp-Selanik E-75 karayolu güzergâhında yer alan Köprülü, Üsküp'e 50 km mesafededir. Köprülü, Üsküp'ten sonra ülkenin ikinci önemli demiryolu kavşağıdır (Foto 68). Kent uluslar arası öneme sahip Belgrat-Üsküp-Selanik demiryolu güzergâhı üzerinde yer alır. Köprülü, Üsküp'ten gelip, doğuya İştip-Koçana'ya ve güneybatıya Pirlepe-Manastır'a giden trenlerin uğrak merkezidir. Kent, Büyük İskender Havalimanına 30 km mesafededir.

Köprülü bir zamanlar Türk şehri iken şimdi Türk izleri bir hayli silinmeye yüz tutmuştur. Kent merkezinde Vardar Nehri'nin batısında tarihi saat kulesi, eski Türk evleri ve anıt çınarlar yer alır. Kent merkezinin tarihi kesiminde geleneksel ahşap meskenlerin olduğu yokuşlu ve dolambaçlı sokaklar mevcuttur. Kentte Vardar Nehri'nin iki yakasını birbirine bağlayan köprüler bulunmaktadır. Köprülü merkezde kentin tek camisi Ahmet Paşa Camii yer alır.

Köprülü şehir merkezinde Türkler tarafından 16. yy'ın ilk yarısında gözlem amaçlı inşa edilen kule, 18. yy'ın sonunda saat kulesine dönüştürülmüştür. Köprülü Saat Kulesi'nden şehir panoraması keyifle izlenebilir (Macedonia, 2011:212).

Köprülü; önemli bir ulaşım, sanayi, ticaret, kültür ve eğitim merkezidir. Kent ekonomisinde sanayinin önemli bir yeri vardır. Kentte kimya işletmeleri, kurşun işletmeleri, mobilya, porselen ürünler, fayans, deri, tekstil, ipek dokumacılığı ve gıda sanayi işletmeleri vardır (Doykov-Dimitrov, 2008:85-86).

Köprülü reformlarcılar kentidir. Makedon kültürünün beşiği olarak kabul edilen Köprülü'de Makedon dilinde ilk ilkokul, ilk lise, ilk tiyatro, ilk kütüphane, ilk müze ve ilk müzik okulu açılmıştır (Markoski vd.; 2013:395). Köprülü'de 1979 yılında Makedon halkının özgürlüğü için II. Dünya Savaşı'nda ölenlerin defnedildiği yerde anıt inşa edilmiştir (Macedonia, 2011).

Köprülü'nün 7 km kuzeyinde Mladost (Köprülü) Gölü yer almaktadır. Göl 2 km uzunluğunda, 400 m genişliğinde, 0,84 km^2 bir alanı kapsar. Bu yapay gölün oluşturulma amacı; civardaki tarım arazilerinin su ihtiyacını karşılama, Köprülü ve Üsküp'e yakınlığından dolayı turistler için bir rekreasyon ve spor alanı oluşturmaktır (Markoski vd.; 2013:399). Göl, Köprülü'de yaşayanların en önemli rekreasyon alanıdır. Gölün kıyısında turistik tesisler inşa edilmiş olup, göl çevresinde piknik yapılır, gölde balık avlanır.

2.3.7. İştip (Stip)

Doğu Makedonya'nın merkezinde yer alan İştip, Plaçkovica Dağı'nın batı yamaçlarında ovaya inilen yerde, tepelik bir alanda kurulmuştur. Kent merkezinde iki ırmak akış göstermektedir. Büyük olanı Bregalnica Irmağı (Foto 69), küçük olanı bu ırmağın bir kolu olan ve kenti iki kısıma ayıran Otinja Deresi'dir. Kent 265 m ile 370 m'ler arasında yükseltiye sahip bir sahada yer alır.

İştip'te ılıman karasal iklim şartları hüküm sürmektedir. İştip rüzgâr enerjisi türbinleri kurmaya elverişli rüzgar koşullarına sahiptir (Web 25). İştip'te yıllık ortalama sıcaklık 12,8°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 483 mm'dir (Stojmilov, 2011).

İştip idari biriminde arazi çoğunlukla dağlık, tepeliktir. İştip yakınlarında Plaçkovica Dağları yer almaktadır. Plaçkovica Dağı zengin bir flora ve faunaya sahip olup, dağ turizmine son derece elverişlidir. Bu dağdaki Kamnik, Kozjak ve Zrnovka kanyonları ile kayalıklar, uçurumlar, şelaleler, geçitler ve kaynaklar ilgi çekmektedir. Kamnik Kanyonu, "Küçük Kolorado" olarak bilinir. Plaçkovica Dağı'nda ziyaret edilebilecek 5 mağara bulunmaktadır (Web 25).

İştip, oldukça eski bir yerleşim birimi olarak kabul edilir. İştip, M.Ö. 3. yy'da Astibo olarak tanınırdı. 14. yy'ın ikinci yarısında kent Osmanlıların eline geçti. Osmanlı-Avusturya savaşlarına kadar şehir Ovçe Pole arazisinde en önemli el sanatları ve ticaret merkeziydi. 17. ve 18. yy'da İştip'te nüfus içerisinde Makedonların payı arttı ve Makedon nüfus öne çıktı. Ulaşım açısından elverişli konumda yer alması, yolların güvenli oluşu, el sanatları ve tarımın gelişmiş olması İştip'in ekonomik gelişmesini hızlandırmıştır. İştip, 1912 yılında Türklerin elinden çıktı. İştip, iki dünya savaşı arasında Doğu Makedonya'da yönetim merkezi rolünü üstlenmeye devam etti. Ancak bu süre zarfında şehrin gelişim süreci ağırlaştı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra şehir

gelişmesini sürdürerek, yakın çevresinin en önemli yerleşim merkezi haline geldi. Çevredeki kırsal alandan göçlerle nüfusu kendine çekti. 1953'de 14.000 olan nüfusu 2002'de 40.000'i aştı (Markoski vd.; 2013:475, 477). İştip nüfus olarak ülkenin yedinci büyük kentidir (Foto 70). İştip'te nüfusun %87'si Makedon'dur. Türklerin toplam nüfus içindeki payı %3'e yakındır.

İştip, elverişli bir konuma ve çevredeki yerleşmelerle nispeten gelişmiş düzeyde ulaşım bağlantılarına sahiptir. İştip, Doğu Makedonya'da hemen her yönden gelen yolların kesiştiği bir yerde yer alır. İştip, Köprülü karayolu aracılığıyla uluslararası E-75 karayoluna bağlanır. Kent, Köprülü-Koçana-Delçova-Bulgaristan, Ustrumca-Radoviş-S. Nikole-Kumanova, Ustrumca-Radoviş-Probiştip-Kratova karayolu güzergâhları ve Köprülü-Koçana demiryolu güzergâhı üzerinde yer alır.

İştip günümüzde bölgesel öneme sahip ekonomi, yönetim, kültür, eğitim ve sağlık merkezidir. Sanayi faaliyetleri şehrin ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Öncelik tekstilde olacak şekilde gıda ve metal sanayi ile ayakkabı üretimi gelişmiştir (Markoski vd.; 2013:475, 477). Kentte Goce Delchev Üniversitesi bulunmaktadır. İştip'te, 1989'dan beri Makfest isimli müzik festivali düzenlenmektedir.

İştip'te Osmanlı döneminden kalan başlıca eserler; Hüsamettin Paşa Camii (Foto 71) ve bezistendir (Foto 72). Otinja Deresi'nin güneyinde yer alan Hüsamettin Paşa Camii 17. yy'ın sonunda inşa edilmiştir (Web 26). İştip şehir merkezinde Otinja Deresi kenarında 16. ya da 17. yy da inşa edilmiş Bezisten olarak ifade edilen Ortaçağ İslam mimarisine ait bir çarşı vardır. Geçmişte değerli malların ticaretinin yapıldığı kapalı bir pazar olarak kullanılan bezisten günümüzde sanat galerisi işlevi görmektedir (Macedonia, 2011:252; Markoski vd.; 2013:476).

İştip'te Bregalnica Irmağı ile Otinja Deresi arasındaki şehre hâkim tepede İsar Kalesi yer alır. İlk yapımı muhtemelen 2.-6. yy'lar arasında Roma Döneminde olmuştur. Kale 1328'de Sırpların, 1385'de Osmanlıların eline geçmiştir (Markoski vd.; 2013:479).

İştip'te Anevi-Gocevi isimli müze (Foto 73) ve enstitü arkeoloji kompleksinde M.Ö. 7 yy ile M.S. 18. yy arasına ait 1200'ün üzerinde arkeolojik eser sergilenmektedir. İştip'te 1341'de inşa edilen St. Nikola Kilisesi ve kalenin doğu yamacında 14. yy'ın ilk yarısında inşa edilen küçük bir Ortaçağ Kilisesi olan Saint Archangel Michael Kilisesi (Foto 74) yer alır (Macedonia, 2011:252).

2.3.8. Ohri (Ohrid): UNESCO Doğal ve Kültürel Mirası Ohri Bölgesi

Ohri (Foto 75), Makedonya'nın güneybatısında Arnavutluk sınırında kendi adı ile aynı adı taşıyan gölün kuzeydoğu sahilinde kurulu tarihi bir yerleşim birimidir. Kentin Ohri Gölü kıyısında yükseltisi 694 m'dir. Ohri'de yıllık ortalama sıcaklık 11°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 690 mm'dir. Ohri'de ılıman karasal iklim hüküm sürmektedir.

M.Ö. 3. yy'da bugünkü Ohri'nin bulunduğu yerde Lihnidos yerleşmesi vardı. M.Ö. 2. yy'da şehir Romalıların, ardından Bizanslıların eline geçti. 879'da

piskopos yerleşmesi olan Ohri önemli bir kültür merkezi haline geldi. İmparator Samuil zamanında Ohri, Makedon Slav devletinin bir parçası oldu. 1395'de Ohri Türklerin egemenliğine geçti (Ohrid, 2011:8, 9). Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde 1679'da Ohri'yi gelişmiş bir kasaba, zengin ve büyük bir ticaret merkezi olarak tasvir etmiştir. Ohri, 1395 ile 1912 yılları arasında Osmanlı egemenliğinde kaldı (Web 27). 19. yy'ın sonunda Ohri'de tarım ve el sanatları ile meşgul olan 12.000 sakin yaşıyordu. 20. yy'ın başında Batı Avrupa'da sanayileşmeye bağlı olarak Ohri'de el sanatları ciddi zarar gördü. Balkan Savaşları ve Türklerin göçünden sonra Ohri'nin nüfusu azaldı. Ohri'nin 1948'de 11.000 olan nüfusu, 1994'de 41.000'e ulaştı (Ohrid, 2011:10). Ohri'de geçmişte Türkler çoğunlukta iken günümüzde nüfusun çoğunluğunu Makedonlar oluşturmaktadır. Ohri'de nüfusun %85'i Makedon'dur. Türkler ise nüfusta %4'lük bir paya sahiptir.

Ohri yerleşmesi, E-65 karayolu güzergâhında Resne üzerinden Manastır'a, Kırçova üzerinden Gostivar'a, Kalkandelen'e ve başkent Üsküp'e bağlanır. Ohri başkent Üsküp'e 174 km mesafededir. Ohri'nin güneyinde Sv. Naum sınır kapısı aracılığıyla Arnavutluk'a geçiş yapılabilir. Ohri'ye 9 km mesafede yer alan havaalanı kentin Üsküp ve dünyanın diğer yerleri ile bağlantı kurmasını sağlamaktadır. Ohri Gölü'nde su trafiği önem arzetmemektedir. Gölde balıkçı tekneleri ve turistik turlar düzenleyen su taşıtları bulunur. Ohri'nin demiryolu bağlantısının olmaması kente erişim açısından önemli bir eksikliktir.

Ohri şehri, Balkanların incisi, Makedonya'nın en önemli turistik merkezidir. Ohri Bölgesi, UNESCO doğal ve kültürel mirası listesinde yer almaktadır (Mitovska vd.; 2010:38). Ohri Makedonya vatandaşlarının en fazla rağbet gösterdiği turistik yerdir. Aynı zamanda ülkenin en fazla yabancı turist ağırlayan destinasyonudur. Ohri çevresindeki çok sayıda kilise, manastır ve kutsal alanlarla Hıristıyan dünyasının Avrupa'daki Kudüs'ü ya da Slavların ve Balkanların Kudüs'ü sayılmıştır. Samuil Kalesi'nin (Foto 76) bulunduğu tepenin eteklerine kurulan şehir, taş evleri ve kiliseleri ile bir Ortaçağ kentini andırmaktadır. Ohri'nin tarihi kısmında; taş döşeli, eğimli, dar sokaklar (Foto 77), birçok kilise, antik tiyatro (Foto 78) ve eski Osmanlı tarzı evler mevcuttur. Buradaki evler Safranbolu'daki geleneksel evlerimize çok benzemektedir.

Ohri'de devlet büyüklerinin ve din adamlarının isimleri caddelere ve meydanlara (Foto 79) verilmiştir. Örneğin; Samuil Caddesi, Goce Delcev Caddesi, Kiril Metodiy Caddesi, Mareşal Tito Caddesi, St Kliment Meydanı gibi.

Eski kent Plaosnik'te St Kliment ve St Panteleimon Kilisesi (Foto 80), aynı zamanda Slav okuryazarlığının ve kültürel aktivitelerinin merkezi olan bir okuldu. Osmanlı döneminde bu kilise camiye dönüştürülmüştür. Kilisede St Kliment'in mezarı bulunmaktadır. Göl kıyısında Kaneo balıkçı yerleşmesinin bulunduğu yerde Ohri tarihi yerleşmesinin sembollerinden biri olan John Kaneo Kilisesi yer alır. Ohri'deki St Sophia Kilisesi ülkenin en büyük ve en muhteşem kiliselerden biridir. Türklerin egemenliği esnasında cami olarak kullanılmıştır. Akustiği iyi olduğundan kilise Ohri Yaz Festivali esnasında klasik müzik konserlerinde ve çeşitli organizasyonlarda değerlendirilir (Alac vd.:12).

Struga ve Ohri Bölgesi'ne ait arkeolojik eserlerin depolandığı 1863'de inşa edilen Robev Ailesinin evi, müzeye dönüştürülmüştür (Foto 81). Müzede; zengin dini resim koleksiyonları, Antik ve Ortaçağ'a ait 9.000 madeni para koleksiyonu, İlinden Ayaklanmasına ait dokümanlar sergilenmektedir (Alac vd.:13; Kostova vd.; 2012:58).

Sahilde Ohri Meydanı'nda Ortodoksluğu ve Slav alfabesini yayan, Slav halkları için önemli şahsiyetlerden Aziz Kiril ve Metodiy (Foto 82) ile onların öğrencileri Sv. Naum ve St Kliment Ohridski'nin (Foto 83) heykelleri bulunmaktadır.

Roma tarihçileri Ohri'de M.S. 5. yy'da kavimler göçünden şehri korumak maksadıyla inşa edilmiş bir kalenin varlığından söz etmektedirler (Markoski vd., 2013:259). Ohri Kalesi'nin bugünkü kalıntıları, Samuil'in inşa etmiş olduğu kalenin kalıntılarıdır. Ohri (Samuil) Kalesi, yontulmuş büyük dikdörtgen taşlardan inşa edilmiştir. Surları 10 m'den 16 m'ye kadar yükselir (Pavlovski-Pavlovski, 2005:115). Ohri'de şehre hâkim bir tepede kurulu olan kale, Ohri ve çevresini panoramik olarak mükemmel bir şekilde gözlemleme imkânı sunmaktadır (Foto 84).

Ohri'de Osmanlı döneminden kalma tekke ve camiler bulunmaktadır. Ohri eski çarşıda 1720 yılında inşa edilen Pir Muhammed Mehmet Hayati Halveti Dergâhı ve Türbesi vardır. Halveti tekkesi Zeynel Abidin Paşa Camii (Foto 85) ile aynı avludadır. Eski çarşıda ayrıca 16. yy'ın ortalarında Vezir Ali Paşa'nın yaptırdığı Ali Paşa Camii (Foto 86) yer alır.

Ohri incisi (Foto 87) ile ünlüdür. Göldeki paşita adlı balığın pullarından elde edilen sıvının sedefin üzerine sürülmesiyle Ohri incisi üretilmektedir. İnciden kolye, bileklik, küpe, tespih ve yüzükler yapılmaktadır (Web 28).

Ohri'de en hareketli yer, genellikle 1-2 katlı dükkânların yer aldığı Kliment Ohridski Bulvarı ya da eski çarşıdır. Ohri'de tarihi eski çarşı (Foto 88), liman ile meydan arasında uzanır. Bu çarşıda meşhur Ohri incisinden yapılmış takılar, gümüş takılar ve diğer mücevherler, parfüm, oyma ürünler, bakır eşyalar ile diğer hediyelik eşyalar satan dükkânlar (Foto 89) ve hazır giyim mağazaları vardır. Eski çarşıda ayrıca turist acenteleri, kitapçılar, berberler, ayakkabıcılar ile çok sayıda döviz bürosu, kasino, kafe-bar, diskotek, restoran, çay ocağı bulunmaktadır. Çarşıdaki esnafın bir bölümü Türk'tür. Eski çarşıda Türk çayı ve Türk kahvesi içmek mümkündür.

Eski çarşıda küçük parke taşlı meydanı süsleyen büyük bir çınar ağacı (Platanus Orientalis) vardır (Foto 90), (Ohrid, 2011:39). Ohri'nin en çok bilinen ve sevilen sembollerinden biri olan bu ağaç 800-900 yaşlarında olup, geniş bir gövdeye sahiptir. Çınar ağacının gövdesinde geçmişte küçük bir kafe ve berber dükkânı vardı.

Kent merkezinin doğusunda yer alan Biljana Kaynakları hem Ohri'nin su ihtiyacını karşılamakta ve hem de gölü beslemektedir. Biljana kaynak sahası çevresinde parklar, spor alanları ve balık restoranları mevcuttur.

Turistler yazın Ohri Gölü'nün temiz sularında yüzebilmekte ve plajlarında güneşlenebilmektedir. Ohri Gölü'ndeki plajlar genellikle göl kıyısının doğu

kısmında, küçük bir bölümü kuzey sahilinde yer alır. Göl kıyısındaki başlıca plajlar; Gradiste, Gorica, Slavija, Metropol ve Belvi, Lagadin, Eleshec, Peshtani, Desaret, Ljubanishta, Trpejca plajlarıdır.

Ohri Gölü'nün kıyısında turistlerin konaklaması ve onların ihtiyaçlarının karşılanması için uygun bir ortam oluşturulmuştur. Oteller, pansiyonlar, restoranlar, kiralık villalar, kafe barlar ve oto kampingler bulunmaktadır (Ohrid, 2011:56). Ohri Gölü'nün doğu sahilindeki Velestovo, Elshani, Pestani, Trpejca, Ljubanista köyleri Makedonya'nın önemli kırsal turizm merkezleri arasında yer alır (Web 29).

Ohri'nin 26 km güneyinde Sv Naum'da orman içerisinde güçlü bir su kaynağına yakın bir yerde kayalık bir alanın üzerine 905 yılında Sv. Naum Manastırı inşa edilmiştir (Foto 91, 92). Bu manastır Makedonya'nın Ortaçağ geçmişinin en önemli yapılarından biridir. Sv. Naum'un mezarı burada yer alır (Kostova vd.; 2012:47). Rivayete göre Sv. Naum Manastırı içinde Bektaşi Sarı Saltuk Baba'nın sandukası bulunmaktadır. Manastırın yanında yer alan doğa harikası Sv. Naum kaynağı ülkenin en güçlü kaynaklarından biridir. Kaynak sahası önemli bir rekreasyon alanıdır. Sv. Naum Manastırı ve Sv. Naum Kaynağı Makedonya Cumhuriyeti'nde en çok ziyaret edilen yerler arasında yer alır. Kaynak sahası ve manastır çevresinde restoranlar ve hediyelik eşya satan işletmeler bulunmaktadır. Kaynak sahasındaki gölde küçük teknelerle 20-30 dakikalık turlar düzenlenir (Foto 93). Sahilde kaynak yakınlarında plaj yer alır (Foto 94).

Ohri yerleşmesinin 15 km güneyinde Pestani Köyü (Foto 95) yakınlarında, gölde ahşap kazıklarla desteklenen bir iskele üzerine müze (Foto 96) kurulmuştur. İskele üzerinde çamur, kamış, saman ve ahşap malzemeler kullanılarak yapılmış kulübelerde geçmişte yaşayan toplulukların kullandığı eşyalar sergilenmektedir.

2.3.9. Gostivar

Gostivar, Makedonya'nın batısında, Polog Ovası'nın yukarı kesiminde yer almaktadır. Polog Ovası'nın ikinci büyük kenti olan Gostivar'ın Arnavutluk ve Kosova ile sınırı vardır. Kentin yayıldığı alan 500-550 m'ler arasında yükseltiye sahiptir. Gostivar'ın batısında Şar ve Korab Dağı, doğusunda Suva Gora Dağı yer almaktadır. Kent, Vardar Nehri'nin iki yakasında (Foto 97) yayılım göstermiştir. Gostivar şehrinde ılıman karasal iklim, Gostivar'ın dağlık kesimlerinde ise dağ iklimi hüküm sürmektedir.

Tarihi kayıtlarda Gostivar'dan ilk kez 14. yy'da İmparator Dushan zamanında bir köy yerleşmesi olarak söz edilmektedir. Gostivar yerleşmesi 1461'de Mehmet Bey'in vakfı olarak anılıyordu. 18. yy'da ilk kez kasaba statüsü kazanmıştır. Kasabada hayvan pazarı kurulmaya başladı ve Gostivar bir pazaryeri yerleşmesi haline geldi. Gostivar 1874'de 400 evin bulunduğu küçük bir kasaba olarak biliniyordu. Gostivar, 19. yy' ın sonunda bir yönetim ve ticaret merkezi haline geldi. Balkan Savaşlarından önce Gostivar'da 3.735 kişi yaşıyordu. 1918'de kasaba Üsküp'e demiryolu ile bağlanmıştır. Demiryolunun

gelişi şehrin gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Asıl nüfus artışı ve ekonomik gelişme II. Dünya Savaşı'ndan sonra oldu. Kent merkezi 1948'de 8.000 nüfuslu iken, 2002'de nüfus 35.000'e erişti (Markoski vd., 2013:171, 172; Doykov-Dimitrov, 2008:66).

Gostivar'da farklı etnik unsurlar bir arada yaşamaktadır. Gostivar'da Arnavutlar nüfusun %67'sini, Makedonlar 20'sini, Türkler ise %10'unu oluşturmaktadır. Nüfusun %80'i Müslüman'dır. Makedonya'da Üsküp'ten sonra en fazla Türk nüfusunun yaşadığı kent Gostivar'dır. Gostivar Makedonya'da hemen herkesin Türkçe anlaşabildiği ender yerlerden biridir. Kentte tabelalar 3 dilli (Arnavutça, Türkçe ve Makedonca) hazırlanmıştır (Foto 98). Gostivar'da Türk firmaların mallarının satıldığı çok sayıda işletme (Foto 99) bulunmaktadır.

Gostivar kenti çevresindeki önemli yerleşmelere karayolu ve demiryolu ile bağlanmaktadır. Gostivar; Üsküp-Kalkandelen üzerinden gelip, Kırçova'dan Ohri ve Manastır'a uzanan E-65 karayolu güzergâhında yer alır. Gostivar'dan ayrıca Mavrovo ve Radika Vadisi bölgesel yolu ile Debre ve Struga'ya erişilir. Ayrıca kent Üsküp-Kalkandelen-Kırçova demiryolu güzergâhı üzerinde yer alan demiryolu istasyonuna sahiptir. İstanbul'dan Gostivar'a her gün çeşitli Türk otobüs firmaları tarafından otobüs seferleri düzenlenmektedir (Foto 100).

Gostivar, Türkçe anlamıyla misafirperver, misafirlerin iyi karşılandığı yer anlamına gelir. Gostivar, Yıldırım Beyazıt Han döneminde Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bu dönemde Anadolu'dan gelen seçkin Türk ailelerinin yurt edindiği bu topraklarda göçmenler tarım işi ile meşgul olmuşlardır. 14. yy'da başlayan ve 5 asır süren Osmanlı hâkimiyeti ile şehre miras kalan bir yığın eser vardır. Osmanlı'dan günümüze gelen başlıca tarihi eserler; saat kulesi, Saat Camii (Foto 101, 102) ve Osmanlı konaklarıdır. Şehrin en eski yapısı saat kulesidir. Şehir merkezinde saat kulesinin yanı başında 1663'de Ebubekir Bey tarafından inşa edilen Saat Camii yer alır (Web 30; Doykov-Dimitrov, 2008:66). Cami zaman içerisinde bir hayli değişikliğe maruz kalmış ve mimarisi bozulmuştur. Saat Cami; iki şerefeli, tek minerali olup, caminin avlusunda ulemalar yatmaktadır. Şehirde Osmanlı döneminden kalma asırlık konaklar vardır. Günümüzde bu tarihi konakların sayısı çok azaldı. Bu yapılar Osmanlı'nın Balkanlarda bıraktığı mimari mirasın izlerini taşımaktadır. Kentte Mahalle Camii ile yeni camilerden biri olan iki minareli Kadir Camii bulunmaktadır (Web 30).

Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinin şehirlerinde çok sayıda Gostivarlı gurbetçi işçi olarak çalışmaktadır. Göçmenler şehir ekonomisine önemli ölçüde katkıda bulunmakta ve bilhassa yazın gurbetçilerin gelişi ile birlikte kentte piyasa canlanmaktadır. Gostivar'dan 1950'li ve 1960'lı yıllarda anavatana göç eden birçok aile Türkiye'de ağırlıklı olarak İstanbul'da Alibeyköy, Bayrampaşa ve Kadıköy Hasanpaşa'da ikamet etmektedir (Web 30). Gostivar'da Türkler kırsalda tarım ve hayvancılıkla, kentte ticaretle, terzi ve berber (Foto, 103) gibi meslekleri yürüterek geçimini sağlamaktadır. Kentte çok sayıda pastane, tatlıcı ve baklavacı bulunur. Kentte bazı zanaatkârlar hâlâ geleneksel yollarla üretimini sürdürmektedir.

Gostivar günümüzde sanayi ve hizmetler sektörlerinin geliştiği modern bir şehir (Foto 104) merkezi olma yolundadır. Kent Yukarı Polog'un yönetim,

ticaret, sanayi, kültür, sağlık ve eğitim merkezidir (Markoski vd., 2013:172). Gostivar'da tekstil fabrikası ve mermer işletmeleri vardır.

Gostivar'a 7 km uzaklıktaki Vrapçişte (Raptiştah) Kasabası'nda 2002 yılı verilerine göre nüfusun 1/3'ü Türk, yarısı Arnavuttur (Bedir, 2007:59). Vrapçişte'de kavun, karpuz, tütün, mısır ve buğday yetiştirilmektedir. Kasabada 3 cami vardır. Çok sayıda Vrapçişte'li Hırvatistan, Slovakya, İtalya ve İsviçre'de işçi olarak çalışmaktadır. Vrapçişte Türkiye bayrakları ile süslü bir kasabadır.

2.3.10. Ustrumca (Strumica)

Makedonya'nın güneydoğusunda yer alan Ustrumca kentinin önemli bir kısmı Ustrumca Ovası üzerine kurulu olup, kent 225 ile 300 m'ler arasında yükseltiye sahip bir alanda yayılım göstermiştir. Ustrumca idari biriminin kuzeydoğusunun dışında kalan yerleri genellikle engebeli, dağlıktır. Verimli Ustrumca Ovası, jeomorfolojik anlamda tipik bir horst olan Belasiça Dağı ile Ograjden Dağı arasında yer alır. Ustrumca'nın alçak kesimleri Akdeniz geçiş iklimi, yüksek kesimleri karasal şartların etkisi altındadır (Web 31). Ustrumca'da yıllık ortalama sıcaklık 12,9°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 583 mm'dir (Stojmilov, 2011).

Slav öncesi döneme ait bir yerleşme olan Ustrumca, Samuil döneminde önemli bir ulaşım, askeri ve stratejik merkezdi. Ustrumca Samuil'in ölümünden sonra Bizans egemenliğine girdi. 14. yy'da Türkler tarafından fethedilen Ustrumca 1912'ye kadar Osmanlı egemenliğinde kaldı. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra Müslüman nüfus Türkiye'ye göç ettiği için şehrin nüfusu azaldı. Bu durum zanaatı ve ticareti olumsuz etkiledi. Ustrumca iki dünya savaşı arasında gelişmemiş ekonomiye sahip küçük bir kasaba idi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra nüfus arttı. 1948'de 11.000 olan kent nüfusu, 2002'de 35.000'e erişti (Markoski vd.; 2013:445-446). Ustrumca'da nüfusun %91'i Makedon, %7'si Türk'tür.

Ustrumca'nın Bulgaristan sınırında yer alan Yeni Köy (Novo Selo) sınır kapısına mesafesi 29 km'dir. Kent, Bulgaristan'ın Petriç yerleşmesinden gelip Radoviş, İştip, Üsküp ve Kumanova'ya giden, Gevgeli-Valandova'dan gelip Berova'ya ulaşan karayolu güzergâhında yer alır.

Ustrumca; Makedonya'nın güneydoğusunda bir yönetim, kültür, eğitim, sağlık ve ekonomi merkezidir. Kent, modern görünümlü, altyapısı kuvvetli ülkenin en zengin yerleşmelerinden biridir (Foto 105). Gıda, tekstil ve tütün endüstrisine ilişkin işletmelere sahiptir (Markoski vd.; 2013:445-446; Web 32). Ustrumca Ovası'nda bol miktarda kavun, karpuz yetiştirilir. Ustrumca'nın güneydoğusu ve doğusu ülkenin en önemli seracılık alanıdır. Bu kesimde sıcak su kaynaklarından yararlanarak kışın seralar ısıtılır. Bu seralarda domates, biber ve salatalık yetiştirilir. Bansko Köyü çevresinde seralar yoğunlaşmaktadır (Foto 106). Seralarda üretilen ürünler ülke içerisinde satışa sunulur ya da Avrupa ülkelerine ihraç edilir.

Ustrumca şehir merkezinde kale yakınlarında 1614'de inşa edilmiş olan Orta Camii yer alır (Markoski vd.; 2013:449). Orta Camii (Foto 107) müzeye dönüştürülmüştür. Ustrumca'nın Banica Köyü'nde eski bir cami ve Bansko Köyü'nde cami harabeleri mevcuttur.

Ustrumca'daki Tiveriopolis 15 Aziz Kurban Kilise Kompleksi ve Manastırı (Foto 108); Makedonya'nın güneydoğusunda ilk Hıristiyan merkeziydi (Markoski vd.; 2013). Ustrumca'nın 4 km kuzeybatısında Vodoca Köyü yakınlarında 11. yy'dan kalma Saint Leontij Manastırı ile şehrin 10 km kuzeybatısında Veljusa Köyü'nde 11. yy'dan kalma Eleusa Manastırı yer alır.

Ustrumca'nın 12 km doğusunda Roma dönemine ait antik kaplıca kalıntılarının bulunduğu Bansko Köyü'nde termal tesisler mevcuttur. Ustrumca'da her yıl Ustrumca Karnavalı ve Güneydoğu Avrupa Film Yazarları Festivali (Asterfest) düzenlenir.

2.3.11. Kavadar (Kavadartsi): Üzüm ve Şarap Kasabası

Kavadar, Makedonya'nın güneyinde Povardariye Bölgesi'nde yer almaktadır. Kavadar arazisi genellikle dağlık olan bir idari birim olup, bu idari birimde Tikveş Gölü ve hidroelektrik santrali bulunmaktadır. Luda Mara Deresi'nin iki yakasında kurulu olan Kavadar yerleşmesinde yükselti 200-300 m'ler arasında değişmektedir. Kavadar'da yıllık ortalama sıcaklık 13,5°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 480 mm'dir.

Kavadar, 1857'de 2.000 nüfuslu küçük bir kasaba idi. Nüfus; tarım, ticaret ve zanaat ile meşguldü. Selanik-Üsküp demiryolu hattının işler duruma geçmesiyle, şarap ve haşhaş ticareti artarak yerleşmenin gelişmesine katkıda bulunmuştur. 19. yy'ın sonunda Kavadar'da 1.300 hane vardı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomi gelişti, nüfus arttı. 1948'de 6.000 olan kasaba nüfusu, 2002'de 30.000'e ulaştı (Markoski vd.; 2013:404). Kavadar'ın nüfusunun %97'si Makedon'dur. Kavadar, E-75 karayolundan Pirlepe, Manastır ve Ohri istikametine giden yol güzergahında yer alır. Kavadar, başkent Üsküp'e 105 km mesafededir.

Kavadar Orta Makedonya'da Tikveş Bölgesi'nin en büyük şehir yerleşmesidir. Kavadar'da ekonomi, üzüm ve şarap üretimine dayanır. Kasabanın ambleminde üzüm salkımına yer verilmiştir. Üretilen şaraplar başta Yunanistan ve Eski Yugoslavya ülkelerine ve diğer Avrupa ülkelerine ihraç edilir. Kavadar, büyük bir şarap mahzenine sahiptir. Kasabada geleneksel olarak her eylülde şarap karnavalı düzenlenir (Markoski vd.; 2013:403; Web 33).

Kavadar'daki kule, yerleşmenin Ortaçağdan gelen korunmuş tek eseridir. Savunma amaçlı yapılmış olan kule 1 metre kalınlığında duvarlara sahip taştan bir yapıdır (Macedonia, 2011:203).

2.3.12. Koçana (Kochani): Pirinç Diyarı

Makedonya'nın doğusunda yeralan Koçana, kuzeyde Osogova Dağları, güneyde Plaçkovica Dağları ile kuşatılmıştır. Koçana kenti, Koçana Ovası'nın

ve Bregalnica Irmağı Vadisi'nin kuzeyinde yer alır. Yükseltinin 350-400 m'ler arasında değiştiği Koçana şehrinin ortasından Koçana Akarsuyu (Foto 109) geçmektedir. Yıllık ortalama sıcaklığın 12,9°C ve yıllık ortalama yağış miktarının 538 mm olduğu Koçana'da ılıman karasal iklim koşulları hüküm sürmektedir (Web 34).

Koçana, elverişli coğrafi konumu ve doğal özelliklerinden dolayı antik çağdan beri yerleşmeye sahne olmuş ve 580 yılında kente Slavlar yerleşmiştir. Kiril ve Metodiy kardeşler Slav dilini ve Hıristiyanlığı Koçana'da yaydılar. Evliya Çelebi seyahatnamesinde1662'de kasabada 600 hanenin ve 15 dükkânın varlığından söz etmektedir (Markoski vd.; 2013:489). Geçmişte kasabada nüfusun çoğunluğunu Türkler ve Makedonlar oluşturuyordu. Kasabanın kuzeyinde Türkler, güneyinde Makedonlar yaşıyordu (Web 35). Koçana 19. yy'ın sonunda pirinç ve haşhaş merkezi haline geldi. Balkan Savaşlarında ve I. Dünya Savaşı'nda gelişimi duraksamaya uğradı. 1926'da demiryolunun gelişi ile gelişimi hızlandı (Markoski vd.; 2013:489). II. Dünya Savaşı öncesinde yüksek kalitede pirincin üretildiği Koçana kerpiç evlere ve parke taş döşeli sokaklara sahip küçük bir kasaba idi. Nüfus genellikle geçimini tarımdan sağlayan çiftçilerden oluşuyordu (Web 34). II. Dünya Savaşı sırasında kasaba yakıldı, büyük zarar gördü. Savaştan sonra kasaba zamanla modern bir şehir görünümüne büründü. 1948'de 7.000 olan kasaba nüfusu, 2002'de 30.000'e erişti (Markoski vd.; 2013:490). Koçana'da nüfusun %93'ü Makedon'dur.

Şehir ulaşım bakımından nispeten elverişli bir konumda yer almaktadır. Koçana; İştip-Delçova ile Vinica-Berova karayolu güzergâhları üzerinde yer alır. Koçana, İştip üzerinden Köprülü'ye demiryolu ile bağlanır. Koçana, Köprülü'ye 70 km, başkent Üsküp'e 120 km ve Bulgaristan sınırına 65 km mesafededir.

Koçana'da verimli alüvyal topraklar ve elverişli iklim koşulları tarım faaliyeti için uygun ortam hazırlamıştır. Yöre pirinci; asırlık geleneksel ürün olup, üstün kalitesi ile tercih edilir. Koçana'da 3.500 hektar alanda pirinç yetiştirilir (Web 36). Vardar Makedonyası'nda en geniş, en önemli pirinç tarlaları (Foto 110) Koçana'da bulunur. Bregalnica'nın kollarından birinin adının anlamı Pirinç Deresi'dir. Yöredeki bir köyün adı da Pirinççi (Orizari) Köyü'dür (Doykov-Dimitrov, 2008:88).

Koçana günümüzde bir yönetim, kültür, sağlık ve ekonomi merkezidir. Kentte; gıda, otomotiv, yün, tekstil, pirinç, metal, metal işleme, kağıt ve kereste işletmeleri vardır. Koçana ülkenin en temiz şehirlerinden biri olarak tanınır (Markoski vd.; 2013:490; Macedonia, 2011:258). Koçana günümüzde alışveriş merkezleri, parkı, apartman blokları, modern binaları, bulvarları, yeni inşa edilen sanayi bölgesi planlı altyapısı ile modern bir kasaba görünümündedir. Kentte her yıl mayıs ayında Amatör Drama Festivali ile Pirinç Günleri etkinlikleri düzenlenmektedir (Web 34).

Koçana'da 3 Ortaçağ kulesi vardır. Bunların ikisi şehir merkezinde, üçüncüsü Dolni Podlog Köyü'nde yer alır. Kulelerden biri zamanla saat kulesine dönüştürülmüştür (Macedonia, 2011:269). Koçana'da 1981'de yapımı tamamlanan özgürlük anıtında İlinden'den İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan

dönemde Makedon halkının özgürlük için tarihi mücadelesi tasvir edilmiştir (Markoski vd.; 2013:491). Koçana'nın güneyinde Morodvis Köyü yakınlarında Gorica arkeolojik kalıntıları yer alır (Web 37).

2.3.13. Kırçova (Kichevo)

Kırçova, Makedonya'nın batısında, Bistra Dağları'nın güneydoğu yamaçlarında aynı isimli ovanın merkezinde yer alır. Kırçova'da ılıman karasal iklim hüküm sürmektedir. Yıllık ortalama sıcaklık 10,7°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 762 mm'dir. Kırçova idari biriminin dağlık sahalarında dağ iklimi etkilidir (Stojmilov, 2011).

Antik dönemde adı Uskana olan Kırçova, Makedon İmparatorluğu'nun bir sınır şehri idi. Kırçova, Bizans döneminde ticari ve askeri bir merkezdi. Kasaba, 1385'de Türklerin egemenliğine girdi. Üsküp-Kırçova-Ohri yolunun yapımı kasabada zanaatı ve ticareti güçlendirdi. 19. yy'ın sonu, 20. yy'ın başında kasabada 5.000 kişi yaşıyordu. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kırçova'nın nüfusu giderek arttı. Kırçova'nın 1948'de 7.000 olan nüfusu, 2002 yılında 30.000'e erişti (Markoski vd., 2013:225, 226). Kırçova'da nüfusun %54'ü Makedon, %31'i Arnavut, %8'i Türk'tür.

Kırçova (Foto 111) yolların kesişim noktasında elverişli bir konuma sahiptir. Kırçova, kuzeyde Üsküp, Kalkandelen, Gostivar'dan gelen ve güneyde Ohri, Resne ve Manastır'a erişen E-65 karayolu güzergâhı üzerinde yer alır. Ohri'ye 61 km, Gostivar'a 46 km, Üsküp'e 112 km mesafededir. Şehir ayrıca Debre'yi; Makedonski Brod üzerinden Pirlepe'ye ve Demirhisar üzerinden Manastır'a bağlayan yol güzergâhlarında yer alır. Üsküp-Kalkandelen-Gostivar'dan gelen demiryolu hattı kente ulaşır. Bu hattın son istasyonu Kırçova'da yer alır.

Kırçova'nın ekonomisinde madencilik ve sanayi oldukça önemli bir yere sahiptir (Markoski vd., 2013:226). Kentte metal, orman ürünleri, tekstil ve seramik işletmeleri mevcuttur. Vranestica Köyü'nde tuğla, kiremit fabrikası, Oslomej Köyü'nde kömür madeni ve termik santral, Tajmiste Köyü'nde demir cevheri, Cer Köyü'nde mermer yatakları (Foto 112) yer alır (Web 38).

Kırçova cami ve kiliselerin birada olduğu bir yerleşim birimidir. Kırçova merkezde Osmanlı eseri Halveti Hayati Çullu Baba Tekkesi ve Camii (Foto 113) ile Bektaşi Ziya Baba Tekkesi yer alır. Kırçova'da 1917'de ibadete açılan St Paul's ve St. Peter's Kilisesi bulunmaktadır (Markoski vd., 2013:227).

2.3.14. Struga: Şairler ve Köprüler Kenti

Struga kenti Makedonya'nın güneybatısında, Ohri Gölü'nün kuzey sahilinde Struga Ovası'nda yer alır. Ohri Gölü'nün gideğeni (Foto 114) Kara Drim Irmağı, Struga'da doğar. Kent Kara Drim Irmağı'nın iki yakasına kurulmuştur. Struga'nın batısında Arnavutluk sınırında Yablanica Dağları yer alır.

Struga'da ılıman karasal iklim hüküm sürmektedir. Yıllık ortalama sıcaklık 10,9°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 813 mm'dir. Şehir genelde bol güneşli günlerin yaşandığı, yıl boyunca sıcaklık değişiminin mutedil olduğu insan

sağlığına yararlı etkileri olan iklim koşullarına sahiptir (Gavaz vd.; 2000:3; Stojınilov, 2011:134).

Tarihi 5.000 yıl öncesine dayanan ilk Neolitik yerleşme olan Enhalon, Kara Drim Irmağı'nın doğduğu yerde kurulmuştur. Struga M.Ö. 168'de Romalıların, 395'de Bizanslıların eline geçti. Kasaba 1334'de Sırp İmparator Dushan döneminde Sırpların egemenliğine girdi. Struga 1395'den 1912'ye kadar Osmanlı egemenliğinde kaldı. 17. yy'ın sonu ve 18. yy'ın başında Yablanica Dağı'nın batısındaki ve Mokra Dağındaki Arnavut nüfus kasabaya göç etmiştir. 19. yy'da Makedon ve Arnavutlar tarafından şehre ikinci bir göç dalgası yaşanmıştır. 19. yy'ın ikinci yarısında ekonomik olarak önemli gelişmelerin yaşandığı kasabada ticaretin yanında, zanaatlar da gelişti. Balıkçılık en önemli faaliyetti. Arnavutluk'la 1912'de sınır oluşturulunca ticaret bu durumdan olumsuz etkilendi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra kent her bakımdan gelişti ve modern bir şehir görünümü kazandı. 1948'de 5.000 olan kasaba nüfusu, 2002'de 16.000'e ulaştı (Kostova vd.; 2012:114; Markoski vd., 2013:279-281).

Struga idari biriminin 2002 yılında toplam nüfusu 64.000 civarındadır. Struga'da Türkler, Arnavutlar ve Makedonlar bir arada yaşamaktadır. Struga'da nüfusun yarıdan biraz fazlası Arnavut, üçte biri Makedon'dur. Türkler nüfusun %6'ya yakınını oluşturur. Struga'da yaşayanların yaklaşık üçte ikisi Müslüman, üçte biri Ortodoks Hıristiyan'dır.

Struga karayoluyla Kırçova üzerinden Gostivar ve Üsküp'e, Ohri üzerinden Manastır'a ve Pirlepe'ye, Kara Drim Vadisi boyunca Debre'ye bağlanır. Kent Arnavutluk sınırındaki Kafasan sınır kapısına 14 km mesafededir. Struga; Ohri Havaalanı'na 7 km, Ohri'ye 14 km, Üsküp'e Kırçova üzerinden 171 km mesafededir.

Struga'da Kara Drim Irmağı yatağında oluşturulan düzenekle su seviyesi yüksek tutularak bir nevi havuz (Foto 115) oluşturulmuştur. Yazın Kara Drim'de yüzenler ve akarsuya köprülerden atlayanlar ilgi ile izlenir. Kara Drim Irmağı'nın her iki yakasında kafe-bar, restoranlar, hediyelik eşya satan küçük seyyar tezgâhlar ve dükkânlar mevcuttur.

Struga'da Kara Drim Irmağı yatağının doğusunda Müslümanlar, batısında Hıristiyanlar yaşamaktadır. Müslüman kesimde ikisi Osmanlı döneminden kalma 3 cami vardır. Kentin doğusunda 18.yy'ın başında Hasan Baba tarafından inşa edilen Halveti Tekkesi (Foto 116) yer almaktadır. Kentin batı kesiminde 1835'de inşa edilmiş olan St. George Kilisesi değerli ahşap oyma dini resimleri ve freskleri ile ilgi çekmektedir. Struga merkez pazaryeri bizim pazarlarımıza oldukça benzemektedir.

Struga Slav dilinde av yeri anlamına gelir (Doykov-Dimitrov, 2008:76). Gölde ve Kara Drim'de olta balıkçılığı yapılmaktadır. Struga'da Ohri Gölü önemli bir balık avlama yeri olduğundan Ohri alabalığı sofralardan eksik olmaz. Gölde ve Kara Drim Irmağı'nda özel metotlar kullanılarak avlanan yılan balığı bölgenin yemekleri içerisinde en leziz olanıdır (Gavaz vd.; 2000:17, 23). Şehirdeki restoranlarda balık, balık çorbası ve lezzetli geleneksel yemekler servis edilmektedir. Kentte çok sayıda börek dükkânı bulunur.

Struga'da tekstil, gıda endüstrisine ait işletmeler ve şarap üretim tesisleri yer alır (Doykov-Dimitrov, 2008).

Struga, Ohri ve Üsküp'ten sonra ülkenin en önemli turizm merkezidir. Struga ve çevresi, yaz mevsiminde yerli, yabancı turistlerle adeta dolar, taşar. Makedonya'daki gurbetçilerin yazın en önemli tatil yerlerinden biri Struga'dır. Tertemiz suyu ile Ohri Gölü tatlı suda yüzmek isteyenler için ideal bir ortam sunmaktadır. Kent merkezindeki halk plajı ve kentin yakınında yer alan göl kıyısındaki diğer plajlarda (Foto 117) yazın yoğunluk yaşanır. Struga'da göl kıyısında ve Kara Drim yatağı boyunca çok sayıda otel, motel, pansiyonlar, kiralık daireler bulunmaktadır. Kent çeşitli su sporlarına ilişkin organizasyonlara (dalış, su kayağı, kano, kürek çekme, yelkenli yarışları) ev sahipliği yapmaktadır.

Struga'nın yakın çevresinde dört mağara kilisesi bulunmaktadır. Bu kiliseler Radozda, Kalishta, Visni ve Oktisi köylerinin yakınlarında yer alır. Struga'nın 5 km güneybatısındaki Kalishta balıkçı köyü (Foto 118) yakınlarında geçmişi 13. yy'a dayanan Kalishta manastır kompleksinde mağara kilisesi vardır. Struga'ya 12 km mesafede Radozda Köyü turistik sayfiye köylerinden biridir.

Köprüleri ve şairleri ile tanınan Struga, Makedonya Cumhuriyeti'nin en çekici turistik yerlerinden biridir (Gavaz vd.; 2000). Kentte Kara Drim Irmağı üzerinde birkaç köprü bulunmaktadır. Kara Drim'in doğduğu yerin yanı başında Şairler Köprüsü yer almaktadır. Ünlü Makedon şair, öğretmen ve yazar Konstantin ve Dimitar Miladinov kardeşler 19. yy'ın başlarında Struga'da doğmuştur. Konstatin Miladinov modern Makedon şiirinin kurucusudur. Struga merkezde Miladinov Kardeşlerin eski evleri restore edilerek anı evine dönüştürülmüştür. Struga'da Miladinov kardeşlerin onuruna 1962'den beri Ağustos ayının son haftasında yerli ve yabancı şairlerin katıldığı farklı dillerden şiirlerin yarıştığı Struga Şiir Akşamları Festivali düzenlenmektedir. Struga'nın kent parkında (Şairler Parkı) yarışmada birinci olan adına fidan dikilmektedir. 1974'de Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiiri birinci seçilmiş ve parkta onun adına bir fidan dikilmiştir.

2.3.15. Radoviş (Radovish)

Makedonya Cumhuriyeti'nin doğusunda yer alan Radoviş kenti, Radoviş Ovası'nın kuzeyinde Plaçkovica Dağı'nın eteklerine doğru uzanan bir alanda kuruludur. Yükseltinin 375 m ile 455 m'ler arasında değiştiği Radoviş yerleşmesini Ustrumca Irmağı'nın bir kolu olan Radoviş Deresi kat etmektedir. Radoviş'te ılıman karasal iklim hüküm sürer. Radoviş'te yıllık ortalama sıcaklık 12,3°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 520 mm'dir (Stojmilov, 2011).

Radoviş 500 yıl kadar Osmanlı egemenliğinde kaldı. Yörük Türkleri Radoviş'in Plaçkovica dağlık bölgesine yerleştirildi ve Radoviş çevresi Türkleştirildi. Balkan Savaşlarından ve I. ve II. Dünya Savaşlarından sonra Türk nüfusu Türkiye'ye göç etti. Radoviş'te nüfusun büyük bir bölümü (%84) Makedon'dur. Türkler ise nüfusun %14'ünü oluşturmaktadır. Radoviş, İştip'i Ustrumca'ya bağlayan karayolu üzerinde yer alır.

Şehir yerel ölçekte tarım, endüstri, ticaret, eğitim, kültür ve yönetim merkezidir (Markoski vd.; 2013:455). Radoviş'te halkın temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Başlıca uğraşı tütün tarımıdır (Foto 119). Radoviş çevresinde mısır, ayçiçeği, kavun ve karpuz yetiştirilir. Kentte tekstil ve ilaç işletmeleri vardır.

Radoviş'te ortodoks kiliseleri ve ibadete açık iki cami bulunmaktadır. Radoviş merkezde Osmanlıdan kalma tek minare ve bir türbe bulunmaktadır. 2003'de inşa edilen Sv. Troica (Holy Trinity yani Kutsal Üçlü) Kilisesi (Foto 120) kasabanın en görkemli yapılarından biridir.

Plaçkovica Dağlarında Radoviş-İştip civarlarında Ali Koç (Foto 121), Pirnali (Prnalija), Kulazli (Kalauzlija), Buçim, Topolnitsa (Topolnica) ve Koca Ali Yörük Türk köyleri vardır. Yörükler geleneksel yaşamlarına hâlâ sıkıca bağlıdır. Kadınlar geleneksel Yörük kıyafetlerini giymektedir. Yörük köylerinin temel geçim kaynağı tütün tarımı ve küçükbaş hayvancılıktır.

2.3.16. Gevgeli (Gevgelija)

Makedonya'nın güneydoğusunda Yunanistan sınırına 3 km mesafede bir sınır yerleşmesi olan Gevgeli, Gevgeli Ovası'nda 45 m ile 75 m'ler arasında yükseltiye sahip bir alanda yayılım göstermiştir. Gevgeli Makedonya'nın en alçakta yer alan kentidir. Kentin doğusundan Vardar Nehri geçmektedir.

Makedonya'da Akdeniz geçiş ikliminin etkisinin en fazla hissedildiği, ülkenin en sıcak kenti Gevgeli'dir. Gevgeli'de yıllık ortalama sıcaklık 14,2°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 711 mm'dir. Gevgeli; incir, nar, zeytin, mandalina ve limon gibi çeşitli Akdeniz meyvelerinin yetiştirildiği elverişli iklim koşullarına sahiptir. Gevgeli Ovası, Ege Denizi'nin rüzgâr akımlarından ve Vardar Rüzgârından etkilenir (Doykov-Dimitrov, 2008:15; Markoski vd.; 2013:431, 439).

Resmi Türk kayıtlarında Gevgeli'den ilk kez 1664'de söz edilmektedir. Gevgeli 19. yy'ın ortasında Selanik ve Doyran'dan, Üsküp ve Ustrumca'ya giden yollara göre elverişli bir konumda yer almasından dolayı ekonomik açıdan hızla gelişmeye başladı. Bilhassa gelişme hızı 1873'de Üsküp-Selanik demiryolunun faaliyete geçmesi ile arttı. 1877'de Gevgeli'de nüfus 2.000'e ulaştı. I. Dünya Savaşı'nda kent yerle bir oldu. Kent nüfusu 1953'de 6.000 iken 2002'de 16.000'e ulaştı (Markoski vd.; 2013:439). Gevgeli'de nüfusun %97'si Makedon'dur.

Ulaşım açısından oldukça elverişli bir konumda yer alan Gevgeli, Avrupa ile Ortadoğu'yu birbirine bağlayan Yunanistan'a geçişi sağlayan karayolu ve uluslar arası Üsküp-Selanik demiryolu güzergâhında yer almaktadır. Makedonya'dan Yunanistan'a hem karayolu (Uluslar arası E-75 karayolu) hem de demiryolu (Selanik-Üsküp hattı) aracılığıyla geçiş Gevgeli'nin doğusundaki Bogorodica-Evzoni sınır kapıları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Gevgeli, Üsküp'e 165 km ve Selanik'e 70 km mesafededir.

Gevgeli idari biriminde temel geçim kaynakları; tarım, ticaret, sanayi ve turizmdir (Markoski vd.; 2013:439). Gevgeli önemli bir ipekböcekçiliği

merkezidir. Gevgeli'de modern tarım metotları ile seracılık yapılmaktadır. Kentte gıda, içki ve tekstil sanayine ilişkin işletmeler mevcuttur.

Gevgeli, Yunan sınırına birkaç km mesafede, E-75 uluslar arası karayolu kenarında önemli bir eğlence merkezidir. Şehir, Makedonya'nın "Las Vegas'ı" olarak tanınır. Hemen sınır geçişinde karayolu boyunda 5 yıldızlı kumarhaneli oteller (Foto 122) bulunmaktadır. Gevgeli merkezde de birkaç kumarhane vardır. Yunanistan'dan gelen çok sayıda Yunanlı ve E-75 karayolunu kullanan sürücüler bu kumarhanelerde eğlenmektedir.

Gevgeli'de kaplıcalar ve içmeler bulunmaktadır. Negorci Kaplıcası, Gevgeli'ye 4 km mesafede Negorci Köyü yakınlarında yer alır. Kaplıca Kozhuf Dağı'nın eteklerinde etrafı ormanlık alanlarla kaplı bir sahada yer alır (Markoski vd.; 2013:442). Modern bir tedavi ve rehabilitasyon merkezidir (Foto 123). Smrdliva Voda (Smelly Water); Gevgeli'ye 24 km mesafede Kozhuf Dağı'nda yer alan turistik bir destinasyondur. Mineral suları ve bu suların tedavi edici özelliği ile tanınır (Macedonia, 2011:236).

2.3.17. Eğri Palanka (Kriva Palanka)

Eğri Palanka, Makedonya'nın kuzeydoğusunda Bulgaristan ve Sırbistan'a sınırı bulunan bir idari birimdir. Eğri Palanka (Foto 124), Osogova Dağlarının eteklerinde, Eğri Dere (Kriva Reka) vadisinde yer alır. Eğri Palanka Kasabası'nda yükselti 650 ile 750 m'ler arasında değişmektedir. Eğri Palanka'da yıllık ortalama sıcaklık 10,1°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 634 mm'dir (Stojmilov, 2011). Eğri Palanka yerleşmesinde ılıman karasal iklim hüküm sürmekte olup, idari birimin dağlık alanlarında karasallığın etkisi kuvvetlenmektedir.

Eğri Palanka'da 1654'de demir madeni işletilmeye başlayınca yerleşme kurulmuştur (Doykov-Dimitrov, 2008:87). Eğri Palanka II. Dünya Savaşı'ndan sonra şehirleşti ve yayıldığı alan genişledi. 1948'de kasaba nüfusu 2.000 iken, 2002'de 12.000'e çıktı (Markoski vd.; 2013:539). Eğri Palanka'da nüfusun %96'sı Makedon'dur. Kentteki Türkler Balkan Savaşlarından sonra Türkiye'ye göç etmiştir.

Eğri Palanka Üsküp ve Kumanova'dan gelen ve Bulgaristan'ın Köstendil ve Sofya istikametine giden karayolu güzergahında yer almaktadır. Eğri Palanka, Kumanova'ya 60 km, Üsküp'e 100 km mesafededir.

Eğri Palanka'nın ekonomisinde tarım ve sanayi önemli bir yere sahiptir. Çevresindeki daha küçük kırsal yerleşmelerin bir ekonomi, kültür ve sanayi merkezidir (Markoski vd.; 2013:539). Eğri Palanka idari biriminde buğday, mısır, pirinç ve sebze yetiştirilir (Doykov-Dimitrov, 2008:13). Maden endüstrisi gelişmiştir. Kurşun ve çinko çıkarılır.

Eğri Palanka, zengin tarihi ve kültürel mirası ve doğal güzelliklerinden dolayı yerli ve yabancı turistler için alımlı bir destinasyondur. Eğri Palanka'nın 3 km kuzeydoğusunda Osogova Dağı'nda yer alan Sv. Joakim Osogovski Manastırı (Foto 125) önemli bir din, kültür ve eğitim merkezidir (Markoski vd.; 2013:538). Bu manastır, Makedonya'nın en çekici kültürel anıtlarından biridir.

2.3.18. Debre (Debar)

Debre, Makedonya'nın en batısında Arnavutluk sınırında, Korab Dağları'nın güney kısmında düzlük bir alanda (Foto 126, 127) kurulmuştur. Debre, 1970'de inşası tamamlanan aynı isimle anılan Debre (Spilje) Baraj Gölü'nün yanı başında yer alır. Kasabanın yayıldığı alanda yükselti 630 m ile 730 m arasında değişmektedir. Ilıman karasal iklim şartlarının hüküm sürdüğü Debre'de yıllık ortalama sıcaklık 11,8°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 890 mm'dir (Stojmilov, 2011).

Debre, Arnavutluk'tan Struga, Ohri, Manastır ve Kırçova'ya giden bazı önemli kervan yollarının güzergâhı üzerinde yer aldığından 16. yy'da hızlı bir gelişme göstermiştir. Topografik koşullarının ve coğrafi konumunun elverişli olmasından dolayı kasaba geniş bir sahanın yönetim, askeri ve ticaret merkezi haline geldi. 1521'de Sultan Süleyman'ın fermanında Debre'den kadının oturduğu önemli bir yerleşme olarak söz edilmektedir. 17. yy'da Debre bir ticaret ve zanaat merkezi olarak gelişti. Balkan Savaşları patlak vermeden önce kasabada 18.000 kişi yaşıyordu. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra Müslüman nüfus Türkiye'ye göç edince nüfusta bir azalma meydana geldi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra nüfus artmaya ve ekonomi gelişmeye başladı (Markoski vd., 2013:207). Debre'de nüfusun %58'i Arnavut, %20'si Makedon, %14'ü Türk'tür.

Debre karayolu ile Radika Deresi Vadisi aracılığıyla Gostivar'a, Kara Drim Irmağı Vadisi aracılığıyla Struga'ya bağlanır (Markoski vd., 2013:207). Debre, her ne kadar Arnavutluk'a geçişi sağlayan Blato sınır kapısına yönelen yol üzerinde yer alsa da ülkenin batı ucunda sapa bir yerde kalmıştır. Kasaba, Gostivar-Mavrova ile Struga arasındaki yol güzergâhı üzerinde yer alır. Kasabayı diğer çevre yerleşmelere bağlayan yollar dar ve dönemeçlidir. Ancak bu yol güzergâhlarında seyrine doyum olmayan bitki örtüsü manzaraları mevcuttur.

Debre idari biriminde tarım, hayvancılık, madencilik ve sağlık turizmi belli başlı geçim kaynaklarını oluşturmaktadır. Debre'de meyve bahçeleri, üzüm bağları, tütün ve buğday tarlaları yaygındır. Şehrin çevresinde demir, jips ve mermer yatakları vardır. Debre ve yakın çevresi sağlık merkezi olarak da bilinir. Arnavutluk sınırında Banjishte'de termal tesisler mevcuttur (Doykov-Dimitrov, 2008).

Makedonya'nın en tanınmış oymacıları ve inşaatçıları Debrelidir. Debre özellikle 17.-19. yy'lar arasında ahşap oymacılığı işçiliği ile ün salmıştır. Sadece yörede değil, tüm Balkanlarda Debreli ustalar aranır olmuştur (Web 39). Debreli ustalar ülkede çok sayıda kilise inşasında çalışmış ve ün yapmıştır (Doykov-Dimitrov, 2008:67). Geçmişte "İstanbul yansa, Debre onu inşa eder" denirdi. Debreli ustalar ayrıca taş işleme konusunda Ortadoğu'da bile ün salmışlardı (Markoski vd., 2013:207).

Radika Deresi Vadisi'nde Debre-Gostivar yolu üzerinde yer alan St Jovan Bigorski Manastırı (Foto 128, 129) Makedonya'nın en görkemli dini yapılarından biridir (Sharevski, 2013:34). Manastır kompleksi 1020 yılında

rahip Jovan tarafından kurulmuştur. Adının kaynağını manastır inşa edilirken kullanılan travertenler (Bigor) oluşturmaktadır. Tarihi ve sanatsal öneme sahip St Jovan Bigorski Manastırı ahşap oymaları ve ikonları ile dünya çapında tanınan bir dini komplekstir (Macedonia Guide).

Debre'ye komşu idari birimlerden biri olan Merkez Zupa'nın nüfusunun %80'ini Türkler oluşturmaktadır. Atatürk'ün babasının köyü olan Kocacık Köyü (Foto 130) bu idari birimin sınırları içerisinde yer alır. Kocacık'ta Türkiye tarafından Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi Anı Evi (Foto 131) inşa edilmiştir. Kocacık yakınlarında yer alan Novak ve Elevci (Foto 132) köylerinde Türkler yaşamaktadır.

2.3.19. Delçova (Delchevo)

Delçova, Makedonya'nın doğusunda Bulgaristan sınırında yer alan kasabadır. Yerleşme adını Makedon ihtilalci Goce Delchev'den (Foto 133) almıştır. 590 m ile 690 m'ler arasında yükseltiye sahip bir alanda yayılım gösteren Delçova Kasabası'nın ortasından Bregalnica Irmağı geçmektedir (Foto 134). Delçova; Pijanec sahasının en önemli merkezidir. Kasaba, ılıman karasal iklimin etkisi altındadır.

Delçova, Vardar Nehri Vadisi ile Struma Nehri Vadisi arasında bağlantıyı sağlayan bir konumdadır (Macedonia, 2011:264). Delçova, Bulgaristan'daki Yukarı Cuma'ya (Blagoevgrad) 32 km mesafededir. Bulgaristan'a geçiş Delçova sınır kapısından gerçekleştirilir. Delçova Kasabası, güneyde karayolu ile Pehçova üzerinden Berova'ya bağlanır. Delçova Makedonya'nın uluslar arası öneme sahip karayolu olan E-75 karayoluna en uzak kalan yerleşim birimlerinden biridir. Delçova'nın Üsküp'e mesafesi 165 km'dir. Delçova'da nüfusun %95'i Makedon'dur.

Delçova günümüzde yönetim, eğitim, kültür ve ekonomi merkezidir. Kasaba tarıma dayalı sanayi işletmeleri ile tekstil endüstrisine ilişkin işletmelere sahiptir (Markoski vd.; 2013:503). Delçova yakınlarında yer alan Kalimanci Baraj Gölü'nden sulamada, elektrik üretiminde, sportif ve rekreasyonal amaçlı yararlanılmaktadır.

Delçova'nın kuruluşu Bizans dönemine kadar dayanır (Markoski vd.; 2013:503). Delçova kasabasındaki en eski eserlerden biri Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde söz ettiği 1448'de Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa ettirilen ve onun adını taşıyan camidir (Foto 135). İbadete açık olan cami 1991'de restore edilmiştir.

Delçova Makedon tarihi açısından önem arz eden şahsiyetlerin (Goce Delcev, Dedo Iljo Malesevski, Stojan Razlovski, Dimitar Pop Georgiev Berovski vd.) yaşadığı yerdir (Macedonia, 2011:264). Kasabada Goce Delchev anıtı vardır.

2.3.20. Vinica (Vinitsa)

Vinica, Makedonya'nın doğusunda Plaçkovica Dağları'nın kuzey eteklerinde yer alır. Kuzeyinde Koçana Ovası'nın yer aldığı ve Bregalnica Irmağının geçtiği kasaba 350-450 m'ler arasında yükseltiye sahip bir alanda kuruludur.

Vinica Antik çağdan bu yana yerleşmeye konu olmuştur. Kasaba 17. yy'ın ikinci yarısından beri tarım ürünlerinin pazarlandığı bir pazaryeri özelliği taşımaktadır. Vinica 19. yy'ın ikinci yarısında civar köylerin bir ticaret merkezi haline geldi. Asıl ekonomik gelişme ve nüfus artışı II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşti. Kasaba nüfusu 1953'de 3.000 iken, 2012'de 11.000'e ulaştı (Markoski vd.; 2013:495). Vinica'da nüfusun %92'si Makedon'dur. Vinica, Üsküp-Köprülü-İştip-Koçana'dan gelip Berova'ya ve Delçova'ya giden karayolu güzergâhında yer alır. Vinica, başkent Üsküp'e 115 km mesafededir.

Vinica'da (Foto 136) hâkim ekonomik faaliyet tarım ve sanayidir. Bilhassa pirinç ve tütün yetiştirilir. Kasaba, tekstil endüstrisine ait işletmelere sahiptir. Kasabanın güneybatısında tepelik bir alanda yer alan Vinica Kalesi yerleşmenin simgesidir. Bregalnica Irmağı yatağının nefis bir şekilde gözlemlenebildiği kale geç antik devirde inşa edilmiştir. Kaledeki kazılarda değerli arkeolojik eserlere ulaşılmıştır (Markoski vd.; 2013:495-496).

2.3.21. Resne (Resen): Elma Diyarı

Resne, Makedonya Cumhuriyeti'nin güncybatısında yer almaktadır. Resne idari biriminin sınırları içerisinde Prespa Gölü ve çevresi yer alır. Göl kıyılarından kuzeye doğru uzanan düzlük alan Prespa Ovası'dır. Resne Kasabası Prespa Ovası'nın kuzeyinde göle 10 km mesafede yer alır. Kasabanın önemli bir kısmı düzlük bir alan üzerinde kuruludur. Yerleşmenin yükseltisi 880 m civarındadır.

Tarihi kayıtlarda Resne isimli yerleşmenin varlığından ilk kez 1377'de İmparator Dushan zamanında söz edilmektedir. Kasabada 18.yy'ın sonunda çanak-çömlekçilik ve ticaret gelişmeye başladı. Zamanla yerleşme ekonomik olarak daha da güçlendi. Pazaryeri fonksiyonunu kazanmasıyla Resne, Prespa Bölgesi'nin ekonomi merkezi haline geldi. 19.yy'ın başında bir yönetim merkezi statüsü kazandı. Resne'de II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomi gelişti ve nüfus da arttı. Kasaba nüfusu 1948'de 5.000 iken, 2002'de 9.000'e çıktı. Kasaba civardaki yerleşmelerden göç aldığı için çevrede nüfusu artan tek yerleşmedir. Diğer yerleşmeler genellikle yurt dışına göç verdiğinden nüfus kaybetmiştir (Markoski vd., 2013:297, 298; Stojmilov, 2011:338). Resne'de nüfusun 3/4'ü Makedon'dur. Türkler nüfusun %11'ini oluşturmaktadır.

Resne; Draç ve Tiran'dan, Ohri, Manastır ve Gradsko'ya giden yol güzergâhı üzerinde yer alır. Stenje sınır kapısı ile Arnavutluk'a bağlanır (Markoski vd., 2013:297). Kasaba Manastır'a 31 km, Ohri'ye 35 km, Ohri üzerinden Üsküp'e 193 km uzaklıktadır.

Resne gıda, tekstil ve metal endüstrisine ilişkin sanayi işletmelerine sahiptir. Günümüzde Resne, Prespa Bölgesi'nin yönetim, ekonomi, sağlık, kültür ve

eğitim merkezidir. Resne; özellikle elma yetiştiriciliği (Foto 137) ile Makedonya'nın en meşhur meyvecilik sahasıdır. Elma yetiştiriciliği burada uzun bir geçmişe dayanır. Kasabanın ambleminde elma görüntüsü, kasaba meydanında elma heykeli vardır. Elmalar taze tüketilir ya da meyve suyu üretiminde değerlendirilir. Prespa Bölgesi'nde elma üretimi yıllık 90.000-100.000 ton arasında değişmektedir. Makedonya'daki toplam elma üretiminin %90'ı buradan sağlanır. Prespa'da elma kalitesi mükemmeldir. Bunda sahanın sahip olduğu uygun iklim koşulları ve elma yetiştirmede modern teknolojilerin uygulanmasının etkisi vardır (Markoski vd., 2013:15, 297, 298). Elma bahçelerinde mevsimlik işçiler çalıştırılmaktadır. Resne elması Ortadoğu'ya bilhassa Irak'a ihraç edilmektedir.

Resne'deki Ahmet Niyazi Bey Köşkü (Foto 138) 20. yy mimarisinin en güzel örnek yapılarından biridir. Niyazi Bey Paris'ten bir arkadaşından Versailles Sarayının görüntüsünü içeren bir kartpostal alır ve varlıklı olan Niyazi Bey aynı binayı Resne'de yapmaya karar verir. Köşkün inşası 1905 ile 1909 arasında sürmüştür. 1982'de yenilenmiş ve 2005'de Dünya Bankası'nın desteğiyle restore edilmiştir. Bina, 25 m yüksekliğinde olup, 4.800 m^2 iç kullanım alanına sahiptir. Günümüzde bu bina müze olarak kullanılmaktadır (Markoski vd., 2013:298). Kasabanın ilgi çekici yapılarından biri de Ramazan Bey Camii'dir.

Prespa Gölü, doğal güzellikleri ve plajları ile ilgi çeker. Prespa Gölü sahili ve yakınında Oteshevo, Stenje, Asamati, Pretor, Slivnica, Konjsko, Kurbinovo, Brajcino, Ljubojno köyleri turistik sayfiye yerleridir. Oteshevo'da astım hastaları için bir hastane mevcuttur.

2.3.22. Berova (Berovo)

Berova, Makedonya'nın doğusunda Bulgaristan sınırında yer alan idari birimdir. Maleşova dağlık sahasında yer alan Berova'yı Bregalnica Irmağı ve onun kolları drene eder. Berova merkezde yükselti 850 ile 900 m arasında değişmektedir.

Berova'da yıllık ortalama sıcaklık 8,7°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 670 mm'dir (Marinoski-Korunovski, 2008:71; Markoski vd.; 2013:473). Berova Kasabası'nda karasal iklim, Berova'nın yüksek kesimlerinde ise dağ iklimi hüküm sürmektedir. Berova, iğne ve geniş yapraklı ormanlara sahiptir. Verimli otlaklarından ve ormanlarından dolayı burası "Makedonya'nın İsviçresi" ya da "Küçük İsviçre" olarak bilinir (Doykov-Dimitrov, 2008:88).

Berova'da yerleşme 16.-17. yy'da kurulmuştur. Kasabada 1953'de 4.000 olan nüfus, 2002'de 7.000'e çıkmıştır (Markoski vd.; 2013:498). Berova'da nüfusun %96'sını Makedonlar oluşturmaktadır.

Berova; Koçana, Pehçova, Delçova'dan Ustrumca'ya giden bölgesel yol güzergâhı üzerinde yer alır. Berova'nın çevre yerleşmelerle bağlantısını sağlayan yollar dönemeçli ve nispeten dardır. Berova'nın dağlık doğu kesiminden Bulgaristan'a geçiş yapılmamaktadır. Berova; başkent Üsküp'e 161 km mesafededir.

Berova Kasabası Maleşova Bölgesi'nin bir eğitim, kültür, sağlık ve yönetim merkezidir (Markoski vd.; 2013:498). Berova'da meyve bahçeleri yaygındır. Berova peyniri ile ün yapmıştır.

Berova'da tek cami 1864 yılında inşa edilen Mehmet Bey Camii'dir (Zaman Makedonya, 2013b). Kasaba merkezinde 1818'de inşa edilen Holy Archangel Michael Manastırı (Foto 139) yer alır.

2.3.23. Kratova (Kratovo): Kuleler ve Köprüler Kasabası

Kratova Kasabası (Foto 140), Makedonya'nın kuzeydoğusunda, Osogova Dağı'nın batı eteklerinde Kratova Deresi Vadisi civarında kuruludur. Kasabada yükselti 650-700 m'ler arasında değişmektedir. Kratova'da yıllık ortalama sıcaklık 11,6°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 700 mm'dir (Stojmilov, 2011). Kratova'da ılıman karasal iklim hüküm sürmektedir.

Kratova'nın adı, sönmüş bir volkanın kraterinde yer aldığından Bizans döneminde kullanılan Kratis'ten gelmektedir. Kasabanın Ortaçağ boyunca en önemli ekonomik fonksiyonu madencilikti. Kasaba 16. ve 17. yy'da gümüş paraların üretildiği bir darphaneye sahipti. Bakırdan aletler yapılıyordu. Osmanlı-Avusturya savaşları ve Karpoş ayaklanması ile ekonomik gelişimi ağırlaşan kasabada 19.yy'ın ilk yarısında 5-6 bin kişi yaşarken, 19. yy'ın sonunda nüfus 4.000'e düştü. II. Dünya Savaşı sonrasında nüfusu arttı. 1948'de 2.000 olan kasaba nüfusu, 2002'de 7.000'e ulaştı (Markoski vd.; 2013:533; Stojmilov, 2011). Kratova'da nüfusun %98'ini Makedonlar oluşturmaktadır.

Kratova'dan önemli, işlek yollar geçmemektedir. Kratova'nın kuzeybatısında Kumanova-Eğri Palanka-Bulgaristan karayolu, güneyinde Probiştip'e giden karayolu yer alır. Kratova başkent Üsküp'e 93 km mesafededir.

Kratova günümüzde bir yönetim, eğitim ve sağlık merkezidir. Ekonomisi genellikle madencilik ve sanayi faaliyetlerine dayanmaktadır (Markoski vd.; 2013:533).

Relief koşulları Kratova'da özel bir mimari tarzın gelişimine katkıda bulunmuştur. Kasaba dar (Foto 141) ve dikçe sokaklara sahip, çok sayıda köprünün olduğu, zanaatkârlara ait dükkânların bulunduğu, eski ve yeni binaları bir arada barındıran bir yerleşmedir (Markoski vd.; 2013:533).

Kratova Ortaçağ'a özgü mimari yapısını günümüzde hâlâ korumaktadır. Kratova'daki taş köprüler ve kuleler (Foto 142, 143, 144) yerleşmeye bir Ortaçağ kasabası görünümü vermektedir. Kasabada derin dere vadisi üzerinde köprüler inşa edilmiştir. En meşhuru Rada Köprüsüdür. Diğerleri; Grovchanski Köprüsü, Downtown Köprüsü, Yokshire Köprüsü, Argulichki Köprüsü ve Gornomalski Köprüsü'dür. Kratova çok sayıda Ortaçağ Kulesine sahiptir. 17 kulenin sadece 6'sı korunabilmiştir. Çoğu Karpoş Ayaklanması sırasında zarar görmüştür. Zlatko Kulesi; 1365'de inşa edilmiş, en eski ve en çok ilgi çeken kulelerinden biridir. 6 m yüksekliğinde ve kalın duvarlara sahiptir. Emin Bey kulesi, 13 m yüksekliğindedir. Simikjeva Kulesi (Saat Kulesi); 1370 yılında Kostadin Dejanov tarafından inşa ettirilmiş ve 1921'de saat kulesine dönüştürülmüştür (Markoski vd.; 2013:534, 535).

2.3.24. Kruşova (Krusevo)

Kruşova Makedonya'nın en yüksekte yer alan yerleşmesidir. Kasaba Pelagonya Ovası'nın kuzeybatısında, Buşeva Dağı'nın güneydoğu eteklerinde yer alır. Kruşova (Foto 145, 146), etrafı dağlık alanlarla çevrili, yükseltisi 1.170 ile 1.270 m'ler arasında değişen tepelik bir alana kurulmuştur. Kruşova'da yıllık ortalama sıcaklık 8,5°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 808 mm'dir (Stojmilov, 2011). Kruşova dağ ikliminin etkisi altındadır. Kasabanın etrafı çam ve kayın ormanları ile çevrili olup, havası tertemizdir.

Kruşova'da 18.yy'da halk; hayvancılık, zanaatkârlık ve ticaretle meşgul oluyordu (Doykov-Dimitrov, 2008). Kasabada 1883'de 1.650 ev vardı ve yaklaşık 12.000 kişi yaşıyordu. Üsküp-Selanik ve Köprülü-Manastır demiryollarının hizmete girmesi Kruşova'nın önemini azalttı. 1903'de İlinden Ayaklanması'ndan sonra kasabanın bağımsızlık tarihi ve kültürel açıdan önemi artmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra sahip olduğu idari, ekonomik ve eğitim fonksiyonu ile civarındaki köylerden göç almıştır (Markoski vd.; 2013:355). Kruşova'da nüfusun %63'ünü Makedonlar, %22'sini Arnavutlar ve %11'ini Ulahlar oluşturmaktadır. Kruşova konum olarak önemli ulaşım güzergâhlarının uzağında sapa bir yerde yer alır. Başkentin 159 km uzağında küçük bir yerleşim birimidir.

Kruşova günümüzde ormanlık alanları, hayvan çiftlikleri ve turistik fonksiyonları yanı sıra bir kültür, yönetim ve sağlık merkezidir (Macedonia, 2011:188).

Makedonlar Kruşova'yı özgürlük ve demokrasi mücadelesinin ulusal sembol kenti olarak kabul ederler. Nikola Karev, 1903 yılında Krushevo Cumhuriyeti'ni kurduğunu ilan etti. Bu oluşumun ömrü (3-13 Ağustos 1903) kısa sürdü. Osmanlı ordusu ayaklanmayı bastırdı. Her yıl 2 Ağustos'ta Kruşova'da üst düzey devlet yetkililerinin katıldığı Makedonya Bağımsızlık Günü kutlamaları yapılır.

Kruşova, anıtlar ve müzeler kasabasıdır. Kasabadaki Makedonium (İlinden) anıt kompleksi (Foto 147), topuz biçiminde bir görünüme sahip ülkenin en mükemmel anıtlarından biridir. Makedonium anıt binasının içerisinde Kruşova Cumhuriyeti'nin başkanı Nikola Karev'in mezarı yer alır. Kasabada İlinden Ayaklanması ve Kruşova Cumhuriyeti Müzesi mevcuttur. Müzede ayaklanmada kullanılan orijinal silahlar, geçici hükümet üyelerinin orijinal fotoğrafları, yabancı basının o zamana ilişkin haberlerini içeren dokümanlar, Nikola Karev ve Pitu Guli'nin kullandığı harita, metinler ve maketler sergilenmektedir (Markoski vd.; 2013:360-362).

Kruşova, geleneksel mimarisi ile adeta bir müze kasabasıdır. Geleneksel evlerin (Foto 148) çoğu 19.yy'da inşa edilmiştir. Bu evler koruma altına alınmıştır. Son zamanlarda inşa edilen yapılarda da geleneksel çizgi korunmuştur. Kruşova'da bir kış spor merkezi (Foto 149) mevcuttur.

2.3.25. Doyran (Dojran)

Doyran idari birimi Makedonya'nın güneydoğusunda Yunanistan sınırında yer almaktadır. Doyran Gölü kıyısında Yeni Doyran, Eski Doyran ve Nikolik (Nikolich) yerleşmeleri bulunmaktadır.

Doyran Gölü çevresi Akdeniz geçiş ikliminin etkisi altındadır. Doyran'da yıllık ortalama sıcaklık 14,2°C ve yıllık ortalama yağış miktarı 645 mm'dir (Stojmilov, 2011).

Doyran 14. yy'ın sonunda Evrenos Paşa tarafından fethedilmiştir. Kasaba 19. yy'da amfi tiyatro biçimindeki yerleşim şekli ile Selanik ve Ohri'ye benzetilirdi. Geçmişte Doyran'a küçük Selanik denirdi. Eski Doyran I.Dünya Savaşı'ndan önce 18.000 kişinin yaşadığı gelişmiş bir kasabaydı. Doyran I.Dünya Savaşı'nda bombardımana tutuldu. Geleneksel evler ve çok dükkânlı çarşı artık mazide kaldı (Doykov-Dimitrov, 2008:89-90; Markoski vd.; 2013:434). Doyran kasabası yerle bir oldu ve insanlar kasabayı terk etti. Doyran'ın 2002'de toplam nüfusu 3.500'dür. Doyran'da nüfusun %77'si Makedon, %12'si Türk'tür.

Doyran Gölü'nün güneyinde Makedonya-Yunanistan sınır geçişinin yapılabildiği Doyran sınır kapısı yer alır. Eski Doyran; Selanik'e 81 km, Üsküp'e 166 km mesafededir. Doyran kasabalarına en yakın demiryolu istasyonu Gevgeli'de yer alır.

Eski Doyran ve Yeni Doyran yerleşmeleri eski balıkçı kasabalarıdır. Doyran Gölü kıyısında balıkçı kulübeleri ve balıkçı tekneleri yer alır. Gölde olta balıkçılığı yapılmaktadır. Eski ve Yeni Doyran, yazın binlerce turisti ağırlayan tatil kasabalarıdır. Bilhassa Eski Doyran'daki Mareşal Tito Caddesi boyunca çok sayıda otel, kumarhane ve pansiyon bulunmaktadır. Göl kıyısında gurbetçilere ait villalar mevcuttur. Yerleşmelerin bulunduğu yerlerde göle doğru uzanan iskeleler oluşturulmuştur. Eski Doyran'da 300 metre uzunluğundaki plajda yazın ciddi bir yoğunluk olur. Eski Doyran, Yeni Doyran'a göre daha turistiktir. Yeni Doyran kıyılarında sazlık alanlar yaygın olduğundan gölün bu kısmında yüzmek pek mümkün değildir. Eski Doyran'da Osmanlı döneminden kalma hamam kalıntıları ve saat kulesi bulunmaktadır.

2.4. Makedonya'nın Ekonomik Coğrafya Özellikleri

Makedonya'da II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde başlıca ekonomik faaliyetler; tarım, hayvancılık, ormancılık ve zanaatçılığa dayanmaktaydı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra madencilik, sanayi ve hizmet sektöründe (ulaşım, ticaret, turizm, eğitim, sağlık) gelişmeler yaşandı (Markoski, 2009:62). Yugoslavya Cumhuriyeti döneminde Makedonya ülkenin en geri kalmış yeriydi. Nüfusun gelir düzeyi düşüktü. Üretim ve ticaret sınırlı olarak gerçekleştiriliyordu. Örneğin, Slovenya'nın Makedonya ile nüfusu ve yüzölçümü hemen hemen aynı iken Slovenya Makedonya'dan 4 kat daha güçlü ekonomik göstergelere sahipti (Doykov-Dimitrov, 2008:40).

Günümüzde Makedonya'nın ekonomisi tarım ve sanayiye dayanmaktadır. Ayrıca ormancılık ve madencilik ekonomide önemli yer tutar (Özey, 2010: 61).

Makedonya'da 2010 yılı itibarıyla aktif nüfusun %20'si tarım, %22'si sanayi, %58'i hizmetler sektöründe çalışmaktadır (Web 4).

Makedonya'nın en önemli ekonomik sorunu işsizlik oranının yüksek olmasıdır. Ülkede 2012 yılı itibarıyla işsizlik oranı %31'dir (Republic of Macedonia State Statistical Office, 2013). Ülkede nüfusun 1/3'ü yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. İşçi maaşları genellikle 200 Euro'nun altındadır. İşsiz sayısı her geçen gün çoğalırken, emekli olanların sayısı da artmaktadır. Yurt dışında çalışan Makedonya vatandaşları, bilhassa yaz aylarında ülkelerine izne gelerek ekonomiyi canlandırmaktadır. Gurbetçiler ülkelerine döviz geliri sağlamakta, Makedonya'da geçim sıkıntısı çeken yakınlarına ekonomik destekte bulunmaktadır.

Makedonya'nın para birimi Makedonya Dinarıdır. Banknot olarak 10, 50, 100, 500, 1.000, 5.000; madeni olarak 1, 2, 5, 10 ve 50 dinar mevcuttur. Madeni paralarda Şar Dağı çoban köpeği, Mavrovo Milli Parkı, Ohri Gölü'nden alabalık ve Doyran Gölü'nden kuş görünümüne yer verilmiştir.

Makedonya'nın ticari ilişkilerinin en kuvvetli olduğu ülkeler; Sırbistan, Almanya ve Yunanistan'dır.

2.4.1. Tarım, Hayvancılık ve Balıkçılık

Makedonya'da doğal koşullar ülkenin belli kesimlerinde tarıma olanak tanımaktadır. Verimli topraklara sahip, uygun iklim koşullarının hüküm sürdüğü, yeterince su kaynaklarının varolduğu alanlarda tarım faaliyetleri yoğunlaşmaktadır. 2011 yılı itibarıyla ülkede tarıma ayrılan arazinin ülke yüzölçümündeki payı %20, meraların payı ise %23,7'dir (Republic of Macedonia State Statistical Office, 2013).

Makedonya'da tahıl yetiştiriciliği yaygındır. Ülkede tarım yapılan arazilerin yarıya yakınında buğday, mısır, arpa, pirinç, çavdar ve yulaf yetiştirilir. Tahıl üretimi, ülkenin hemen her yerinde yapılmakla beraber bilhassa Pelagonya, Ovçe Pole, Kumanova ve Koçana'da yaygındır (Markoski, 2009). Pelagonya ülkenin adeta tahıl deposudur (Doykov-Dimitrov, 2008:42, 16).

Makedonya'da en geniş yer kaplayan ürün buğdaydır (Markoski, 2009). 2011 yılında hektar başına 3.346 kg ürün alınmış olup, 4.000 kg olan Batı Avrupa ülkelerine ilişkin değere yakın bir üretim gerçekleştirilmiştir (State Statistical Office of The Republic of Macedonia, 2012). Buğday, genellikle ekmek, makarna ve bisküvi yapımında kullanılır (Doykov-Dimitrov, 2008:42). Buğday en fazla Pelagonya, Ovçe Pole, Polog Ovası, Üsküp Ovası, Kumanova ve Tikveş'te yetiştirilir. Tahıllar arasında ikinci sırada yer alan mısır, hayvan yemi ve sanayi bitkisi olarak kullanılır (Markoski, 2009). Mısır bilhassa Pelagonya'da yaygın olarak yetiştirilir (Doykov-Dimitrov, 2008:42). Makedonya'nın hemen her bölgesinde yaygın olarak yetiştirilen arpa bitkisi en çok bira üretiminde ve hayvan yemi olarak kullanılır (Markoski, 2009:67). Arpa genelde Pelagonya, Ovçe Pole ve Kumanova'da yetiştirilir (Doykov-Dimitrov, 2008:42). Makedonya'da pirinç üretimi 3.000 hektarlık alanda gerçekleştirilir. En fazla pirinç üretilen yer Koçana Ovası'dır. Daha sınırlı pirinç üretim alanları,

Ustrumca-Radoviş ve Köprülü Ovası'dır (Markoski, 2009:67). Pirinç tarımı sulamalı olarak yapılır.

Makedonya'da yaygın olarak yetiştirilen diğer tarım ürünleri; tütün, ayçiçeği, pamuk, haşhaş ve şekerpancarıdır. Tütün tarımının en yaygın olarak yapıldığı yerler arasında Pirlepe ve Radoviş yer alır. Makedonya'da genellikle Pelagonya'da yetiştirilen ayçiçeğinden çoğunlukla yağ elde edilir. Pamuk; eskiden beri yetiştirilen bir kültür bitkisidir. Ülkede bilhassa Manastır, Üsküp ve Kumanova'da yetiştirilen pamuğun son yıllarda yetişme sahası çok daralmıştır. Haşhaş genelde İştip yöresinde üretilir. Tıp ve gıda sektöründe kullanılır. 1961'de Manastır'da şeker fabrikasının kurulmasıyla şekerpancarı üretim alanı genişledi (Doykov-Dimitrov, 2008:42, 43; Markoski, 2009:37, 67). Şekerpancarı üretiminin önemli bir kısmı Pelagonya'da, özellikle de Manastır çevresinde gerçekleştirilir.

Makedonya'da tarım alanlarının %12'si sebze üretimine ayrılmıştır. Gevgeli, Valandova, Ustrumca ve Koçana ovalarında seralarda turfanda sebzecilik yapılır. Domates ülkeye 19. yy'da gelmiştir. Domates üretiminin yarısı Gevgeli ve Ustrumca'dan sağlanır. Biber genellikle Ustrumca'da üretilir. Kent ve kasaba pazarlarında kurutulmuş kırmızıbiber öğütülüp acı, tatlı satılır. Ustrumca Ovası'ndaki seralarda bol miktarda salatalık ve biber yetiştirilmektedir. Kavun, karpuz yetiştiriciliği Ustrumca'da yaygındır. Patates; genellikle Polog, Berova, Manastır, Üsküp, Gevgeli ve Ustrumca'da, Soğan ise Üsküp, Kumanova, Polog, Manastır ve Ohri'de yetiştirilir (Doykov-Dimitrov, 2008:44, 45; Markoski, 2009:67).

Ülke meyveleri ile Balkanlarda ün yapmıştır. Makedonya'nın başlıca meyveleri; elma, erik, armut, kiraz, şeftali, kayısı, vişne, ceviz, kestane, çilek, ayva ve muşmula'dır. Akdeniz geçiş ikliminin etkili olduğu yörelerde bilhassa Gevgeli ve Valandova Ovası'nda, Radoviş'te ve Doyran civarlarında nar, incir ve badem yetiştirilir. Makedonya'da yetiştirilen en önemli meyve elmadır. Elma ülkede aşkın ve sağlığın sembolü olarak kabul edilir. Birçok gelenek bu meyve ile ilişkilidir. Yerel masal, türkülerde, halk kültüründe elma işlenir. Resne, Ohri Gölü kıyısında, Polog, Struga, Maleşova, Plasnitsa'da elma bahçeleri yaygındır (Markoski, 2009:68; Doykov-Dimitrov, 2008:45, 46).

Bağcılık kültürü Makedonya'da en eski kültürlerdendir. Ülkede 2006 yılı itibarıyla bağcılık yapılan saha 27.000 ha'dır. Makedonya'daki bağcılık sahası 80.000 ha kadar çıkarılabilir (Doykov-Dimitrov, 2008:46). Makedonya'da üzüm taze olarak tüketilir ya da alkollü ve alkolsüz içeceklerin, sirke ve pekmezin üretiminde hammadde olarak kullanılır. Ülkede bağcılığın yapıldığı üç bölge; Povardarye (Vardar Vadisi), Doğu ve Batı Makedonya Bağlar Bölgesi'dir. Povardarye Bağlar Bölgesi; Negotin, Kavadar ve Demirkapı'daki, Doğu Makedonya Bağlar Bölgesi; Kumanova, Ovçe Pole, Köprülü, Gevgeli, Valandova, Ustrumca ve Radoviş ovalarındaki, Batı Makedonya Bağlar Bölgesi; Manastır, Ohri ve Struga Ovası'ndaki bağlık alanları kapsamaktadır (Markoski, 2009:69).

Gradsko ile Demirkapı arasında yer alan verimli alüvyal topraklara sahip Tikveş Bölgesi, Balkanların en geniş üzüm bağlarına sahip sahalarından biridir

(Doykov-Dimitrov, 2008, Markoski vd.; 2013:405). Tikveş Bölgesinde iklim koşulları bağcılık faaliyeti için oldukça uygundur. En kaliteli üzümler Tikveş bağlarından elde edilir. Kavadar (Foto 150), Negotin ve Demirkapı bölgelerinde en önemli geçim kaynağı bağcılıktır. Tikveş Bölgesi'nde Kavadar'da 8.000 ha, Negotin'de 3.000 ha olmak üzere toplam 11.000 hektar alan üzüm bağlarına ayrılmıştır (Macedonia, 2011:206). Makedonya'nın en meşhur şarapları Tikveş Bölgesindeki üzüm bağlarının üzümlerinden üretilir. En tanınmış şarap mahzenleri; Kavadar'da Tikveş, Negotin'de Povardarye ve Gevgeli'de Vinoyug'tur (Markoski vd., 2013:15; Markoski, 2009:69). Kavadar'ın en önemli ihracat ürünü şaraptır. Avrupa'nın birçok ülkesine ihraç edilen Makedonya şarapları Avrupalıların tercih ettiği şarapların başında gelir. Kavadar'da üzüm hasat festivali düzenlenir. Ülkedeki bağlık alanlara turistik turlar düzenlenerek, turistlere şarap tattırılır. Demirkapı'da yöresel şarap ve geleneksel Makedon yemeklerinin servis edildiği oteller (Foto 151) bulunmaktadır.

Makedonya'da hayvancılık kırsal kesimin önemli bir geçim kaynağıdır. Ülkede başlıca hayvancılık faaliyetlerini; koyun ve sığır besiciliği, domuz yetiştiriciliği, tavukçuluk ve arıcılık oluşturmaktadır (Markoski, 2009). Ülkede küçükbaş hayvanlardan en çok koyun yetiştirilir. Koyun yetiştiriciliği ülkenin hemen her yerinde yapılmakla birlikte, özellikle dağlık ve engebeli yörelerde yaygın faaliyettir. Koyun yetiştiriciliği hâlâ ekstansif ve yarı göçebe özelliğe sahiptir. Koyunlar nisan-ekim arasında yüksek dağlık alanların otlaklarında özellikle; Bistra, Şar Dağı, Stogova, Baba ve Pelister, Mokra, Osogova ve Maleşova Dağlarında otlatılır (Markoski, 2009:70). Ülkede 2011 yılı itibarıyla toplam koyun sayısı 767.000'dir (Macedonia in Figures, 2012). Bu koyunların 1/3'ü merinos cinsindendir. Koyun sütü ile Berova, Mariova, Kruşova, Kalkandelen ve Manastır'da lezzetli peynirler üretilir. Süt ürünlerinin en tanınmış olanları Berova, Mariova ve Kruşova peyniri ile Galiçnik ve Şar kaşarıdır. Yetiştirilen bir diğer küçükbaş hayvan türü keçidir. Keçiler ormana zarar verdiğinden 1947'de kanun çıkarıldı ve sayıları azaltıldı. Ülkede 2006'da toplam keçi sayısı 63.000'dir (Markoski, 2009:71; Doykov-Dimitrov, 2008:47).

Büyükbaş hayvancılık faaliyeti ülkede önemli bir geçim kaynağıdır. Makedonya'da sığır sayısı 1980'de 382.000 iken 2011'de 265.000'e düşmüştür (Macedonia in Figures, 2012; Stojmilov, 2011:413). Sığırların bir kısmı hâlâ ekstansif, geleneksel yöntemle küçük ahır gibi yerlerde, diğer kısmı inek çiftliklerinde modern yöntemlerle yetiştirilmektedir. Makedonya'da genellikle çiftliklerde modern yöntemlerle domuz yetiştirilir. Ülkenin hemen her yerinde domuz çiftlikleri vardır (Markoski, 2009:70, 71). Domuz sayısı her geçen gün artmaktadır. 1970'de 106.000 olan domuz sayısı, yeni kurulan domuz çiftlikleri ile 2006'da 167.000'e, 2011'de 196.000'e çıkmıştır (Macedonia in Figures, 2012; Doykov-Dimitrov, 2008:47).

Makedonya'da günümüzde kümes hayvanları genellikle modern tavuk çiftliklerinde yetiştirilmektedir. Kümes hayvancılığının %90'ı tavuk üretimine dayanır. Kümes hayvancılığına ilişkin en büyük çiftlikler Üsküp, Kalkandelen, Manastır ve Negotin'de yer alır. İpekböcekçiliği faaliyeti; dut ağaçlarının bulunduğu Gevgeli, Valandova, Ustrumca ve Koçana'da yapılır. Üretim miktarı düşüktür (Markoski, 2009:71; Doykov-Dimitrov, 2008:47, 48).

Denize kıyısı olmayan Makedonya'da tatlı su balıkçılığı yapılır. Göl, baraj ve derelerde genellikle alabalık ve sazan avlanır. Ohri Gölü'nde alabalık, yılan balığı ve paşita balığı, balık açısından en zengin göl olan Doyran Gölü'nde alabalık ve sazan, Prespa Gölü'nde sazan balığı, atbalığı ve Kaliforniya alabalığı avlanır. Makedonya'da balık avlanan başlıca yapay göller; Tikveş, Debre, Globocicko, Mavrova, Berova, Kalimanci ve Matka Gölü'dür. Ülkede balık bakımından zengin olan akarsular; Vardar, Treska, Radika, Kara Irmak, Bregalnica, Babuna, Pcinja ve Kara Drim'dir. Ülkede balık yetiştirme havuzlarında çeşitli balık türleri yetiştirilir (Doykov-Dimitrov, 2008; Markoski, 2009).

2.4.2. Madenler ve Enerji Kaynakları

Makedonya, maden yatakları bakımından nispeten zengin bir ülkedir. Ülkenin belli başlı madenleri; demir, kurşun, çinko, bakır, altın, gümüş, antimon, mangan, nikel, kaolen, krom, manganez ve asbestdir.

Osogova Dağları, Taymiş, Radoviş, Demirkapı, Demirhisar, Kırçova, Gostivar, Debre, Ohri ve Pehçevo'da demir yatakları, Buçim'de (Radoviş) zengin bakır madeni yatakları bulunmaktadır. Sasa, Dobrova, Toranica'da, Osogova Dağları'nda ve çevresinde (Probiştip, Makedonski Kamenitsa, Kratova ve Eğri Palanka'da), Köprülü'de, Pehçova'da, Kozhuf Dağı'nda kurşun ve çinko yatakları mevcuttur. Radoviş'de altın ve gümüş, Kratova'da gümüş yatakları, Kavadar'da antimon, Gevgeli ve Doyran'da mangan, Köprülü ve Kavadar'da nikel, Köprülü, Kırçova, Ohri, Üsküp, Resne, Ustrumca, Demirhisar'da kaolen, Batı Makedonya'daki dağlık alanlarda krom, manganez yatakları vardır. Asbest; Sveti Nikole, Kumanova, Ohri, Kırçova, Kalkandelen ve Tikveş'ten çıkarılır (Doykov-Dimitrov, 2008; Mitovska vd.; 2010). Ülkenin mermer ocakları bakımından en zengin yerleşmesi Pirlepe'dir. Pirlepe kenti, mermer kenti olarak bilinir. Makedonya'da diğer önemli mermer yataklarının bulunduğu yerler; Kırçova, Gostivar, Kavadar, Tikveş, Kalkandelen ve Sveti Nikole'dir (Doykov-Dimitrov, 2008:54).

Ülkede doğalgaz ve petrol yatağı yoktur. Doğal gaz genellikle Rusya'dan satın alınır. Rusya-Ukrayna-Romanya-Bulgaristan'dan üzerinden gelen boru hattı aracılığıyla doğal gaz gereksinimi karşılanır. Bu boru hattı ülkede Eğri Palanka-Üsküp arasında uzanır. 2002'de faaliyete geçen ana petrol boru hattı, 214 km uzunluğa sahip Selanik-Üsküp arasındaki hattır. Bu hattın 150 km'si Makedonya'da, geri kalanı Yunanistan'ın sınırları içerisinde uzanır. Bu boru hattından gelen petrol Üsküp'te rafine edilir (Doykov-Dimitrov, 2008:50, 58).

Makedonya'da elektrik enerjisi üretiminde linyit ve su gücü kullanılır (Doykov-Dimitrov, 2008:51). Ülkedeki arazinin bir bölümü faylarla parçalanarak çökmüştür. Göllerle kaplanan bu sahalarda 3. jeolojik zamanda linyit oluşmuştur (Atalay, 2000:67, Atalay, 2013:64). Ülkede linyitin önemli bir kısmı Pelagonya'dan çıkarılır (Doykov-Dimitrov, 2008). Ülkenin en önemli linyit havzaları; Manastır yakınlarında Suvodol, Negotin ve Brod, Kırçova yakınlarında Oslomey, Berova civarlarında Ratevski Şirini, Struga çevresindeki Piskupştina'da yer alır. Önemli linyit yataklarının bulunduğu yerlerin yakınında

Manastır'da Bitola 1, 2, 3 ve Kırçova yakınlarında Oslomey termik santralleri vardır (Markoski, 2009:76). Makedonya'da 2006'da elektriğin %62'si termik santrallerde, %20'si 15 hidroelektrik santralde üretilmiştir. Geriye kalan %18'lik kısım ithal edilmiştir. Elektrik genellikle Bulgaristan'dan satın alınmaktadır (Doykov-Dimitrov, 2008:51).

2.4.3. Sanayi

Makedonya sanayi faaliyetleri açısından az gelişmiş bir ülkedir. Ülke gelirinin %30'u sanayi sektöründen sağlanmaktadır. Sanayi faaliyetleri daha çok Üsküp çevresinde ve Vardar Vadisi'nde yoğunlaşmıştır. Ülkede en çok sanayi işletmesine sahip yerleşmeler; Üsküp, Pirlepe ve Manastır'dır. Sanayi kolları arasında çelik üretimi, kimya sanayi, dokumacılık, gıda sanayii, metalurji, tütün işlenmesi, ilaç, porselen, çimento, mobilya üretimi ve çinicilik önde gelir (Gözenç, 1995:113, Atalay, 2013:64, Güney, 2006:95, Doykov-Dimitrov, 2008).

Üsküp'te demir-çelik fabrikası, Kumanova ve Ohri'de profil ve çelik boru fabrikaları vardır. Üsküp'te yoğunlaşmış olan imalat sektörü çelik üretimi, kimya sanayii ve dokumacılığa dayanır. Köprülü'de porselen üretim tesisleri, Ustrumca'da cam, porselen işletmesi vardır (Doykov-Dimitrov, 2008:20, 21). Kurşun ve çinko madenlerinin eritilme işlemi Köprülü'deki Topolnica fabrikasında yapılmaktadır. Makine sanayine ilişkin tesisler Üsküp, Köprülü, Kavadar, Ohri, Ustrumca ve Vinica'da bulunmaktadır. Üsküp ve Radoviş'te ilaç fabrikaları, Köprülü'de suni gübre, Üsküp'te suni iplik ve plastik, Struga ve Ohri'de plastik üretim tesisleri vardır (Markoski, 2009).

Makedonya'da en önemli sanayi kollarından biri gıda sanayidir. Un ve un mamulleri sanayisi Üsküp, Manastır ve Pirlepe'de gelişmiştir (Markoski, 2009:85). Koçana, İştip, Ustrumca ve Köprülü'de çeltik fabrikaları bulunmaktadır. Manastır'da 1 adet şeker fabrikası vardır. Şeker yetmediği için ithal edilmektedir. Başta Üsküp olmak üzere Manastır, Pirlepe, Resne, İştip ve Kalkandelen'de çikolata, bisküvi, kek ve gofret üreten fabrikalar vardır. Ayçiçeği yağı üretim tesisleri; Köprülü, Sveti Nikole, Ustrumca ve İştip'tedir. En önemli et işleme tesisleri; Üsküp, Manastır, Kumanova, İştip, Ustrumca ve Gostivar'da yer alır. Süt işletmelerinde beyaz peynir, kaşar peyniri ve diğer ürünler üretilir. Bunların çoğu Üsküp, Manastır, Kalkandelen ve Pirlepe'de yer alır. Meyve-sebze işleyen, konserve üreten tesislerin çoğu Üsküp, Kalkandelen, Ohri, Resne, Pirlepe, Gevgeli, Negotin, Ustrumca, İştip ve Sveti Nikole'de yer alır (Doykov-Dimitrov, 2008:55).

Makedonya'da önemli miktarda alkollü içki üretilir. İçkiler içerisinde en fazla üretileni şarap ve rakıdır. Büyük içki üretim merkezlerinin, şarap üretimi ve mahzenlerinin bulunduğu yerler; Kavadar, Negotin, Köprülü, Gevgeli, Ohri, Manastır, Ustrumca, Demirkapı ve Valandova'dır (Doykov-Dimitrov, 2008:55). 1885'de kurulan Tikveş Şaraphanesi Makedonya'nın en eski şaraphanesidir. Burada yılda 45 milyon litreden daha fazla şarap üretilir (Wine Regions In Macedonia). 1924'de Üsküp ve Pirlepe'de bira fabrikaları üretime başladı. Alkolsüz içecek fabrikaları; Üsküp, Resne, Manastır, Pirlepe, Kavadar ve Ustrumca'da yer alır. 1873'de Pirlepe ve Gevgeli'de tütün fabrikaları açıldı. En

büyük sigara fabrikası Pirlepe'dedir. Diğerleri ise Üsküp ve Kumanova'dadır (Doykov-Dimitrov, 2008:55, 56).

Makedonya'da tekstil endüstrisi genellikle pamuk, yün, keten, iplik ve işlenmiş tekstil ürünleri üretimini kapsar. Tanınmış tekstil fabrikaları; Kalkandelen, Ohri, Struga ve İştip'te yer alır. İştip, Kalkandelen, Köprülü, Ohri ve Manastır'da pamuklu dokuma fabrikaları vardır. İştip, 70 küçük tekstil işletmesine sahip olduğundan dolayı Makedonya'nın Manchester'i olarak bilinir. Hazır giyim fabrika ve atölyeleri; İştip, Kumanova, Kalkandelen, Manastır ve Ustrumca'da bulunmaktadır. Üsküp, Manastır, Kumanova, İştip, Ohri ve Pirlepe'de ayakkabı, çanta ve terlik fabrikaları vardır (Markoski, 2009:84; Doykov-Dimitrov, 2008:54, 55).

Üsküp'te çimento fabrikası, ayrıca Üsküp, Köprülü, Vinica, Negotin ve Manastır'da tuğla fabrikaları vardır (Markoski, 2009). Makedonya'da çıkarılan mermerin bir kısmı ihraç edilir. İnşaat şirketlerinin en yaygın olduğu yerleşim birimi Üsküp'tür (Doykov-Dimitrov, 2008:21, 54).

Ülkedeki ormanlardan yakacak ve kereste temin edilmektedir. Koçana ve Üsküp'te selüloz ve kâğıt fabrikası vardır. Üsküp, Koçana, Pirlepe, Pehçova, Kruşova, Kırçova, Kalkandelen, Kumanova, Berova, Struga, Radoviş, Gostivar, Makedonski Brod ve Eğri Palanka'da orman ürünlerini işleyen tesisler bulunmaktadır (Doykov-Dimitrov, 2008:53).

2.4.4. Ulaşım

Makedonya doğal özellikleri yanı sıra elverişli coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca pek çok halkların ve medeniyetlerin ilgisini çekmiştir. Geçmişten günümüze ülke arazisinden önemli yollar geçirilmiştir. Romalılar döneminde Roma-İstanbul bağlantısını sağlayan ana yol güzergâhlarından biri olan Via Egnatia yolu ülke arazisinden geçmekteydi. Via Egnatia yolu Apenin Yarımadası'nı Asya'ya bağlayan en kısa yol olup, bu yol Roma'yı, Adriyatik Denizi, Durres, Elbasan, Kafasan, Heraklia, Selanik üzerinden İstanbul'a bağlıyordu (Doykov-Dimitrov, 2008).

Makedonya, Balkan devletlerini birbirine bağlayan önemli yolların kavşağında yer alır (Mitovska vd.; 2010:14). Ülke arazisi Balkanların kuzeyinde yer alan Zagreb ve Belgrat'ı, doğuda Sofya ve Burgaz'a, batıda Tiran ve Durres'e, güneyde Selanik ve Igoumenitsa'ya bağlayan yollar üzerinde yer almaktadır. Makedonya iki ana ulaşım koridoru üzerinde yer alır. Biri kuzeyde Sırbistan ile güneyde Yunanistan arasında uzanan 10. Koridor (E-75), diğeri Bulgaristan ile Arnavutluk arasında uzanan 8. Koridordur. Makedonya'da ulaşım güzergâhları (Harita 6) genellikle büyük nehirlerin vadilerini takip etmektedir. Uluslararası E-75 karayolu Makedonya'nın sınırları içerisinde genellikle Vardar Nehri Vadisi'ni izlemektedir. Bu vadiyi izleyen karayolu ve demiryolu Üsküp'ü; Köprülü, Negotin, Gevgeli'yi izleyerek Selanik'e yani Ege sahiline bağlar. Makedonya'nın diğer önemli karayolu güzergâhı; Üsküp'ü Kalkandelen-Gostivar-Kırçova-Ohri üzerinden Manastır'a bağlayan E-65 karayoludur. Bu güzergâhın Debre, Struga ve Makedonski Brod'a uzanan

bağlantı yolları vardır. Ülkedeki diğer önemli karayolu güzergâhlarını; Köprülü-Pirlepe-Manastır ve Üsküp-İştip-Radoviş-Ustrumca karayolları oluşturmaktadır

Makedonya Cumhuriyeti'nde 2006 yılı verilerine göre toplam 12.522 km uzunluğundaki karayolunun yaklaşık yarısı (6.595 km'si) asfaltlanmış durumdadır. Otoyolların uzunluğu sadece 192 km'dir. Üsküp'ten güneye ve Gostivar'a doğru uzanan bu otoyollardan geçiş ücretlidir (Foto 152). Makedonya'da ulaşım daha çok karayolu ile sağlanır. Ülkede 300.000 otomobil, 21.000 kamyon ve 2.500 otobüs vardır. Şehirlerde otobüs terminalleri mevcuttur (Doykov-Dimitrov, 2008:57). Makedonya'dan diğer Balkan, Orta ve Batı Avrupa ülkelerine otobüs seferleri düzenlenir. Üsküp'ten sefer yapılan yerler arasında; İstanbul, Belgrat, Sofya, Zagreb, Pula, Ljubljana, Selanik, Münih, Bonn, Düsseldorf, Stuttgart, Dortmund, Frankfurt, Bern, Essen, Viyana, Zürih, Malmö ve Göteborg yer alır. Makedonya'dan İstanbul'a senenin her günü kara ve havayolu ile ulaşmak mümkündür. Şehirlerarası otobüslerle Üsküp-İstanbul arası sınır beklemeleri dâhil seyahat süresi genellikle 12-14 saattir. Avrupa ülkelerinden karayolu ile geliş-gidiş yapan gurbetçi Türk vatandaşları genellikle Bulgaristan üzerinden ülkemize seyahat etmektedir. Gurbetçiler bu yola alternatif olarak Sırbistan'ın Niş kentini geçip, Makedonya'nın Tabanovce sınır kapısından girerek, Kumanova-Üsküp-Köprülü-Negotin-Demirkapı-Gevgeli üzerinden Bogorodica sınır kapısından çıkış yaptıktan sonra Selanik üzerinden İpsala'dan Türkiye'ye giriş yapmaktadır. Bu güzergâhın önemli bir bölümü otoyoldur. Bu güzergâhın Makedonya sınırları içerisinde kalan kesiminin toplam uzunluğu 220 km'dir. Ana ulaşım güzergâhları dışında Makedonya'nın karayolları genellikle gidiş-gelişli ve nispeten dardır. Engebeli bir ülke olduğundan çoğu yerde yollar dönemeçlidir. Yollarda sık sık heyelanlar yaşanmaktadır.

Makedonya'da 1873 yılında ilk demiryolu hattı olan Üsküp-Selanik demiryolu hattı faaliyete geçti. Bu hat 1889'da kuzeye doğru devam ederek Belgrat'a bağlandı. 1894'de Selanik ile Manastır arasında demiryolu bağlantısı sağlandı. 1919'da Üsküp-Kalkandelen-Gostivar demiryolu hattı hizmete girdi. Bu hat 1920'de Kırçova'ya, 1921'de Ohri ve Struga'ya ulaştı. 1924'de Köprülü-İştip demiryolu bağlantısı bitirildi. Ardından bu hattın Koçana ile bağlantısı sağlandı. 1931'de Manastır-Pirlepe demiryolu hattı döşendi. Bu hat 1936'da Köprülü'ye kadar uzatıldı. Kırçova-Ohri demiryolu hattı daha sonra sökülmüştür (Doykov-Dimitrov, 2008:57,58). Makedonya'da günümüzde demiryolu hattının toplam uzunluğu 925 km'dir. Ülkede 124 tren garı vardır (State Statistical Office of The Republic of Macedonia, 2012). Ana güzergâh olan Kumanova-Üsküp-Gevgeli hattının uzunluğu 223 km olup, elektrikli hattır (Doykov-Dimitrov, 2008:58).

Ülkede demiryollarının kavşak noktaları Üsküp ve Köprülü'dür. Ülkedeki ana demiryolu güzergâhlarını; Tabanovce-Kumanova-Üsküp-Köprülü-Gevgeli hattı, Üsküp-Kalkandelen-Gostiva-Kırçova hattı, Üsküp-Köprülü-Pirlepe-Manastır hattı, Üsküp-Köprülü-İştip-Koçana hattı oluşturur. Uluslar arası Ljubljana-Belgrad-Selanik-Atina ve Budapeşte-Belgrad-Selanik-Atina demiryolu hattı Üsküp'ten geçer. Kuzeybatıda Volkovo yoluyla Üsküp ile Kosova arasında demiryolu bağlantısı sağlanmıştır.

Makedonya'nın kara sınır komşuları Sırbistan ve Yunanistan ile demiryolu bağlantısı olmasına rağmen Bulgaristan ve Arnavutluk ile yoktur. Durres-Üsküp-Sofya demiryolunun yapımı Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan arasındaki bağlantıyı güçlendirecektir. Böylece Adriyatik limanları ile Varna ve Burgaz limanları arasında bağlantı kurulacaktır. Yunanistan, kendi yollarının önem kaybetmesinden endişe duyduğundan Makedonya'nın Bulgaristan ve Arnavutluk ile ulaşım bağlantılarını kuvvetlendirmesini istememektedir (Doykov-Dimitrov, 2008:6). Makedonya merkezli Adriyatik'i Karadeniz'e bağlayan modern bir karayolunun ve demiryolunun yapımına gereksinim vardır.

Denize kıyısı olmayan Makedonya'da havayolu ulaşımı önem taşımaktadır (Güney, 2006:95). 2006 yılında Üsküp şehir merkezine 23 km mesafede, yıllık 4 milyon yolcu kapasitesine sahip "Üsküp Büyük İskender Havalimanı (Skopje Alexander the Great Airport)" hizmete girdi (Doykov-Dimitrov, 2008). Diğer önemli havaalanı ülkenin en önemli turizm merkezi olan Ohri'ye 9 km mesafedeki "Ohrid St. Paul the Apostole" Havaalanıdır. Her iki havaalanı bir Türk firması tarafından 2030 yılına kadar işletilecektir. Türkiye'den Üsküp'e yılın hemen her günü havayolu ile ulaşmak mümkündür.

Ülkede su taşımacılığı gelişmemiştir. Makedonya'nın göllerinde askeri devriye, turistik ve eğlence amaçlı yapılan su ulaşımının ekonomik açıdan önemi azdır (Markoski, 2009: 91).

2.4.5. Turizm

Turizm, Makedonya'nın ulusal ekonomisine katkı sağlayan önemli bir ekonomik faaliyettir. Makedonya Cumhuriyeti; doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklere sahiptir.

2.4.5.1. Doğal Çekicilikler

Makedonya'nın başlıca doğal çekiciliklerini göller, dağlar, milli parklar ve kaplıcalar oluşturmaktadır.

Göller: Makedonya'da yerli ve yabancı turistlerin en çok ilgi gösterdiği yerler göller ve çevresidir. Ülkenin en önemli turistik alanları; Ohri, Doyran, Prespa gölleri ve çevreleridir.

Ohri Gölü çevresi Makedonya'nın en önemli turist çeken sahasıdır. Ohri Gölü kıyısında Makedonya'nın Ohri ve Struga yerleşmeleri ile çok sayıda turistik kırsal yerleşme mevcuttur. Gölde tekne ve botlarla ulaşım sağlanır. Ohri Gölü su sporları etkinliklerine ve özellikle dalışa uygundur. Ohri Gölü kıyısında turistik öneme sahip kumsallı plajlar; Ohri, Garista, Sveti Stefan, Eleşnets, Lagadin, Postani, Gradiste, Trapijitsa, Ljubanitsa, Sv Naum, Struga, Evrotel, Kalitsa ve Radozda plajlarıdır.

Prespa Gölü kendisini çevreleyen Galiçica ve Pelister milli parkları ile birlikte olağanüstü bir doğal güzelliğe sahiptir. Göl; temiz suyu, kaliteli, kumlu plajları ile yüzme ve güneşlenme düşkünlerine oldukça uygun ortamlar sunar. Göl kıyısında oteller ve kamping alanları mevcuttur. Göl kıyısında yer alan Otesevo, Stenje, Pretor, Konjsko, Asamati, Nakolec, Slivnica, Dolno Dupeni

köyleri sakin ortamları ve sundukları konaklama imkânlarıyla birer turistik merkez haline dönüşmüştür.

Doyran Gölü kıyısındaki Eski Doyran'da (Foto 153) birçok turistik tesis mevcuttur. Doyran Gölü ve çevresi; uygun iklim koşulları, temiz ve nispeten sıcak suyu, plajları (Foto 154), turistik tesisleri ile tüm sezonlarda binlerce turisti ağırlamaktadır.

Ülkede turistik öneme sahip diğer göller, Mavrovo Gölü ve Berova Gölü'dür. Mavrova Milli Parkı sınırları içerisinde yer alan Mavrova Gölü, Bistra Dağı'nın nefis manzaralar sunan ormanlık alanları ile çevrilidir. Mavrova Gölü ve çevresi; doğa yürüyüşü, kamp yapma, balık avlama, yüzme, botla gezinti, yelken sporu için mükemmel bir ortam sunar. Göldeki en etkileyici manzaralardan biri göl suları altında kalan St. Nikola Kilisesi'dir (Foto 155). Göl kıyısında konaklama tesisleri bulunmaktadır.

Berova'ya 6 km mesafedeki Berova (Ratevo) Gölü kıyısı ve çevresinde kayın, çam ormanları ve zengin çayırlık alanlar mevcuttur. Göl çevresi rekreasyon faaliyetleri için ideal bir ortam sunmaktadır. Göl çevresinde kiralık villalar, bungalovlar, restoranlar, piknik ve spor alanları mevcuttur. Ayrıca gölde olta balıkçılığı da yapılır.

Dağlar: Makedonya'nın dağlık alanlarında çok sayıda kış sporu ve dağ turizm merkezleri bulunmaktadır. Kış spor merkezleri; konaklama ve rekreasyon üniteleri, kayak pistleri, teleferik ve telesiyej sistemleri ile donatılmıştır.

Kış ve dağ turizm merkezlerinin en önemlileri; Şar Dağı'nda Popova Sapka, Lesnitsa, Lugoten (Ljuboten), Bistra Dağı'nda Mavrova, Osogova Dağı'nda Ponikva, Baba Dağı'nda (Pelister) Nijepole, Strejevo ve Kopanki, Buşava Dağı'nda Kruşova, Maleşova Dağı'nda Suvilak, Plaçkovica'da Turtel, Kojuf Dağı'nda Kojuf'dur. Popova Sapka'da, Mavrova'da, Kojuf'da, Kruşova'da ve Pelister'de kayak pistleri mevcuttur. Ülkede kayak pistlerinin uzunluğu toplam 111 km'dir (Mitovska vd.; 2010:39; Doykov-Dimitrov, 2008:60, Markoski, 2009).

Kalkandelen yakınlarında Şar Dağlarında yer alan Popova Sapka (anlamı Papaz'ın Şapkası) Kayak Merkezi Makedonya'nın en çok ziyaret edilen ve en önemli kış destinasyonlarından biridir. Kalkandelen'e 18 km, Üsküp'e 50 km, Üsküp havaalanına 70 km mesafededir. Kayak merkezine Kalkandelen'den karayoluyla ya da teleferikle (6589 m uzunluğunda) ulaşılır. Popova Sapka'da yükselti 1.780 m olup, yıllık ortalama sıcaklık 4,6°C'dir. Zemin ortalama 200 gün karla kaplı olup, bütün kayak disiplinleri için uygun şartlara sahiptir. Kayak pistlerinin toplam uzunluğu 20 km'dir (Macedonia, 2011; Marinoski-Korunovski, 2008:23; Markoski vd., 2013:159, 178). Popova Sapka'da turistlerin konaklamaları için çok sayıda otel ve dağ evi mevcuttur. Yıl boyunca özellikle hafta sonları bir yoğunluk yaşanır.

Makedonya'nın batısında Mavrova'daki Zare Lazarevski Kayak Merkezi ve konaklama tesisleri, Bistra Dağı'nın yamaçlarında Mavrova yerleşmesinin yakınlarında yer alır. Mükemmel kayın ormanları içerisinde kış sporları yapılır (Markoski vd., 2013:200). Kayak merkezi çevresinde yazın tırmanma, yürüyüş ve bisiklet sporu için uygun ortamlar mevcuttur.

Makedonya'nın güneyinde Yunanistan sınırında yer alan Kojuf Dağı; yüksek rakımı, birkaç ay karla kaplı ormanlık alanları, hidrografik özellikleri, dağ havası, zengin flora ve faunası ile yürüyüş, ata binme, dağ bisikleti, tırmanma, avcılık, kış sporları ve diğer rekreasyonal etkinlikler için uygun bir ortam oluşturmaktadır (Macedonia, 2011:215). Kojuf Dağı'nda 2008'de ülkenin en yeni ve en modern kayak merkezi inşa edilmiştir (Markoski vd.; 2013:441).

Milli Parklar: Makedonya'da Galiçica, Pelister ve Mavrova milli parkları yer alır. 22.750 hektarlık bir alana yayılan Galiçica Milli Parkı, Makedonya'nın güneybatısında aynı isimle anılan Galiçica Dağı'nda yer alır. Makedonya'nın en önemli turistik bölgesi olan Ohri Gölü ile Prespa Gölü arasında yer alan Galiçica Milli Parkı ülkenin ikinci büyük ulusal parkıdır (Pavlovski-Pavlovski, 2005:117). Zengin endemik flora ve faunası ile 1958'de milli park ilan edilmiştir (Ohrid, 2011:20). Milli park 41 ağaç ve 40 çalı türüne sahip olup, 11 bitki türü milli parka özgüdür (Markoski vd., 2013:289). Kolayca erişimin sağlanabildiği milli park Ohri'ye vasıta ile 15 dakika mesafededir. Parkta Magaro Zirvesi'nden (2.254 m) gün batımında Ohri ve Prespa göllerine ait nefis manzaralar izlenebilir (Ohrid, 2011:20). Milli parkın en çok ziyaret edilen yeri Sv. Naum Manastırı ve Sv. Naum kaynağıdır. Galiçica'da göl manzaraları eşliğinde yamaç paraşütü etkinliği yapılmaktadır.

Pelister Milli Parkı, Makedonya Cumhuriyeti'nin güneybatısında Baba Dağı'nda yer alır. 12.500 hektarlık bir alanı kapsayan milli park Manastır'a 15 km, Ohri'ye 65 km mesafededir. 1948 yılında ülkenin koruma altına alınan ilk doğa zenginliğini oluşturur. Milli parkta 2.000 m'den yüksek çok sayıda zirve mevcuttur. En yüksek zirve 2.601 m rakımlı Pelister Zirvesi'dir. Milli parkta dağ iklimi hüküm sürmekte olup, kışlar uzun ve soğuk, yazlar kısa ve serindir. Milli park nefis çam ormanları ile örtülüdür. Milli parkın yüksek kesimlerinde alpin çayırlar yaygındır. Parkta Pelisterin gözleri olarak bilinen Büyük Göl ve Küçük Göl isimli 2 glasyal göl yer alır. Pelister Milli Parkı'nda çok sayıda endemik tür bulunmaktadır. Bu türler içerisinde en çok dikkat çekeni Tersiyer'den kalma Molika Çamı (Pinus Peuce)'dır. Bu çam 1.000 m ila 2.200 m'ler arasında yayılım göstermiştir. Milli park önemli bir yaban hayvanı yaşam sahasıdır. Milli parkta 15 sürüngen, 91 kuş, 35 memeli türü tespit edilmiştir. Milli parkta turistlerin konaklayabileceği dağ evleri ve oteller mevcuttur.

Makedonya'nın en geniş (73.088 ha) milli parkı olan Mavrova Milli Parkı (Foto 156), ülkenin kuzeybatısında yer alır. Mavrova, 1949 yılında milli park ilan edilmiştir. Radika Deresi Havzası'nda yer alan milli park Korab Dağlarını, Bistra Dağı'nın batı ve merkezi kısmını, Şar Dağlarının güney kesimini kapsar. Milli parkta 2.000 m'den yüksek 52 zirve varolup, bunların en yüksekte olanı ülkenin de en yüksek yeri olan 2.764 m yükseltiye sahip Golem Korab zirvesidir. Radika Deresi Vadisi'nde kanyonlar ve şelaleler vardır. Milli parkta mağaralar ve glasyal göller bulunmaktadır. Milli parktaki 1.000'den fazla bitki türünün 100'ü endemiktir. Mavrova önemli bir yaban hayvanı yaşam sahasıdır. 140 kuş türü, 12 sürüngen, 38 memeli türü yaşamaktadır. Başkente 95 km mesafede olan milli parkta yaz, kış ziyaretçiler eksik olmaz. Ülkedeki yapay göller arasında en turistik olanı milli parkta yer alan Mavrova Gölü'dür. Gölün çevresine ikinci evler, dağ evleri ve oteller (Foto 157, 158) inşa edilmiştir. Milli

park sınırları içerisinde Radika Deresi Vadisi'nde olağanüstü bir doğal ortamda 1020 yılında St. Jovan Bigorski Manastırı inşa edilmiştir. Ülkenin en önemli kırsal turizm mekânlarından biri olan Galiçnik Köyü milli parkın sınırları içerisinde yer alır. Milli parkta yürüyüş, dağcılık ve dağ bisikleti gibi etkinliklerin yapılabileceği uygun alanlar mevcuttur.

Kaplıcalar: Makedonya'nın en önemli termal turizm tesisleri; Üsküp, Kumanova, Debre, İştip, Koçana, Ustrumca ve Gevgeli'de yer almaktadır. Bu tesislerden yılda 300.000 kişi yararlanmaktadır (Doykov-Dimitrov, 2008:60).

2.4.5.2. Tarihi Çekicilikler

Makedonya'nın başlıca tarihi çekiciliklerini antik yerleşmeler, Ortodoks manastır ve kiliseleri, Osmanlı döneminden kalma ata yadigârı çok sayıda cami, han, hamam, saat kulesi ve köprüler oluşturmaktadır.

Antik Yerleşmeler: Makedonya'da turistik öneme sahip başlıca antik yerleşmeler; Stobi (Demirkapı), Heraklea Linkestis (Manastır), Bargala (İştip), Skupi (Üsküp), Vardarski Rid (Gevgeli) ve Lihnidos (Ohri)'dur (Mitovska vd.; 2010:72). Bu antik kentlerde arkeolojik çalışmalar neticesinde elde edilen eserler Makedonya müzelerinde korunmaktadır.

Stobi antik yerleşmesi, Vardar ve Morava nehirleri boyunca uzanan tarih öncesi çağlardan bu yana Singidunum (modern Belgrat) ile Selanik'i birbirine bağlayan en eski ulaşım güzergâhlarından biri üzerinde yer alıyordu. Bu antik kent Tuna ile Ege Denizi arasında en meşhur arkeolojik yerleşmelerden biridir. Stobi arkeolojik yerleşmesi, Makedonya'nın merkezinde Üsküp-Gevgeli otobanının (E-75) kenarında yer alır. Üsküp'e 80 km ve Makedonya-Yunanistan sınırına 85 km mesafededir. Stobi'nin tarihi gelişimi M.Ö. 6.-7. yy'a dayanır. Arkeolojik verilere göre şehir Helenistik dönemde inşa edilmiş, Roma döneminde parlamıştır. Stobi, Antik dönemde ve Roma döneminde önemli bir yönetim, kültür, ticaret, ulaşım, dini ve askeri merkezdi (Stobi Arkeological Site Broşürü; Macedonia Guide). Stobi, Roma kültürü, Roma dönemine özgü kent kalıntılarıyla çok zengindir. Stobi sadece Romalıların seferleri için değil, ticari açıdan da büyük öneme sahipti. Bu kentin kendine ait darphanesi de vardı (Acievski vd; 2011:95). Stobi antik kentinde tiyatro, kilise, saray, sokak, çeşme (Foto 159) ve hamam kalıntıları (Foto 160) vardır.

Heraklea Linkestis (Heraclea Lyncestis); Manastır'a 2 km mesafede en meşhur Makedon antik kentlerinden biridir. Antik kent, Via Egnatia yolu üzerinde önemli bir askeri, stratejik merkezdi. Heraklea (Foto 161), M.Ö. 4.yy'ın ortasında Makedon Kralı II. Philip tarafından kurulmuştur. Heraklea M.Ö. 168 yılında Roma egemenliğine girdi. 6. yy'ın sonunda önemini yitirmeye başladı (Markoski vd., 2013:343). Bu antik şehir; sütunlu giriş, antik tiyatro, hamam ve bazilikalar gibi Roma kültürüne ait birçok anıta sahiptir. Heraklea'da Hıristiyanlığa ilişkin görseller içeren çok sayıda mozaiklerin (Foto 162) yanında Roma ile erken Hıristiyan dönemine ait yazılar, mezar taşları ve kabartmalar bulunmuştur (Pavlovski-Pavlovski, 2005:112,113).

Bargala antik kenti (Foto 163), İştip'in 12 km kuzeydoğusunda yer alır. Şehir, Roma döneminde IV. ve V. yy'da güçlü bir askeri, iktisadi, kültürel ve dini merkez haline gelmiştir (Pavlovski-Pavlovski, 2005:114). Bargala, 4.-6.

yy'lar arasında inşa edilen etrafı 2 m'den daha kalın surlarla çevrili bir kale yerleşmesiydi. Şehir, Romalılar tarafından askeri bir kamp yeri olarak inşa edilmiştir. Sonra sivil bir yerleşme haline dönüştürülmüş ve Bregalnica'daki ilk Hıristiyan dini merkezlerden biri haline gelmiştir. 5.yy'da bilhassa I.Justinian zamanında önemli ölçüde gelişme göstermiştir. 6. yy'da Avar ve Slavların saldırılarıyla tahrip olmuştur (Markoski vd.; 2013:482).

Skupi antik kenti, Üsküp'ün 5 km kadar kuzeybatısında Zlokukani Köyü yakınlarında yer alır (Markoski, 2013:41). Skupi, geç antik dönemde Niş'ten Köprülü'ye kadar uzanan Dardania Bölgesi'nin başkentliğini yapmıştır. Skupi antik kenti Romalılar döneminde, coğrafi konumu göz önünde bulundurularak stratejik ve ticari merkez haline gelmiştir. Şehir 500 yıl kadar Roma İmparatorluğu'nun egemenliğinde kalmıştır. Skupi'de Roma mimarisi ve taş işçiliğinin en tipik örneklerine rastlanmaktadır. Skupi, 518 yılında şiddetli bir deprem esnasında yerle bir olmuştur (Pavlovski-Pavlovski, 2005:110).

Vardarski Rid (Gortynia) antik yerleşmesi; eski Makedonya'nın başkenti Pela'ya (Ege Makedonyası) 30 km mesafede, Gevgeli yakınlarında yer almaktadır. Burada Makedon arkeologları tarafından, Makedonya'nın kesin olarak Roma idaresi altına girmesinden önce önemli bir antik şehir ve kültür merkezine ait (M.Ö. II.yy) kalıntılar bulunmuştur (Pavlovski-Pavlovski, 2005:114). Gevgeli ve yakın çevresi Makedonya'nın yerleşme tarihi açısından en zengin bölgelerinden biri olarak kabul edilir. Asırlardır bu sahalarda yaşayan insanlar etkinliklerinin kanıtı olarak pek çok izler bırakmışlardır (Macedonia, 2011:227). Buradan toplanan bazı eserler Gevgeli Müzesi'nde sergilenmektedir.

Ohri'de yer alan Lihnidos (Lychnidos) antik kenti, UNESCO tarafından koruma altına alınmıştır.

Kokino; Balkanların en eski gözlemevidir. Kumanova'nın 31 km kuzeydoğusunda, Kozyak Dağı'nda 1.030 m yükseltiye sahip bir tepede yer alır. Gözlem evi, M.Ö. 1800 yılında inşa edilmiştir (Markoski vd.; 2013). NASA'ya göre dünyanın dördüncü en eski gözlemevidir (Macedonia, 2011:276).

Ortodoks Manastır ve Kiliseleri, Osmanlı Eserleri: Makedonya'da Hıristiyanlığın mirası olarak usta işçilerin ellerinden çıkan çok sayıda Ortodoks kilisesi ve manastırı vardır. Bu ustalar kilise ve manastırların iç mimarisinde harikulade eserler meydana getirmişlerdir. Fresk sanatı (duvar ressamlığı), Bizans sanatının en güzel bölümünü temsil eder. Fresk sanatçıları, ikona ressamları, Hıristiyan kültürünün etkisi altında, yüksek değerde freskler ve resimler üretmişlerdir. Ahşap oymacılar günümüz Makedon kiliselerinin bazılarında hâlâ bulunan zengin süslerle ikona oymaları üretmişlerdir (Mitovska vd.; 2010:74). Ülkede, Osmanlı döneminden kalma ata yadigârı çok sayıda cami, han, hamam, saat kulesi ve köprü vardır.

Ohri, Üsküp, Kruşova, Kratova ve Manastır gibi tarihi ve turistik yerleşmelerde kaldırım taşlı, dar sokaklar mevcuttur. Ohri, Kruşova ve Üsküp Eski Çarşısı gibi tarih kokan yerlerde onlara özel bir nitelik kazandıran eski şehir mimarisi görülmeye değerdir (Mitovska vd.; 2010:72).

2.4.5.3. Kültürel Çekicilikler:

Makedonya'da geleneksel festivaller ve kırsal turizm etkinlikleri turistlerin ilgisini çekmektedir.

Makedonya'nın değişik yerlerinde, çeşitli zamanlarda geleneksel festivaller düzenlenmektedir. Makedonya Cumhuriyeti'nin Avrupa ve Dünya çapında kültürel değerlerini tanıtan "Ohri Yazı Festivali" ülkenin en önemli kültür olayıdır. Bu festival 1961'den günümüze her yıl 12 Temmuz-20 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirilir. Ohri Yazı Festivalinde antik kentte konserler, tiyatro ve bale gösterileri düzenlenir. Festivale birçok ülkeden sanatçı katılır. Manastır'da "Uluslar arası Manaki Kardeşler Sinema Film Festivali" düzenlenmektedir. Festival, film sanatı dalında yarışma niteliği taşır (Mitovska vd.; 2010:42; Markoski vd., 2013:302). Struga'da her ağustosta Şiir Akşamları Festivali ve Vevçan'da her yıl 13-14 Ocak'ta tarihi yerel kostümlerin ve geleneklerin yaşatıldığı bir organizasyon olan Vevçan Karnavalı düzenlenmektedir.

Bistra Dağlarında yer alan Galiçnik Köyü (Foto 164); özgün mimarisi, zengin kültür mirası, Galiçnik düğünü gibi geleneklerinin korunmasıyla ve canlı doğasıyla görülmeye değer önemli bir turistik merkezdir (Mitovska vd.; 2010:38).

Makedonya'nın dağlık kesimlerinde turistlerin ilgisini çekebilecek geleneksel yaşamın sürdürüldüğü çok sayıda köy bulunmaktadır. Tarihi mimariye sahip Galiçnik, Vevçan, Elshani ve Lazaropole köyleri kırsal turizm potansiyeli yüksek olan yerleşmelerdir.

Makedonya'nın bazı kentlerindeki müzeler yerli, yabancı turistlerin başlıca ziyaret yerleri arasında yer alır. Ustrumca Müzesi, Gevgeli'de Halk Müzesi, Struga'daki doğa tarihi müzesi ve Üsküp şehir müzeleri görülmeye değerdir (Mitovska vd.; 2010:77, 78).

2.4.5.4. Makedonya Turizm İstatistikleri

2012 verilerine göre ülkedeki toplam turist sayısı 660.000, yerli turist sayısı 310.000, gelen yabancı turist sayısı 350.000'dir (Republic of Macedonia State Statistical Office, 2013). Makedonya'ya en çok turistin geldiği ülkeler sırasıyla; Türkiye, Yunanistan, Sırbistan, Hollanda, Bulgaristan, Slovenya, Hırvatistan ve Arnavutluk'tur (State Statistical Office of The Republic of Macedonia, 2012).

2012 yılında Makedonya'ya en çok yabancı turist gönderen ülke Türkiye'dir. Türkiye'den gelen turist sayısı 2009'da 17.000 iken, 2012'de 50.000'e yükselmiştir. Bu gelişmede etkili olan faktörler; Türkiye'nin ekonomik açıdan kaydettiği gelişme, vizesiz seyahat etme olanağı, iki ülke arasındaki dostane ilişkiler ve coğrafi yakınlık, akrabalık bağlarının varlığı, ülkede kısmen korunmuş Osmanlı dönemine ait kültürel ve tarihi mirası tanıma isteğidir. Türk turistler genellikle Üsküp, Manastır, Ohri, Kalkandelen ve İştip'i ziyaret etmektedir (Zaman Makedonya, 2013a).

Makedonya Cumhuriyeti'nde en çok turist çeken yerler; göller bölgesi (Ohri, Prespa ve Doyran gölleri) ve başkent Üsküp'tür. Turistlerin yaklaşık yarısı göller bölgesini, dörtte biri de Üsküp'ü ziyaret etmektedir. Üsküp; devlet ve

idari kurumların merkezlerinin, yabancı ülkelerin elçiliklerinin, birçok yabancı sivil toplum kuruluşu temsilciliklerinin ve yabancı şirketlerin merkezlerinin bulunmasından dolayı çok sayıda yabancı turist çekmektedir (Ljuşi, 2011:55).

2.4.6. Ticaret

Makedonya bir tarım ülkesi olduğundan ithalatı, ihracatından fazla olmaktadır. İhracat ithalatı karşılayamadığından ülke bütçesi her yıl açık vermektedir. Başlıca ihracat ürünleri; demir-çelik, hazır giyim malları, ayakkabı, taze sebze-meyve, alkollü içecekler, meşrubat, tütün, sigara, çeşitli madenler, metal ve elektrikli eşyalardır (Doykov-Dimitrov, 2008:59). En önemli ithalat ürünleri; petrol ve petrol ürünleri, motorlu araçlar, makine ve teçhizat, tarım aletleri ve araçları, kimyasallar, bazı gıda maddeleri ve tekstil ürünleridir.

Makedonya'nın son yıllarda ihracatında önem arz eden ülkeler sırasıyla Sırbistan, Yunanistan, Almanya ve İtalya, ithalatında önem arz eden ülkeler sırasıyla Almanya, Rusya, Yunanistan, Sırbistan ve Türkiye'dir.

Makedonya ile Türkiye arasındaki ticari ilişkiler her geçen gün gelişmektedir. Türkiye Makedonya'dan demir-çelik ürünleri ve ham deri satın almaktadır. Makedonya'ya gıda ürünleri, metal eşya, cam eşya, kâğıt ve karton gibi yarı mamul maddeler, dokumacılık ürünleri, makine ve kimyasallar satmaktadır (Özey, 2010: 65).

2.5. Kültür Coğrafyası

Günümüzde Makedonya'da yaşayan farklı kültürel özelliklere sahip başlıca topluluklar; Makedon, Arnavut, Türk, Roman, Sırp, Boşnak ve Ulahlardır. Bu etnik topluluklar kendine özgü yaşam biçimleri ile ülkenin kültürel yaşamına renk katarlar. Makedonlar, Güney Slav halkındandır. Arnavutlar ülkedeki en büyük azınlık grubunu oluşturmaktadır. Türklerin toplam nüfus içindeki payı ise %3,85'dir.

Makedonya'nın resmi dili Makedonca'dır. Ayrıca anayasaya göre ülke vatandaşlarının %20'sinden fazlasının konuştuğu dil resmi dil olarak kabul edildiğinden Arnavutçada ülkenin ikinci resmi dilidir. Nüfusun 2/3'ünün ana dili Makedonca'dır. Makedon dili Güney Slav Dili grubu içerisine girmektedir. Makedonca; Rus, Sırp ve Bulgar dilleri ile aynı dil ailesi grubundandır. Bazı dil bilimcileri Makedoncayı Bulgar dilinin bir lehçesi olarak kabul ederler. Makedonya'daki bazı yerleşim birimlerinin adları Bulgaristan'daki yerleşim birimleri ile aynıdır (Doykov-Dimitrov, 2008). Makedonca; Yunanistan, Bulgaristan ve göçmenlerin yaşadığı bazı Avrupa ülkeleri ile ABD, Kanada ve Avustralya'da da konuşulur (Kostova vd.; 2012). Makedonlar; Ruslar, Bulgarlar ve Sırplar gibi Kiril Alfabesini kullanırlar.

Makedonya'da nüfusun 1/4'ünün ana dili Arnavutçadır. Hint-Avrupa Dil Ailesi grubuna giren Arnavutça'nın kökenleri Antik İlliryalıların diline dayanır. Bu dil, Greek, Latin ve İtalyancanın etkisi altında kalmıştır. Makedonya'da nüfusun %3,85'inin ana dili Türkçedir. Ülkedeki Romanların önemli bir kısmı

ve bilhassa Gostivar'da yaşayan Arnavutların birçoğu Türkçe konuşabilmektedir. Ülkede konuşulan diğer diller; Romanca (%2,66), Sırpça (%1,77) ve Boşnakçadır (%0,84).

Makedonya'da nüfusun yaklaşık 2/3'ü Hıristiyan, 1/3'ü Müslüman'dır. Hıristiyan Makedon, Sırp ve Ulahlar nüfusun %65'ini oluşturmaktadır. 1957'de Sırp Kilisesi Makedon Kilisesi'nin otonomisini tanımıştır. Makedon Ortodoks Kilisesi 1968'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak Sırplar ve diğer doğu Slav ülkeleri bu kiliseyi tanımamıştır. Ülkedeki Ortodoks Hıristiyanları, Makedon Ortodoks Kilisesi ve Ohri Piskoposluğuna bağlıdır. Hıristiyanlığa inananların bir bölümü Katolik Kilisesine, Evangelist-Metodist Kilisesine ve diğer daha küçük dini birliklere mensuptur (Mitovska vd.; 2010:43). Ülkede Katolik ve Protestan Hıristiyanlar nüfusun %0,37'sini oluşturmaktadır. Nüfusun %1,63'ü ateisttir (Doykov-Dimitrov, 2008:34).

Makedonya'da Hıristiyanlık, Saint Paul Apostle'nin misyonerlik seyahati ile 3.yy'da yayılmaya başlamıştır. Kiril ve Metodiy'in misyonerliğinde Hıristiyanlığın yayılması hız kazanmıştır (Web 6). Makedonya'daki 2.000'den fazla kilise ve manastırın önemli bir kısmı 11. yy ile 16. yy arasında inşa edilmiştir. Dini yapılar içerisinde en önemlileri: Radika Deresi Vadi'sinde St. Jovan Bigorski Manastırı, Ohri Gölü sahilinde St Naum Manastırı, Pirlepe yakınlarında Treskavec Manastırı, Lesnovo Köyü'nde St. Gavril Lesnovski Manastırı, Eğri Palanka yakınlarında St. Joakim Osogovski Manastırı, Üsküp bölgesinde St. Pantelejmon, Ustrumca bölgesinde Vodocha ve Veljusa'daki manastırlardır (Markoski vd., 2013:34).

Nüfusun 1/3'ünün Müslüman olduğu Makedonya'da İslamiyet Osmanlı hâkimiyeti sırasında yayılmıştır. Makedonya Balkanlarda Türkiye, Kosova, Arnavutluk ve Bosna-Hersek'den sonra Müslüman nüfus oranının en fazla olduğu ülkedir (Doykov-Dimitrov, 2008:34). Ülkedeki Müslümanların çoğu Sünni'dir. Makedonya'daki Müslümanlar Makedonya İslam Dini Birliği'ne bağlıdırlar. Bu din birliğine genellikle Arnavutlar, Türkler, Boşnaklar, Romanlar ve Makedon Müslümanları mensuptur (Mitovska vd.; 2010:43). Ülkedeki Müslümanların çoğunu Arnavutlar oluşturmaktadır. Makedonya'da pek çok şehirde kiliseler ve camiler bir arada bulunmaktadır.

Makedonya Osmanlı döneminde İslam mimarisinin etkisi altında kalmıştır. Camiler ve Osmanlı döneminden kalma diğer tarihi yapılar (hanlar, köprüler, saat kuleleri, kapalı çarşılar, türbeler, çeşmeler) Makedonya'nın çoğu yerine Türk ve İslam damgasını vurmuştur (Erinç, 1992). Makedonya'da 600 civarında cami vardır. En ünlüleri 15. ve 16. yy'da inşa edilmiştir. Tarihi öneme sahip başlıca camiler; Üsküp'te Yahya Paşa, İsa Bey, Mustafa Paşa ve Sultan Murat Camii, Kalkandelen'de Alaca Cami, Gostivar'da Saat Camii, Manastır'da İshak Camii, Haydar Kadı Paşa Camii ve Yeni Camii'dir. Camilerin çoğu yerleşmelerin sorumlu yetkilisi Türk paşalar ve beyler tarafından inşa ettirilmiştir (Markoski vd., 2013:35).

Dünyadaki ilk Slav Üniversitesi (Saint Clement of Ohrid) Slav kökenli ilk piskopos olan St. Ohrid Clement tarafından 9.yy'da Ohri'de kurulmuştur (Web 7). Makedonya'da ilk faaliyete geçen okullar Aziz Kliment ve Naum tarafından

9. yy'ın sonunda ve 10. yy'ın başında Ohri ve Batı Makedonya'da açılmıştır. Bu okullarda yetiştirilen 3.500 öğretmenin görevi, okuma yazmayı yaymanın yanında Hıristiyanlığı pekiştirmekti. XIV. yy'a kadar çalışan bu okullar doğrudan doğruya manastırlara bağlıydı. Makedonya Osmanlı hâkimiyetine girince bu okulların faaliyetleri etkisini yitirdi. Ticaret ve zanaatçılığın gelişmesiyle dünyevi okulların açılması gereksinimi doğdu. İlk halk okulu 1838'de Köprülü'de açıldı. Zamanla farklı etnik unsurların kendi dillerinde eğitim verdiği okullar yaygınlaştı. Ülkede günümüzde Makedon dilinde öğretim gerçekleştiren okulların yanında, Arnavutça ve Türkçe öğretim yapan okullar mevcuttur (Pavlovski-Pavlovski, 2005:108).

Makedonya üniversitelerinde eğitim dili Makedonca ve Arnavutçadır. Üsküp'te Kiril ve Metodiy Üniversitesi ve Manastır'daki Ohri Kliment Üniversitesi en büyük üniversitelerdir. Ayrıca Kalkandelen, İştip ve Ohri'de üniversiteler bulunmaktadır. Bu üniversitelerde Türkiye'den gelen bir miktar Türk öğrencide lisans ve lisansüstü eğitim görmektedir.

Makedonya'da Arnavutların, Türklerin ve Romanların ilkokulları, radyoları ve kendi dillerinde çıkardıkları gazeteleri vardır (Güney, 2006:92, 93). Makedonya'da her milletin kendisine özgü gelenekleri mevcuttur. Ülkede rengarenk halk giysileri, el işleri sanatları, takılar, yerel halk şarkıları, yerel danslar ve müzikler, adetler ve bayramlar ülkenin kültürel zenginlikleridir (Mitovska vd.; 2010:75). Makedonlara özgü geleneksel çalgı aletleri kaval, zurna ve gaydadır (Doykov-Dimitrov, 2008:35). Ohri ve Struga'da inciden takılar üreten ustalar çalışmaktadır. Ohri incisi üretimi nesillerden nesillere aktarılmaktadır. Ohri incisinden yapılan küpe, bileklik ve kolyeler yerli yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Resne'de geleneksel yöntemlerle çömlek üretilmektedir. Ülkede bakırcılar ve kunduracılar faaliyetlerini sürdürmektedir (Alac vd.: 2). Ahşap oymacılığı geleneği Makedonya'da asırlardır mevcuttur. Bu zanaat özellikle Ohri ve yakın çevresinde gelişmiştir. En ünlü oyma işi çalışmalar; Üsküp'te St. Spas Kilisesinde, Debre yakınlarında St. Jovan Bigorski Manastırı'nda yer alır (Markoski, 2013:16).

Makedonya'nın milli bayram günleri; 7 Ocak Ortodoks Noeli, Nisan'da Ortodoks Paskalyası, 24 Mayıs'ta St Kiril ve Metodiy Günü, 2 Ağustos'ta 1903 Ayaklanma Günü, 8 Eylül Cumhuriyet Bayramı, 11 Ekim Ulusal Ayaklanma Günü'dür. Ramazan Bayramının ilk günü herkese, kurban bayramının ilk günü Müslümanlara resmi tatildir.

2.6. Makedonya Türkleri

Coğrafi sınırları tartışma konusu olan Makedonya, Türk tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Makedonya, 500 yıl Türklerin egemenliğinde kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu Makedonya'yı fethettikten sonra Anadolu'dan Türk nüfus Makedonya'ya göç ettirildi. Türkler Makedonya'nın pek çok yerine yayılarak, Ustrumca, Radoviş, Ovçe Pole, Tikveş ve ülkenin diğer yerlerine yerleştiler (Doykov-Dimitrov, 2008). Batı Makedonya'da Osmanlı döneminde Üsküp, Manastır, Köprülü, Kalkandelen ve Gostivar kasabalarında nüfusun büyük çoğunluğunu Türkler oluşturuyordu (Web 9). Doğu Makedonya'nın dağlık

kesimlerine Yıldırım Beyazıt döneminde Yörük Türkleri yerleştirilmiştir. Doğu Makedonya'daki Yörük Türklerinin ataları Türkmen göçebe kabileleriydi. Yörükler Orta Asya'dan Anadolu'ya geçmişler ve sonra da 14.-16. yy'larda Balkanlara yerleştirilmişlerdir. 15-16.yy'da yerleşik hayata geçmişlerdir (Evans, 2007:43).

Son 150 yıl içerisinde Makedonya'dan Türkiye'ye tersine göçler yaşanmıştır. Makedonya'dan Türkiye'ye ilk göç hareketi Osmanlı-Rus savaşıyla (93 harbiyle) 1877 ile 1878'de, ikincisi 1912-1913 Balkan Savaşları yıllarında, üçüncüsü 1923-1951 arasında, sonuncusu da 1952-1967 döneminde gerçekleşmiştir. Göçlerde başlıca itici nedenler; savaşlar, katliamlar, yağmalar, tecavüzler, baskı ve ayrımlar, tecritler, sürgünler ve zorla asimilasyonlardır (Çavuşoğlu, 2007:123).

Makedonya'da 1900 yılındaki 909.000 kişinin 175.000'i (%19), 1921 yılındaki 797.841 kişinin 119.000'i Türk idi (Stojmilov, 2011:312). Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Makedonya Türkleri Türkiye'ye göçe zorlandılar. 1952'de ülkemiz ile Yugoslavya arasında "serbest göç anlaşması" imzalandı. Bu anlaşma Türklerden kurtulmak isteyen yöneticiler için bir fırsattı ve bunu kullandılar (Web 10). 1953 yılında ülkede 203.938 Türk'ün yaşadığı ve toplam nüfusun %15,63'ünün Türk olduğu nüfus sayımı ile tespit edilmiştir. 1953-1960 arasında on binlerce Türk Makedonya'dan ülkemize göç etti. 1961 nüfus sayımında ülkedeki Türk sayısı 131.484'e (%9,35) düştü (Web 11). Yugoslavya'nın dağılması ile yine bir hayli Makedonya Türk'ü, Türkiye'ye göç etmiştir. Makedonya'dan göçle gelenler Türkiye'de genellikle İstanbul'a (Bilhassa Gaziosmanpaşa, Bayrampaşa), İzmir'e, Bursa'ya, Ankara'ya ve Adapazarı'na yerleşmişlerdir.

Makedonya'da Türklerin sayısı 78.000 civarında olup, ülke nüfusu içerisindeki payı %4'e yakındır. Türkler ülkeye dağınık bir şekilde yerleşmiştir (Tablo 6). Üsküp'e bağlı 10 idari birim ülkedeki Türk nüfusunun yaklaşık %12'sini barındırmaktadır. Üsküp'teki Türklerin yarısından fazlası Çayır semtinde yaşamaktadır. Makedonya'da Türk nüfusunun %40'ının toplandığı 7 idari idari birimi; Gostivar, Merkez Zupa, Planitsa, Radoviş, Ustrumca, Struga ve Vrapçişte oluşturmaktadır. Yani ülkedeki Türk nüfusun %52'si Üsküp ve 7 idari birimde toplanmıştır. Geriye kalan 67 birimde Türk nüfusunun %48'i yaşamaktadır. Ülkede 14 idari birimde hiç Türk yaşamazken, 17 idari birimin her birinde toplam Türk sayısı 100 kişiden azdır. 18 idari birimde Türk sayısı 100-500, 4 idari birimde Türk sayısı 500 ile 1.000 arasında değişmektedir.

Batı Makedonya'da 1.000 kişiden fazla Türk'ün yaşadığı yerler; Üsküp (Bilhassa Çayır ve Butel), Gostivar, Merkez Zupa, Plasnitsa, Struga, Studenichani, Vrapçişte, Debre, Mavrovo ve Rostusha, Dolneni, Kırçova, Ohri, Kalkandelen, Resne, Manastır ve Bogovinje'dir. Doğu Makedonya'da 1.000 kişiden fazla Türk nüfusunun yaşadığı yerler; Radoviş, Ustrumca, Vasilevo, Köprülü, Valandova ve İştip'tir.

Türklerin toplam nüfus içerisinde en fazla paya sahip olduğu idari birimler ve bu birimlerde yaşayan Türklerin toplam nüfus içerisindeki payı şöyledir: Plasnitsa'da %98, Merkez Zupa'da %80, Mavrova ve Rostusha'da %31,

Dolneni'de %19, Vasilevo'da %17, Konche'de %15, Radoviş'de %14, Debre'de %14, Vrapçişte'de %12, Valandova'da %11, Resne'de %11, Gostivar'da %10.

Makedonya ülkenin coğrafi merkezi olan Köprülü'nün 7 km güneybatısından batı, doğu diye iki kısma ayrılırsa, Türk nüfusun %75'i ülkenin batı yarısında, %25'i ise doğu yarısında yaşamaktadır.

Batı Makedonya Türkleri; tarım, hayvancılık, ticaret ile Doğu Makedonya Türkleri ise tarım, hayvancılık ve ormancılıkla uğraşmaktadır. Batı Makedonya'daki Türkler eğitim, ekonomik, kültürel, sosyal açıdan Doğu Makedonya'ya nazaran daha çok imkâna sahiptir. Ancak Batı Makedonya'da Türklerle Arnavutlar arasında evlenme ve dinsel yakınlıkla Arnavutlaşma durumu söz konusudur (Web 10).

Makedonya'nın doğusunda Radoviş, İştip, Doyran ve Valandova'nın dağlık alanlarında Yörük Türkleri yaşamaktadır. Radoviş'in kuzeyinde Plaçkovica Dağlarındaki Alikoç, Kocaali, Kulazli (Kalauzlija), Supurge (Süpürge), Pirnali (Prnalija) köyleri Yörük köyleridir (Evans, 2007:43). Makedonya'nın güneydoğusunda Belasiça Dağı'nın güney kesiminde Dedeli, Çalıklı, Gökçeli, Kızıldoğan, (Kazandol), Bahçeboz (Basibos), Pırıstan (Prsten) ve Tatarlı köyleri Türklerin yaşadığı köylerdir. Yörük köylerinde kadınlar günlük yaşamlarında el yapımı geleneksel Yörük kıyafetlerini giymektedir. Doğu Makedonya'nın köylerindeki Yörük Türkleri Anadolu lehçesine yakın öz Türkçe kullanmaktadır. Doğu Makedonya'da Türkler genellikle geçimlerini çiftçilik, büyük ve küçükbaş hayvancılık özellikle de tütüncülükle (Foto 165) kazanmaktadır. Doğu Makedonya Türkleri ekonomik olarak Batı Makedonya'da yaşayan Türklere nazaran daha güç durumdadır. Doğu Makedonya'da yaşayan Türklerin yaşam koşulları göz önüne alındığında Türkiye'nin buraya yönelik ilgi, yardım ve desteğini arttırması gerekmektedir. Makedonya'daki Türkler Türkiye'nin desteğinden son derece memnun olduklarını ifade etmektedir. Ülkemizin desteği olmadığı takdirde pek çok konuda büyük sıkıntılar çekeceklerini düşünmektedirler.

Makedonya'da Osmanlıdan kalma eserler son 100 yılda yapılış amaçlarının dışında kullanılmıştır. Ülkede Osmanlıdan kalma camiler ve hamamlar, içki deposu, resim galerisi ve hatta gece kulübü olarak kullanılmıştır. Günümüzde Manastır'daki Osmanlı şaheseri Yeni Cami ve Üsküp'teki Davutpaşa Hamamı sanat galesi olarak kullanılmaktadır. Makedonya'daki ecdat yadigârı eserlerin restore edilmesi gerekmektedir. TİKA aracılığıyla ülkedeki Türk eserleri restore edilerek, koruma altına alınmaktadır.

Makedonya Türkleri her türlü olumsuzluklara rağmen kültürel değerlerini korumaktadır. Ülkedeki sivil toplum kuruluşları Makedonya Türklerinin kimliklerini, sahip olduğu manevi değerleri koruma konusunda kültürel, sanatsal ve sosyal vb alanlarda örgütlenerek etkinliklerini arttırmaktadır (Web 9).

Makedonya'da yaşayan Türkler, ülkemizin televizyon kanallarını ilgi ile izlemekte ve Türkiye'deki gelişmeleri günü gününe takip etmektedir. Bu yayınlar Türklerin Türkçelerini geliştirmelerine, ayrıca Makedon ve Arnavutların Türkçe öğrenmelerine yardımcı olmaktadır.

Tablo 6. Makedonya Cumhuriyeti'nin İdari Birimlerinde Türk Nüfusu (2002 yılı)

İDARİ BİRİM	NÜFUS	İDARİ BİRİM	NÜFUS
Üsküp (Skopje)	8595	Kumanova (Kumanovo)	292
-Aerodrom	430	Drugovo	292
-Butel	1304	Vraneshtitsa	276
-Gazi Baba	606	Vinica (Vinitsa)	272
-Gjorche Petrov	368	Negotin (Negotino)	243
-Karposh	334	Sopishte	243
-Kisela Voda	460	Mogila	229
-Saray (Saraj)	45	Makedonski Brod	181
-Tsentar	492	Kavadar (Kavadartsi)	167
-Çayır (Chair)	4500	Lozovo	157
-Shuto Orizari	56	Delçova (Delchevo)	122
Gostivar	7991	Berova	91
Merkez Zupa	5226	Kiliseli (Sveti Nikole)	81
Plasnitsa	4446	Petrovets	75
Radoviş (Radovish)	4061	Gradsko	71
Ustrumca (Strumitsa)	3754	Bogdanci (Bogdantsi)	54
Struga	3628	Demir Hisar	35
Studenichani	3285	Gevgeli (Gevgelija)	31
Vrapçişte	3134	Novatsi	27
Debre (Debar)	2684	Ilinden	17
Mavrovo ve Rostusha	2680	Kratova (Kratovo)	8
Dolneni	2597	Probiştip (Probishtip)	6
Kırçova (Kichevo)	2430	Jegunovtse	4
Ohri (Ohrid)	2268	Brvenitsa	2
Vasilevo	2095	Debartsa	2
Kalkandelen (Tetovo)	1882	Eğri Palanka (Kriva Palanka)	2
Resne (Resen)	1797	Zhelino	2
Köprülü (Veles)	1724	Zelenikovo	1
Manastır (Bitola)	1610	Arachinovo	-
Valandova	1333	Cheshinovo-Obleshevo	
İştip (Shtip)	1272	Chucher-Sandevo	
Bogovinje	1183	Krivogashtani	-
Pirlepe (Prilep)	917	Lipkovo	-
Karbintsi	728	M. Kamenitsa	-
Konche	521	Yeni Köy (Novo Selo)	-
Teartse	516	Oslomej	-
Bosilovo	495	Rankovtse	-
Doyran (Dojran)	402	Rosoman	-
Chashka	391	Staro Nagorichane	-
Pehçova (Pehchevo)	357	Vevçan (Vevcani)	-
Demir Kapı (Demir Kapija)	344	Zajas	-
Kruşova (Krushevo)	315	Zrnovtsi	-
Koçana (Kochani)	315	TOPLAM	77.959

Kaynak: Republic of Macedonia State Statistical Office (2002). Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Macedonia, 2002-Book-XIII.

Makedonya'da Türklerin dağınık düzende yerleşmeleri bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Makedonya'daki Türklerin en temel sorunu işsizlik ve eğitim sorunudur. Türklerin çoğu az gelir getiren işlerde çalışmakta ve geçim sıkıntısı yaşamaktadır. İşsizlik, dış göçlere neden olmaktadır. Devlete personel alımında Türklere karşı etnik ayrımcılık yapıldığı iddia edilmektedir. Makedonya'da ana dili Türkçe olan çocuklar eğitimle ilgili sorunlar yaşamaktadır. Türkçe konuşan öğrencilerin az sayıda olduğu yerlerde Türkçe sınıflar açılmamaktadır. Ülkede Türk nüfus daha çok kırsalda olduğundan eğitim imkânları kısıtlıdır. Her yerde Türkçe eğitim veren ortaokul ve lise bulunmamaktadır. Türkçe konuşan öğrencilerin bir kısmı eğitim görmek için uzun mesafeler kat etmektedir. Türkçe eğitim verecek öğretmen ve Türkçe ders kitabı bulmakta güçlük çekilmektedir. Üniversite çağına gelen gençler üniversitelerde Makedonca ve Arnavutça eğitim verildiğinden dil sorunu çekmekte, çoğu eğitimine devam edememektedir. Makedonya'daki bazı Türk gençleri liseden sonra eğitimlerine Türkiye'deki üniversitelerde devam etmektedir (Web 12)

KAYNAKÇA

Acievski, K-Petreska, D.-Gorgiev, V.-Açkoska, V.-Sarakinski, V. (2011). Tarih: 9 Yıllık İlköğretim Okulları VI. Sınıflar İçin. Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı. Üsküp.

Alac, B; Palazzo, A.; Georgievski, M.; Zavojceva, S.; Juzmeski, M., Lameski, S.; Taneski, R.; Gulicoski, Z. Macedonian Lakeland: Land of Light. Heritage Trails in the region of Ohrid and Prespa Lakes. Hetitage Trails Marketing Group.

Atalay, İ. (2000). Lise Ülkeler Coğrafyası. Inkılap Yayınevi.

Atalay, İ. (2013). Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası. 4.Baskı. Meta Basım.

Balkan (2013). Road Map. Distances, Road Network, İmportant Objects. Ölçek: 1.800.000. Trimaks.

Bedir (2007). Makedonya'da Bir Türk Yerleşmesinin Coğrafi Etüdü: Vrapciste (Raptitah). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası Coğrafyası Ana Bilim Dalı. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Çavuşoğlu, H. (2007). "Yugoslavya-Makedonya" Topraklarından Türkiye'ye Göçler Ve Nedenleri. Bilig. Bahar. Sayı:41. S:123-154.

Doykov, V.-Dimitrov, S. (2008). Република Македонија Geography Kütüphanesi. Kovaçev Yayıncılık.

Erinç, S. (1992). Orta Okullar İçin Milli Coğrafya I, Altın Kitaplar.

Evans, T. (2007). Macedonia. 2.Baskı

Gaziosmanpaşa Belediyesi. Canbazla Suyun Ötesi Programı-Kalkandelen, Struga, Ohri, Üsküp, Manastır, Gostivar.

Gavaz, R.; Jauleski, N.; Avramoski, P.; Zura G.A.; Miloseka, R.; Zemon, R.; Opetceski, S.; Todoroska, M. (2000). Guide through Struga end its region (editor in chief Rubin Zemon; photos Milan Dzingo). Struga:"Ethno-cult" organization. ISBN:99899602-0-8. CIP-National library "Dimitrija and Konstantin Miladinovci"-Struga. Translation in English:Linda Seh. Publisher: "Ethno-cult" organization.

Gözenç, S. (1985). Avrupa Ülkeler Coğrafyası I: Akdeniz Avrupası ve Balkan Ülkeleri. İstanbul Üniversitesi Yayın No:3320. Coğrafya Enstitüsü Yayın No:3214. İstanbul.

Gözenç, S. (1995). Ülkeler Coğrafyası. Çantay Kitabevi.

Güner, İ.; Ertürk, M. (2006). Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası. Nobel Yayın Dağıtım. 2.Basım.

Güney, E. (2006). Komşu Ülkeler Coğrafyası. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Güngördü, E (2006). Devletler Coğrafyası: Siyasi, Fiziki, Beşeri ve Ekonomik Yönü İle. Asil Yayın Dağıtım.

Kostova, N.; Markoski, B.; Proeva, N. (2012). Tourist Guide of Ohrid. Trimaks Kartografija. Editor in Chief: Elizabeta Angelova, Tecnical Editor: Ljube Ristovski, Translated: Ben Keatinge and Magdalena Mancevska. ISBN: 978-608-204-100-1.

Ljuşi, B. (2011). Turizm Sektörünün Makedonya Ekonomisindeki Yeri ve Önemi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Turizm İşletmeciliği Anabilimdalı. Turizm İşletmeciliği Bilimdalı. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Macedonia (2011). Tourist Guide of Macedonia. Macedonia: Cradle of Culture, Land of Nature. Trimaks. Editor in Chief: Elizabeta Angelova, Tecnical Editor: Ljube Ristovski, ISBN: 978-608-204-081-3.

Macedonia Guide. Road Map.

Macedonia in Figures (2012). Republic of Macedonia State Statistical Office. ISSN: 1409-665X.

Marinoski, N.-Korunovski, S. (2008). Macedonia: Land of Tourism. Ina-Komerc. ISBN: 978-9989-138-09-6. Skopje.

Markoski, B. (2009). Coğrafya İlköğretim VI.Sınıf. Çeviri: I.Ünite, Agim Gina, II. ve III. M-r Mübeccel Ahmed. ÜniteTrimaks Kartografya. Üsküp.

Markoski, B.; Grozdanoski, R.; Chepreganov, T.; Nikolvski, D. (2013). Macedonia Tourist Pearl: Tourist Potentials and Cultural-Historical Landmarks. IDBC-Informative Business Centre. Skopje.

Markoski, B. (2013). Tourist Guide of Skopje. Skopje: More Than a City. Editor in Chief: Elizabeta Angelova. Translated by: Magdalena Mancevska, Blagica Angelovska, Tomislav Dimitrovski. Trimaks. ISBN:978-608-204-113-1.

Mitovska, V.; Veliçkovska, O.; Gavrilovska-Avramovska, V. (2010). Sosyal Bilgiler: Beşinci Sınıflar İçin Dokuz Yıllık İlköğretim Programına Göre. Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı.

Ohrid (2011). Ohrid Tourist Guide. Trimaks. ISBN:978-608-204-078-3.

Özey, R. (2010). Ülkeler Coğrafyası. Aktif Yayınevi.

Pavlovski, Y.-Pavlovski, M. (2005). MAKEDONYA: Geçmişi, Tarihi, Bugünü, Tanıtım. (Facts About Macedonia). Türkçeye Çeviren: Selahattin Ayvaz. Mİ-AN Yayınevi, Üsküp. ISBN: 9989-613-66-4.

Republic of Macedonia State Statistical Office (2002). Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Macedonia, 2002-Book-XIII.

Republic of Macedonia State Statistical Office (2013). Regional Yearbook Regions of The Rebuplic of MAcedonia. ISSN:1857-6141. Skopje.

Sharevski, D. (2013). Mavrovo-Beauty That Leaves You Speechless.Translete: Kristina Ilievska. Didor Production.

Skopje Tourist Guide and 3D Map. Landmarks, Road Network, İmportant Objects. Trimaks.

State Statistical Office of The Republic of Macedonia (2002). Statistical Yearbook of the Republic of Maccdonia.

State Statistical Office of The Republic of Macedonia (2012). Statistical Yearbook of the Republic of Macedonia.

Stobi Archaelogical Site Broşürü. National Institution Stobi.

Stojmilov, A. (2011). Geography of The Republic of Macedonia. Üsküp (Географија на Република Македонија. Скопје).

Wine Regions In Macedonia. Wineries, Distances, Road Network, Settlements. 1:300.000 Trimaks.

Women and Man in Macedonia (2012). Rebuplic of Macedonia State Statistical Office. State Statistical Office, Dame Gruev 4.Skopje.

Zaman Makedonya (2012). Haftalık Gazete. 2-8 Temmuz 2012. Sayı:886. Sayfa:7

Zaman Makedonya (2013a). Haftalık Gazete. 25 Haziran-1 Temmuz. 2013.Sayı:885. Sayfa:1.

Zaman Makedonya (2013b). Haftalık Gazete. 25 Şubat-3 Mart 2013. Sayı:868. Sayfa:2.

Elektronik Kaynaklar

Web 1: http://www.macedonia.co.uk/client/index1.aspx?page=302

Web 2: http://www.infoplease.com/ipa/A0107738.html?pageno=4

Web 3: http://www.stat.gov.mk/OblastOpsto_en.aspx?id=2

Web 4: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html#top

Web 5: http://macedonia.co.uk/client/index1.aspx?page=28

Web 6: http://travel2macedonia.com.mk/religion

Web 7: http://macedonia.co.uk/client/index1.aspx?page=15

Web 8: http://skopje.emb.mfa.gov.tr/AmbassadorsMessage.aspx

Web 9: http://www.turksam.org/tr/a1526.html

Web 10: http://www.turksam.org/tr/a1528.html

Web 11: http://habercimakedonya.tr.gg/DOSYA.htm

Web 12: http://www.youtube.com/watch?v=RfibyKvHqB4 (Banu Avarla Sınırlar Arasında- Makedonya Belgeseli)

Web 13: http://www.bursa.bel.tr/uskup-bursa-imzali-iki-esere-daha-kavusuyor/haber/11076

Web 14: http://www.dailymotion.com/video/xnemba_makedonya-uskup-ucuyorum-trt_shortfilms (Trt Haber-Uçuyorum Makedonya Belgeseli)

Web 15: http://www.kumanovo.gov.mk/eng/demographics/

Web 16: http://www.kumanovo.gov.mk/eng/geographic-features/

Web 17: http://www.kumanovo.gov.mk/eng/demographics/

Web 18: http://www.bitola.gov.mk/

Web 19: http://www.viktorijarooms.com/en/about-bitola.html

Web 20: http://www.exploringmacedonia.com/prilep.nspx

Web 21: http://www.tetova.gov.mk/en/q/18/

Web 22: http://www.kankicanbaz.com/ (Gaziosmanpaşa Belediyesi-Canbazla Suyun Ötesi Programı-Kalkandelen)

Web 23: http://www.tetova.gov.mk/en/q/18/

Web 24: http://www.whereismacedonia.org/where-to-go-in-macedonia/towns-in-macedonia/24-veles-macedonia

Web 25: http://www.stip.gov.mk/index.php/en/profile/environment#Scene_1

Web 26: http://macedonia.co.uk/client/index1.aspx?page=268

Web 27: http://www.ohrid.com.mk/events/allevents.asp?ID=395

Web 28: http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/23212527.asp

Web 29: http://www.ohrid.com.mk/nature_/nature_.asp?ID=420

Web 30: http://www.kankicanbaz.com/ (Gaziosmanpaşa Belediyesi-Canbazla Suyun Ötesi Programı-Gostivar)

Web31:http://www.strumica.gov.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=68&lang=en

Web 32: http://travel2macedonia.com.mk/destinations/strumica

Web 33: http://travel2macedonia.com.mk/destinations/kavadarci

Web 34: http://www.kocani.gov.mk/English/kultura.htm

Web 35: http://www.whereismacedonia.org/where-to-go-in-macedonia/towns-in-macedonia/35-kocani-macedonia

Web 36: http://www.kocani.gov.mk/English/uvod_en.htm

Web 37: http://macedonia.co.uk/client/index1.aspx?page=276

Web 38: http://www.whereismacedonia.org/where-to-go-in-macedonia/towns-in-macedonia/34-kicevo-macedonia

Web 39: http://travel2macedonia.com.mk/destinations/debar

Web 40: http://www.visitmacedonia.mk/PagesEN/UsefulLinks.aspx

Web 41: http://www.hgk.msb.gov.tr/urunler/diger/il_ilce_alanlari.pdf

Web 42: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html

Web 43: http://en.wikipedia.org/wiki/Municipalities_of_the_Republic_of_Macedonia

Web 44: http://www.worldatlas.com/webimage/countrys/europe/macedonia/mklandst.htm

Web 45: http://www.lonelyplanet.com/macedonia/transport/getting-there-away

Web 46: http://www.bursa.bel.tr/uskup-bursa-imzali-iki-esere-daha-kavusuyor/haber/11076

Web 47: http://travel2macedonia.com.mk/borders

Web 48: http://www.exploringmacedonia.com/prespa-lake.nspx

Web 49: http://www.whereismacedonia.org/where-to-go-in-macedonia/towns-in-macedonia/39-kumanovo-macedonia

Web 50: http://www.prilep.gov.mk/informacii/en/nationality/

Web 51: http://www.whereismacedonia.org/where-to-go-in-macedonia/towns-in-macedonia/45-

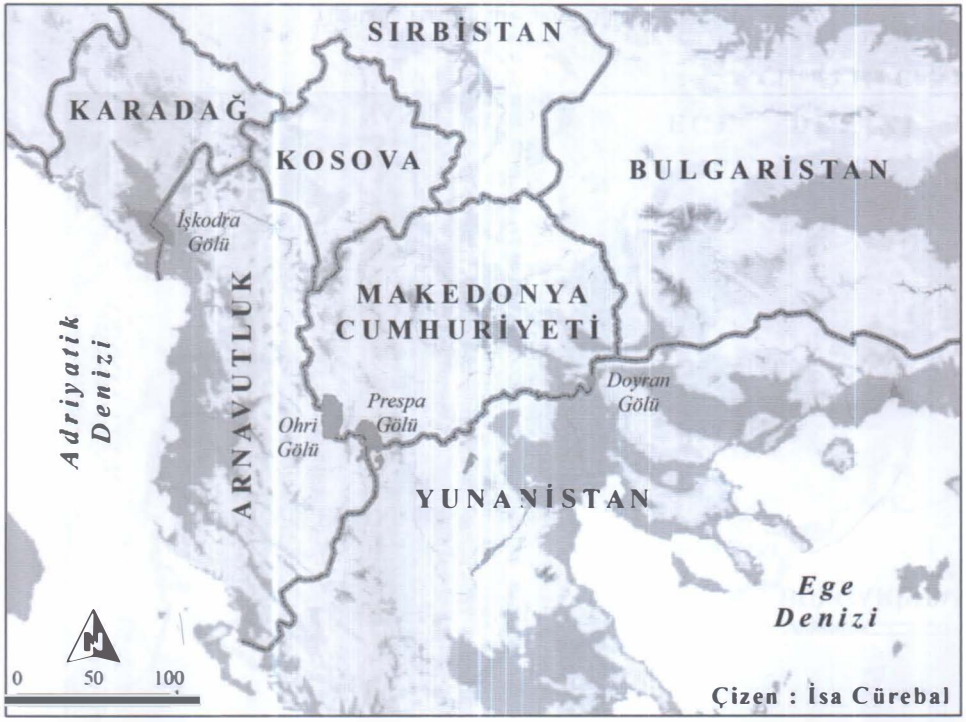
Web 52: http://www.youtube.com/watch?v=ZihEj3we4ZE (Kanal 7, Nilin Dünyası-Struga)

Web 53: http://www.museumstruga.mk/

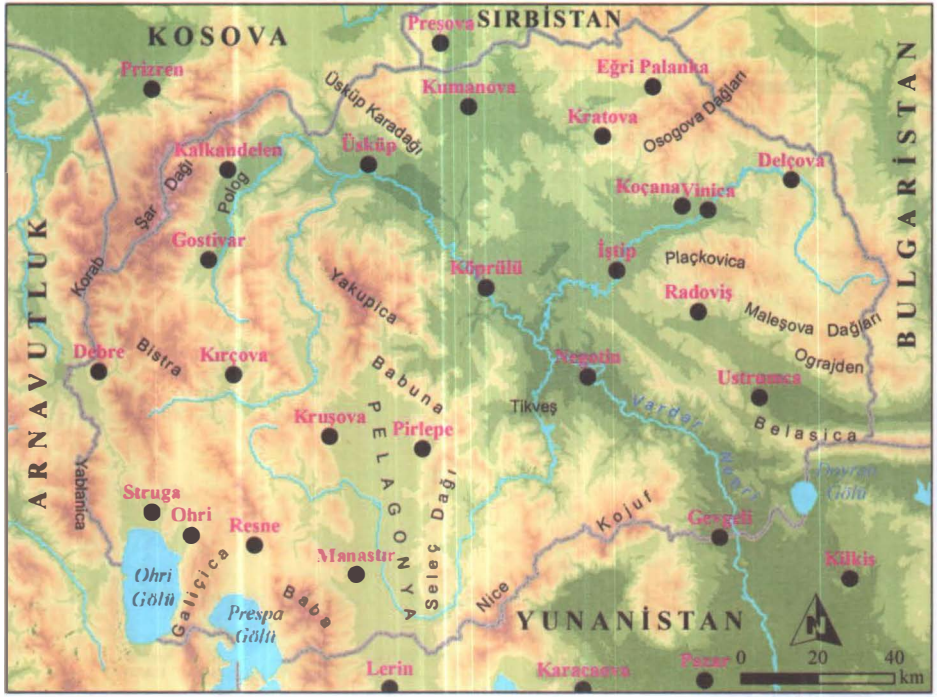
Web 54: http://www.skopje.gov.mk

Harita 1. Tarihi Makedonya Bölgesi Haritası

Harita 2. Makedonya ve Komşuları Haritası

Harita 3. Makedonya Fiziki Haritası.

Harita 4. Makedonya Akarsu Havzaları Haritası

Harita 5. Makedonya İdari Birimler Haritası

Çizen : İsa Cürebal

Harita 6. Makedonya Ulaşım Haritası

Foto 1-Bogorodica Sınır Kapısı

Foto 2-Mecitli Sınır Kapısı

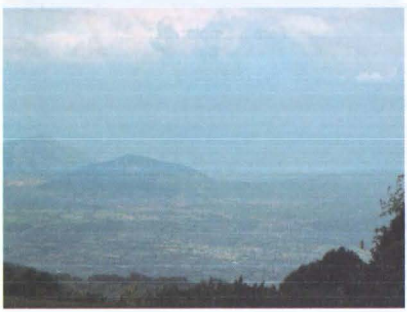

Foto 3-Şar Dağı'ndan Polog Ovası

Foto 4-Vardar Nehri'nin Doğduğu Vrutok Kaynağı

Foto 5-Demirkapı Boğazında Kara ve Demiryolu Tünelleri

Foto 6-Matka Kanyonu

Foto 7-Tikveş Barajı Çıkışında Çırna Reka Vadisi

Foto 8-Smolari Şelalesi

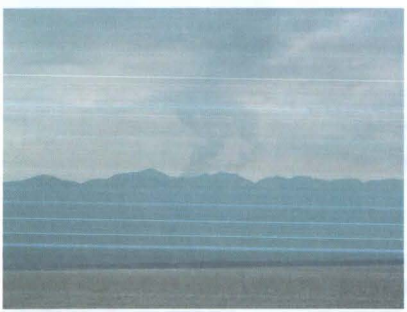

Foto 9-Doyran Gölü ve Belasiça Dağı

Foto 10-Debre (Spilje) Gölü

Foto 11-Debre (Spilje) Gölü

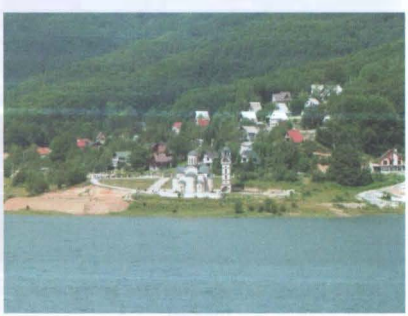

Foto 12-Mavrova Gölü ve Mavrova Köyü

Foto 13-Matka Gölü ve Matka Kanyonu

Foto 14-Kalimanci Baraj Gölü

Foto 15-Berova Gölü

Foto 16-Vevçan Kaynağı

Foto 17-Üsküp Vardar, Köprü ve Makedonya Bayrağı

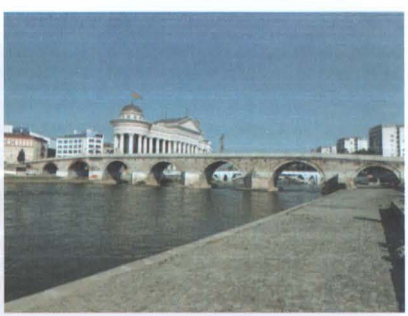

Foto 18-Üsküp Taşköprü

Foto 19-Üsküp Taşköprüde Mihrap

Foto 20-Üsküp Kalesi

Foto 21-Üsküp Kaleden Eski Çarşı

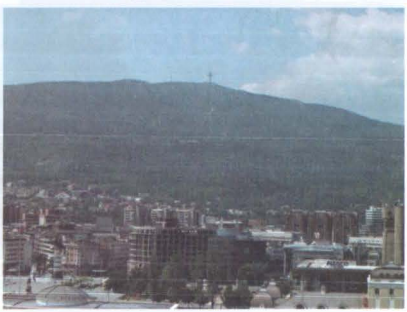

Foto 22-Üsküp ve Geride Vodno Dağı ve Milenyum Haçı

Foto 23-Vodno Teleferikten Üsküp Manzarası

Foto 24-Üsküp Kaleden Mustafa Paşa Camii

Foto 25-Üsküp Eski Çarşıdaki Muratpaşa Camii

Foto 26-Üsküp Türk (Eski) Çarşısı

Foto 27-Üsküp Eski Çarşı

Foto 28-Üsküp Eski Çarşının Kemerli Girişi

Foto 29-Üsküp Eski Çarşıda Hediyelik Eşya İşletmesi

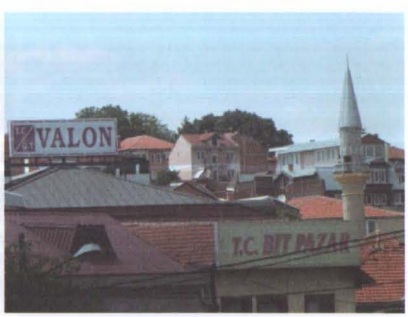

Foto 30-Üsküp Bit Pazarı

Foto 31-Üsküp Eski Çarşıda Pazaryeri

Foto 32-Üsküp Kapan Han

Foto 33-Üsküp Davutpaşa Hamamı

Foto 34-Rahibe Teresa Anı Evi

Foto 35-Ohri'de Kliment Ohridski Kilisesi

Foto 36-Üsküp Makedonya Takı

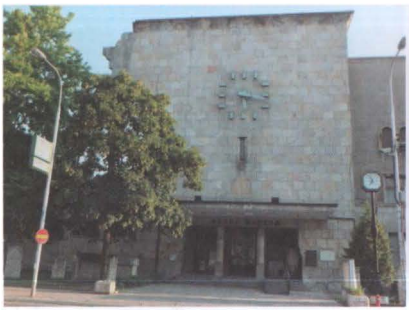

Foto 37-Üsküp Deprem Anını Hatırlatan Saat

Foto 38-Üsküp Eski Çarşıda Börekçi

Foto 39-Kumanova'da Türklerin İşlettiği Bir Lokanta

Foto 40-Kumanova Tatar Sinan Paşa Camii

Foto 41-Manastır Dragor Deresi Yatağı

Foto 42-Manastır İshak Çelebi Camii

Foto 43-Manastır Yeni Cami, Havuz ve Çeşme

Foto 44-Manastır Haydar Kadı Camii

Foto 45-Manastır Saat Kulesi

Foto 46-Manastır Kapalı Çarşı

Foto 47-Konsolosluklar Kenti Manastır

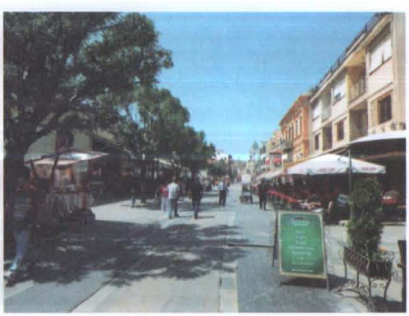

Foto 48-Manastır Sirok Sokak

Foto 49-Manastır Sirok Sokak

Foto 50-Manastır Müzesi (Eski Askeri İdadi Binası)

Foto 51-Manastır Atatürk Anı Odası

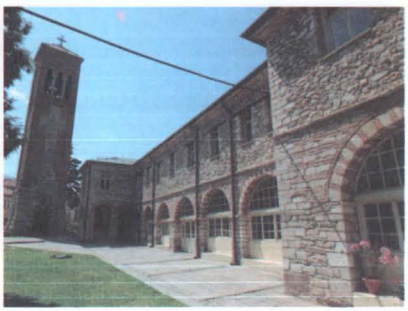

Foto 52-Manastır Sv. Dimitrie Kilisesi

Foto 53-Manastır Manaki Heykeli

Foto 54-Pirlepe Deresi Yatağı

Foto 55-Pirlepe Sigara Fabrikası

Foto 56-Pirlepe Eski Çarşı

Foto 57-Pirlepe Yıkık Cami ve Saat Kulesi

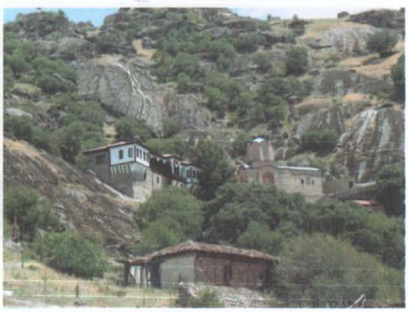

Foto 58-Pirlepe St. Archangel Mihail Manastırı

Foto 59-Debreşte Köyü Camii ve Minarede Dalgalanan Bayrağımız

Foto 60-Debreşte Türk Köyü Tütüncülük

Foto 61-Kalkandelen

Foto 62-Alaca Camii (Kalkandelen

Foto 63-Cuma Namazı Esnasında Alaca Camii

Foto 64-Alaca Camii (Kalkandelen

Foto 65-Kalkandelen Pena Deresi Kıyısında Sanat Galerisi Olarak Kullanılan Hamam

Foto 66-Kalkandelen Tarihi Taşköprü

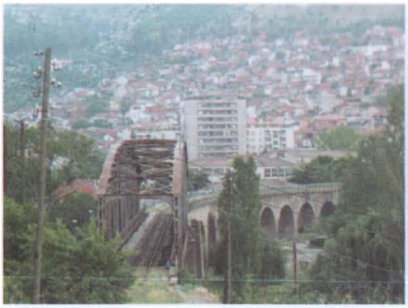

Foto 67-Köprüler Kenti Köprülü

Foto 68-Demiryolu Kavşak Kenti Köprülü

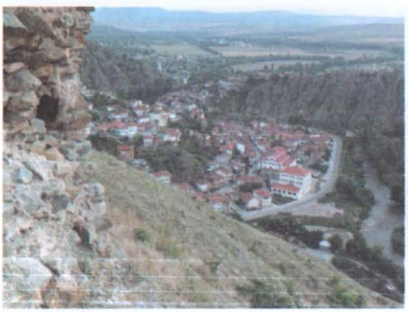

Foto 69-İştip Kaleden Bregalnica Irmağı Vadisi

Foto 70-Kaleden İştip Kent Merkezi

Foto 71-İştip Hüsamettin Paşa Camii

Foto 72-İştip Bezisten

Foto 73-İştip Müze Binası

Foto 74-İştip Kalede Sv. Archangel Michael Kilisesi

Foto 75-İskeleden Ohri Kenti

Foto 76-Ohri Samuil Kalesi

Foto 77-Ohri'nin Tarihi Kesiminde Dar Sokaklar

Foto 78-Ohri'nin Tarihi Kesiminde Amfi Tiyatro

Foto 79-Ohri'de Cadde Levhaları

Foto 80-Ohri'de Sv. Kliment ve Panteleimon Kilisesi

Foto 81-Ohri Müze Binası

Foto 82-Ohri'de Kiril ve Metodiy Kardeşler Heykeli

Foto 83-Ohri'de Kliment Ohridski Heykeli

Foto 84-Kaleden Ohri Yerleşmesi

Foto 85-Ohri Zeynel Abidin Paşa Camii

Foto 86-Ohri'de Ali Paşa Camii

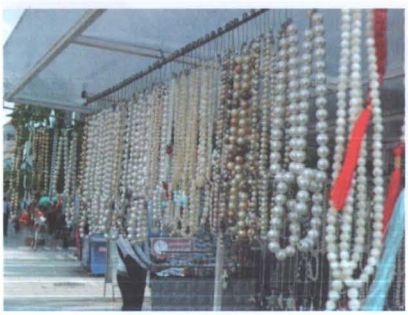

Foto 87-Ohri İncisi

Foto 88-Ohri Çarşısı

Foto 89-Ohri Eski Çarşıda Hediyelik Eşya Satan İşletme

Foto 90-Ohri'de Tarihi Çınar

Foto 91-Sv. Naum Manastırı

Foto 92-Sv. Naum Manastırındaki Fresklerden Biri

Foto 93-Sv. Naum Kaynak Sahasındaki Göl

Foto 94-Sv. Naum Kaynağı Yakınındaki Sv. Naum Plajı

Foto 95-Ohri Gölü Kıyısı Pestani Sahili

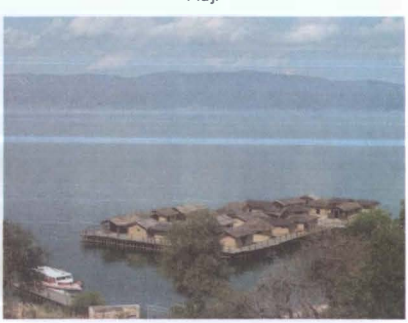

Foto 96-Ohri Gölü Kemikler Koyunda Müze

Foto 97-Gostivar Vardar Nehri Yatağı

Foto 98-Üç Dilli Kent Gostivar'dan Bir Tabela

Foto 99-Gostivar'da Türk Mallarının Satışa Sunulduğu Mağazalar

Foto 100-Gostivar-İstanbul Otobüs Firması

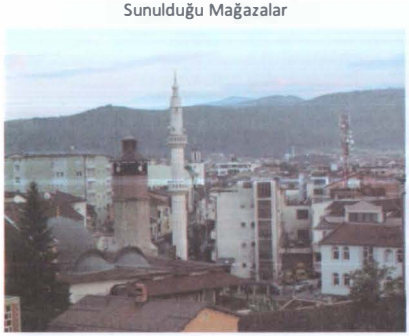

Foto 101-Gostivar Saat Kulesi, Saat Camii Minaresi, Çan Kulesi

Foto 102-Gostivar Saat Kulesi

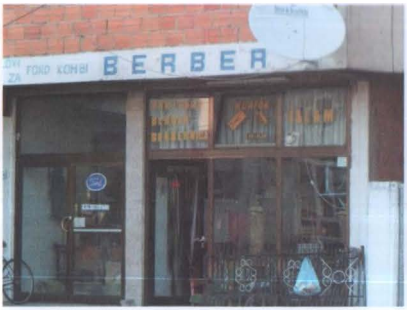

Foto 103-Gostivar'da Berber

Foto 104-Gostivar'da Bir Bulvar

Foto 105-Ustrumca Merkez

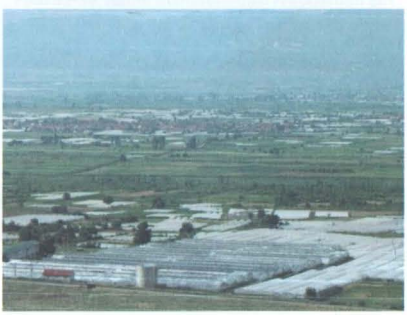

Foto 106-Bansko Köyü'nde Seralar

Foto 107-Ustrumca Orta Camii

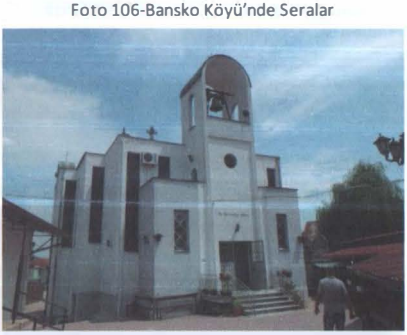

Foto 108-Ustrumca'da Sv. 15 Tiveriopolis Kilisesi

Foto 109-Koçana Deresi Yatağı

Foto 110-Koçana'da Pirinç Tarlaları

Foto 111-Kırçova Merkez

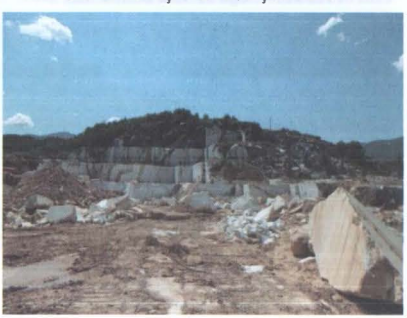

Foto 112-Dvorci ve Cer Yakınlarında Mermer Yatağı

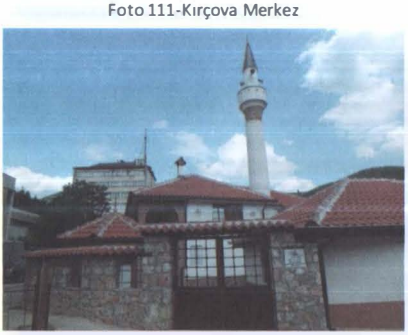

Foto 113-Kırçova'da Halveti Hayati Çullu Baba Tekke Camii

Foto 114-Ohri Gölü'nün Gideğeni Kara Drim'in Doğduğu Yer

Foto 115-Struga'da Kara Drim Irmağı

Foto 116-Struga Halveti Hayati Hasan Baba Tekkesi

Foto 117-Struga'da Ohri Gölü Kıyısında Plaj

Foto 118-Ohri Gölü Kıyısı Kalishta'da Manastır

Foto 119-Radoviş Tütün ve Maden Kasabası

Foto 120-Radoviş'te Sv. Troica Kilisesi

Foto 121-Ali Koç Köyü'nde Yörük Kıyafeti ile Tütün Tarlasında Türk Kadınlar

Foto 122-Yunanistan Sınırında Kumarhaneli Lüks Otel

Foto 123-Negorci'de Termal Tesisler

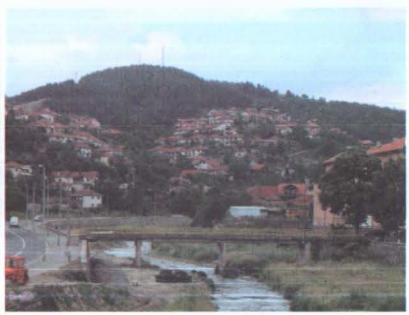

Foto 124-Eğri Palanka Kasabası

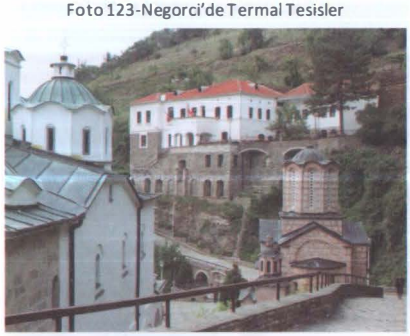

Foto 125-Sv. Joakim Osogovski Manastırı

Foto 126-Debre Cami ve Saat Kulesi

Foto 127-Debre At Arabası

Foto 128-Radika Deresi Vadisindeki St. Bigorski Manastırı

Foto 129-Debre-Mavrova Yolu Üzerinde St. Bigorski Manastırı

Foto 130-Kocacık Türk Köyü

Foto 131-Kocacık'ta Ali Rıza Efendi Anı Evi

Foto 132-Elevci Köyü'nde Türklere Ait Bir Mesken

Foto 133-Delçova Goce Delchev Heykeli ve Kilise

Foto 134-Delçova Bregalnica Irmağı Yatağı

Foto 135-Delçova Sultan II. Mehmet Camii

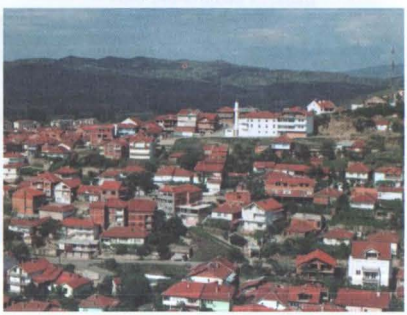

Foto 136-Kaleden Vinica Kasabası

Foto 137-Resne'de Elma Bahçesi

Foto 138-Resne Niyazi Bey Köşkü

Foto 139-Berova Merkezde Sv. Archangel Michael Manastırı

Foto 140-Kratova Kasabası

Foto 141-Kratova'nın Dar Sokaklarından Biri

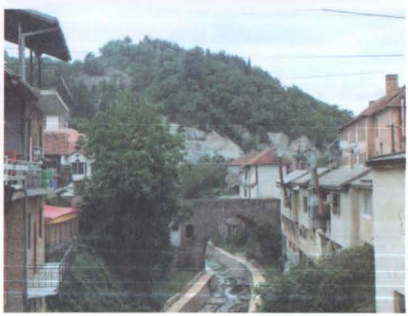

Foto 142-Kratova'da Tarihi Köprülerden Biri

Foto 143-Kuleler Kasabası Kratova

Foto 144-Kratova'da Köprü Yanında Kule

Foto 145-Kruşova Kasabası

Foto 146-Kruşova Kasabası

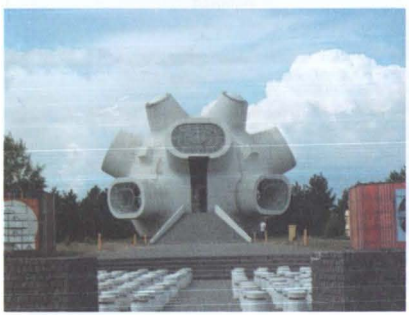

Foto 147-Kruşova Makedonium (İlinden) Anıtı

Foto 148-Kruşova'da Geleneksel Evler

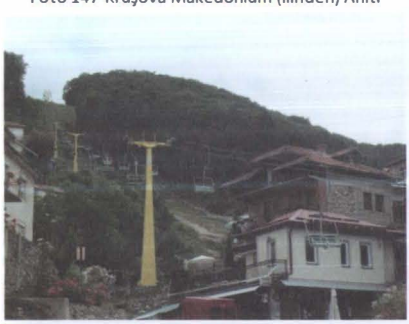

Foto 149-Kruşova'da Kayak Merkezine Yönlenen Telesiyejler

Foto 150-Kavadar Yakınlarında Bağlar

Foto 151-Demirkapı'da Şarap Mahzenli Otel

Foto 152-Gostivar Otoban Gişeleri (E-65 Karayolu

Foto 153-Doyran Gölü Kıyısı (Eski Doyran

Foto 154-Eski Doyran'da Plaj

Foto 155-Mavrova Gölü Suları Altında Kalan Kilise

Foto 156-Mavrova Milli Parkı

Foto 157-Mavrova Milli Parkında Otel Reklâm Panoları

Foto 158-Mavrova Gölü Yakınlarında Turistik Konaklama Üniteleri

Foto 159-Stobi Antik Kentinde Çeşme Kalıntıları

Foto 160-Stobi Antik Kentinde Hamam Kalıntıları

Foto 161-Heraklea Antik Kenti

Foto 162-Heraklea Antik Kentte Mozaikler

Foto 163-Bargala Antik Kenti

Foto 164-Galiçnik Köyü

Foto 165-Gökçeli Köyü'nde Tütüncülük

Foto 166-Üsküp Vodno Dağı Milenyum Haçı

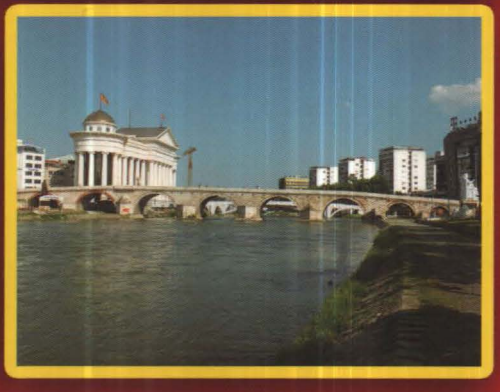
Foto 167-Üsküp Tarihi Çarşı

Foto 168-Manastır Atatürk Anı Odası

Aktüel

Alfa Akademi Bas.Yay.Dağ.Ltd.Şti.
Dumlupınar Mah.Cevizli Cad. No:3D/D
Görükle/Nilüfer/BURSA
Tel-Fax:0224-2236016
www.alfaaktuel.com

9 789752 532526